อนุสรณ์

งานพระราชทานเพลิงศพ

... เทพาการ ต.ม.

...สาธารณสุขเขต ๒ (พิษณุโลก)

... สิงหาคม ๒๕๒๒

294.308
อ231พ
ฉ.2

13373

อนุสรณ์

งานพระราชทานเพลิงศพ

หลวงพิสิษฐ์แพทยากร ต.ม.

อดีตสาธารณสุขเขต ๖ (พิษณุโลก)

๒๖ สิงหาคม ๒๕๒๒

เลขหมู่ 294.308
อ231พ
ฉ.2
013373

หลวงพิสิษฐแพทยากร อดีตนายแพทย์ตรวจการสาธารณสุข
เขต ๖ (พิษณุโลก)

ชาตะ ๒๔๓๖ มรณะ ๒๕๒๒

หลวงพิสิษฐแพทยากร ขณะเป็นสาธารณสุขจังหวัดเชียงราย

ชาตะ ๒๔๓๖

มรณะ ๒๕๒๒

ประวัติส่วนตัวและราชการ

นายแพทย์ หลวงพิสิษฐแพทยากร ต.ม.

อดีตสาธารณสุขเขต ๖ (พิษณุโลก) กระทรวงสาธารณสุข

รวบรวมจากบันทึกที่เขียนด้วยลายมือ
ทั้งในแผ่นกระดาษและสมุดประวัติของทางราชการ ฯลฯ

นาม **หลวงพิสิษฐแพทยากร** นามเดิม – **เปลื้อง** เมื่อทางราชการให้ใช้บรรดาศักดิ์เป็นนามสกุล ได้ขอเปลี่ยนเฉพาะนามเดิมเป็น – **พิสิษฐ**)

นามสกุล รับพระราชทาน นามสกุล – **เปมะวิภาต**

บรรดาศักดิ์ ๕ ธันวาคม ๒๔๕๘ ขุนพิสิษฐแพทยากร
๑๐ พฤศจิกายน ๒๔๗๒ หลวงพิสิษฐแพทยากร

ยศ ๓ ตุลาคม ๒๔๕๗ รองอำมาตย์ตรี
๒๐ ธันวาคม ๒๔๖๒ รองอำมาตย์โท
๘ พฤศจิกายน ๒๔๗๑ รองอำมาตย์เอก

(ภายหลังที่ประเทศไทยใช้ระบอบการปกครองประชาธิปไตยแบบ-รัฐธรรมนูญแล้ว ได้ยกเลิก ยศและบรรดาศักดิ์ฯ คงเหลือแต่ ยศ ทางทหารและตำรวจ ต่อมามีประกาศให้กลับใช้ตามเดิม เว้นแต่ผู้ที่ได้กราบบังคมทูลเวนคืนไว้ก่อน)

ชาตกาล ๒๔ พฤษภาคม ๒๔๓๖ ณ บ้านคลองบางกรวย ตำบลบางไผ่ อำเภอตลาดขวัญ (ปัจจุบันอำเภอเมืองนนทบุรี) จังหวัดนนทบุรี เป็นบุตรนายปลั่ง – นางเปลี่ยน คหบดีชาวสวนแห่งคลองบางกรวย

พี่น้องร่วมบิดามารดา ๓ คนคือ

นางอิ่ม พัฑฒนะ (สมรสกับนายพยอม พัฑฒนะ) ถึงแก่กรรมแล้ว

หลวงพิสิษฐแพทยากร ถึงแก่กรรม

นางสาย ๆ ถึงแก่กรรมแล้ว

นางเชื้อ พัฑฒนะ (สมรสกับหลวงเวชสารบริรักษ์) ถึงแก่กรรมแล้ว

มีพี่น้องร่วมบิดาอีก ๔ คนคือ

นายจรูญ เปมะวิภาต

นายมงคล เปมะวิภาต ถึงแก่กรรม

นายพร้อม เปมะวิภาต

นางถนอม ๆ

การศึกษา ปฐมวัย พ.ศ. ๒๔๔๕–๖ โรงเรียนรัตนาธิเบศร์ (วัดบางขวาง นนทบุรี)

พ.ศ. ๒๔๔๗–๘ โรงเรียนเทพศิรินทร์

๒๔๔๙ โรงเรียนประถมปรินายก

จบประโยคประถมบริบูรณ์

เยาวัย	๒๔๕๐ –	สวนกุหลาบวิทยาลัย สอบได้ ทั้งครบประโยคมัธยม
อุดมศึกษา	๒๔๕๒–๕	โรงเรียนราชแพทยาลัยสอบไล่ได้-ประโยคแพทย์ตามหลักสูตรกรม-ศึกษาธิการ กระทรวงธรรมการ
	๒๔๕๖	โรงเรียนราชแพทยาลัย แพทย์ฝึกหัดโรงศิริราชพยาบาล (รพ. ศิริราช)
ประกอบวิชาชีพ	๒๔๕๗	เริ่มรับราชการในกรมสาธารณสุข กระทรวงมหาดไทย ได้ตำแหน่งแพทย์ประจำกรม
ตำแหน่งหน้าที่ราชการ	–	ในกระทรวงสาธารณสุขฯ ตลอดมาจนเกษียณอายุเมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๐ มีลำดับตำแหน่งหน้าที่ดังนี้
	๒๙ ก.ค. ๒๔๕๗	แพทย์ประจำกรมสาธารณสุข
	๑ ก.ย. ๒๔๕๗	แพทย์ประจำจังหวัดสวรรคโลก-(ขณะนั้นเป็นจังหวัด)
	๑๗ ธ.ค. ๒๔๕๘	แพทย์ประจำกรมสาธารณสุข
	๑๓ มิ.ย. ๒๔๕๙–	
	๑ เม.ย. ๒๔๖๔	แพทย์ประจำจังหวัดเชียงราย

๒๓ เม.ย. ๒๔๖๖	เปลี่ยนชื่อตำแหน่งเป็นสาธารณสุข-จังหวัดเชียงราย (โดยยังเป็นข้าราชชั้นตรีอยู่) จนถึง
๑ เม.ย. ๒๔๖๘	เป็นข้าราชการชั้นโท ในตำแหน่งเดิม และอยู่จังหวัดเชียงรายจนถึงปี ๒๔๗๗ รวมเวลาถึง ๑๗ ปีเศษ
๑๖ มิ.ย. ๒๔๗๗	สาธารณสุขจังหวัดพิจิตร
๒๑ ส.ค. ๒๔๗๙	สาธารณสุขจังหวัดนราธิวาส
๑ พ.ค. ๒๔๘๒	ประจำกรมสาธารณสุข (ชั่วคราว)
๑ ธ.ค. ๒๔๘๒	สาธารณสุขจังหวัดสิงห์บุรี
๑ มิ.ย. ๒๔๙๒	สาธารณสุขจังหวัดพิษณุโลก
๔ ก.พ. ๒๔๙๖	ปรับอัตราเป็นข้าราชการชั้นเอก แล้ว-ให้ดำรงตำแหน่งสาธารณสุขจังหวัดเชียงใหม่
๑๗ มี.ค. ๒๔๙๖	นายแพทย์สาธารณสุข ภาค ๖ (พิษณุ-โลก) (เป็นอัตราตั้งใหม่ในขณะนั้น) และดำรงตำแหน่งนี้มาจนถึง พ.ศ. ๒๕๐๐ โดยต่ออายุราชการถึง ๔ ครั้ง จนอายุ ครบ ๖๔ ปี จึงเกษียณอายุ รวมเวลารับราชการ ๔๓ ปี

เครื่องราชอิสสริยาภรณ์

๑ ส.ค. ๖๖ เบญจมาภรณ์ มงกุฎไทย

๘ พ.ย. ๗๓ เบญจมาภรณ์ ช้างเผือก

๒๐ ก.ย. ๘๑ จตุรถาภรณ์ มงกุฎไทย

๒๗ ก.ย. ๘๓ เหรียญ จักรพรรดิ์มาลา

๑๘ ก.ย. ๘๔ จตุรถาภรณ์ ช้างเผือก

๒๓ มี.ค. ๙๔ เหรียญบรมราชาภิเศก

๑๐ ธ.ค. ๙๘ ตริยาภรณ์ มงกุฎไทย

เป็นครั้งสุดท้าย เพราะเกษียณอายุเมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๐ และเป็นเครื่องราชอิสสริยาภรณ์สำหรับข้าราชการชั้นเอกด้วย

การสมรส พ.ศ. ๒๔๕๘ สมรสกับนางสงวน เปมะวิภาต (บุตรีคุณตาเข็ม คุณยายศรีเมือง พานิช–พ่อค้าไม้ซุง คหบดีผู้มั่งคั่งของสวรรคโลก)

บุตรธิดา เรียงลำดับดังนี้

๑. นายประลอง เปมะวิภาต (สมรสกับนางจริยา เปมะ-วิภาต) ประกอบอาชีพ ธุรกิจส่วนตัว

๒. นางสุขสงบ บัวสรวง (สมรสกับนายเอื้อ บัวสรวง) ประกอบอาชีพ รับราชการ หัวหน้าแผนกเภสัชกรรม ภาควิชาโรงพยาบาลรามาธิบดี มหาวิทยาลัยมหิดล

๓. นายประหลาด เปมะวิภาต (สมรสกับนางสมจิตร เปมะวิภาต) ประธานฯ ผู้ว่าการภาค ๓๑๐ ไลออนส์สากล

๔. นางสาวศุภสงัด เปมะวิภาต

ประกอบอาชีพ อาจารย์โรงเรียนสตรีวิทยา ๒ และผู้สอบบัญชีรับอนุญาต

๕. นางสาวศรีองุ่น เปมะวิภาต

ประกอบอาชีพ สำนักงานเอกชน

๖. นายประลิตต์ เปมะวิภาต (สมรสกับนางผ่องศรี เปมะวิภาต) ประกอบอาชีพ สำนักงานเอกชน

๗. นางสาวจิตนรา เปมะวิภาต บุตรีคนสุดท้องทำหน้าที่ปฏิบัติคุณพ่อและแม่บ้านให้คุณพ่อตลอดมา

หลาน ก. มี หลานปู่ ๔ คน บุตร – ธิดานายประลอง เปมะวิภาต คือ

๑. นางสาวกาญจนา เปมะวิภาต

๒. นางสาวอาภา เปมะวิภาต

๓. นายวัฒนา เปมะวิภาต (ถึงแก่กรรมแล้ว)

๔. นายประสพสิน เปมะวิภาต

ข. มีหลานตา ๔ คน ธิดานางสุขสงบ บัวสรวง คือ

๑. นางสาวอภิญญา บัวสรวง ศศ.บ., M.A. (Michigan)

๒. นางอาภาพรรณ (บัวสรวง) ทองบุญรอด ภ.บ. (สมรสกับเภสัชกร สมเกียรติ ทองบุญรอด ภ.บ.)

๓. นางสาวสัณหลักษณ์ บัวสรวง ภ.บ.

๔. นางสาวอรรคพร บัวสรวง นักศึกษาฯ

ค. มีหลานปู่ ๓ คน ธิดานายประหลาด เปมะวิภาต คือ

๑. นางมาณวิกา (เปมะวิภาต) ยอดเณร ศ.บ. (สมรสกับนายแพทย์ปิยเมธิ ยอดเณร)

๒. นางสาวสาวิตรี เปมะวิภาต (ปาริชาต ฉายารักษ์)

๓. นางสาวสิริวิภา เปมะวิภาต (อารยา ฉายารักษ์)

เหลน มีเหลนปู่ (ลายนายประลองฯ) ๑ คน คือ

เด็กชาย เอ. เปมะวิภาต จากนายวัฒนา เปมะวิภาต

มีเหลนจากหลานตา ๑ คน คือ

เด็กหญิงศุภกานดา ทองบุญรอด จากนางอาภาพรรณ (บัวสรวง) ทองบุญรอด

มีเหลนจากหลานปู่ นางมาณวิกา (เปมะวิภาต) ยอดเณร ๓ คน คือ

๑. เด็กหญิงปกชกร (ต้น) ยอดเณร

๒. เด็กหญิงประอรรัตน (มิ้งค์) ยอดเณร

๓. เด็กหญิง ทรี ยอดเณร

การกุศล เมื่อคุณพ่อออกจากราชการแล้ว ก็ดี (แม้ในขณะรับราชการอยู่ก็ดี) มิได้เปิดคลีนิคหารายได้ส่วนตัวอย่างใด ตลอดเวลาที่รับราชการอยู่ในจังหวัดต่าง ๆ ตั้งแต่จังหวัดสวรรคโลก ปี ๒๔๕๗ จนถึงจังหวัดสิงห์บุรี ปี ๒๔๙๒ นั้น ในจังหวัดต่าง ๆ ขณะนั้นมีนายแพทย์อยู่ประจำจังหวัดละคนเท่านั้น และถูกขนามนามว่า "หมอหลวง" ต้องออกไปตรวจรักษาและให้ภูมิ

คุ้มกันแก่ราษฎรทุก ๆ ตำบลในจังหวัดนั้น ๆ โดยไม่คิดมูลค่า ตลอดมาเป็นระยะเวลาถึง ๓๘ ปีเศษ นับว่าเป็นแนวทางปฏิบัติ เช่นเดียวกับ "แพทย์หลวงอาสาสมัคร" ในปัจจุบันนี้

เมื่อเกษียณอายุแล้วยังอยู่ในจังหวัดพิษณุโลกมาเป็นเวลา กว่า ๑๐ ปีได้เป็นกรรมการและที่ปรึกษาทั้งวัดและโรงพยาบาล-พุทธชินราช พิษณุโลก พุทธสมาคมจังหวัดนั้นและทำนุบำรุง วัดต่าง ๆ เช่น วัดสระแก้ว วัดนางพระยา ซึ่งอยู่ใกล้ ๆ บ้านพัก

และเมื่อได้สร้างโรงพยาบาลรามาธิบดี มีการทูลเกล้า ฯ ถวายเงิน แต่ล้นเกล้าทั้ง 2 พระองค์ ก็ได้บริจาคเงินเข้ามูลนิธิรามาธิบดี และสร้างห้องคนไข้พิเศษให้แก่โรงพยาบาลนั้น ในขณะเข้าเฝ้าได้รับพระมหาธิคุณจากสมเด็จพระบรมราชินี-นาถเข้าประคอง ด้วยทรงเมตตาว่าเป็นนายแพทย์ที่ชราเข้าเฝ้า ดังภาพที่ช่างภาพจับไว้ได้ (แม้จะเห็นแต่ศีรษะ ส่วนหลัง แต่ เป็นเกียรติพิเศษในการที่สมเด็จ ฯ ทรงพระเมตตา พระราช-ทานพระมหากรุณา ฯ เหนือคำบรรยายใด ๆ ได้ จึงได้นำมา ประกอบพระราชจริยาอัชฌาสัยที่พระราชทานแด่คุณพ่อและ เป็นที่ระลึกในพระมหาธิคุณตลอดชีวิตประทับใจมิรู้ลืม)

การป่วยไข้ คุณพ่อได้เข้ามาอยู่ในบ้านกรุงเทพ ฯ ได้ประมาณ ๑๐ ปี เป็นโอกาสให้ได้เข้ารับการรักษาตัว ณ โรงพยาบาลรามาธิบดีเป็น ครั้งคราว ก็ได้รับความกรุณาจากบรรดานายแพทย์ เภสัชกร และพยาบาลให้การรักษาพยาบาลอย่างดีเยี่ยมแม้จะได้ออกจาก

ส่วนหนึ่งของแพทย์ประกาศนียบัตรรุ่นที่ 20 พ.ศ. 2457 ที่มาร่วมประชุมสมาคมเวชกรรมเมืองร้อน (Far Eastern Association of Tropical Medicine) ที่กรุงเทพฯ เมื่อ พ.ศ. 2472

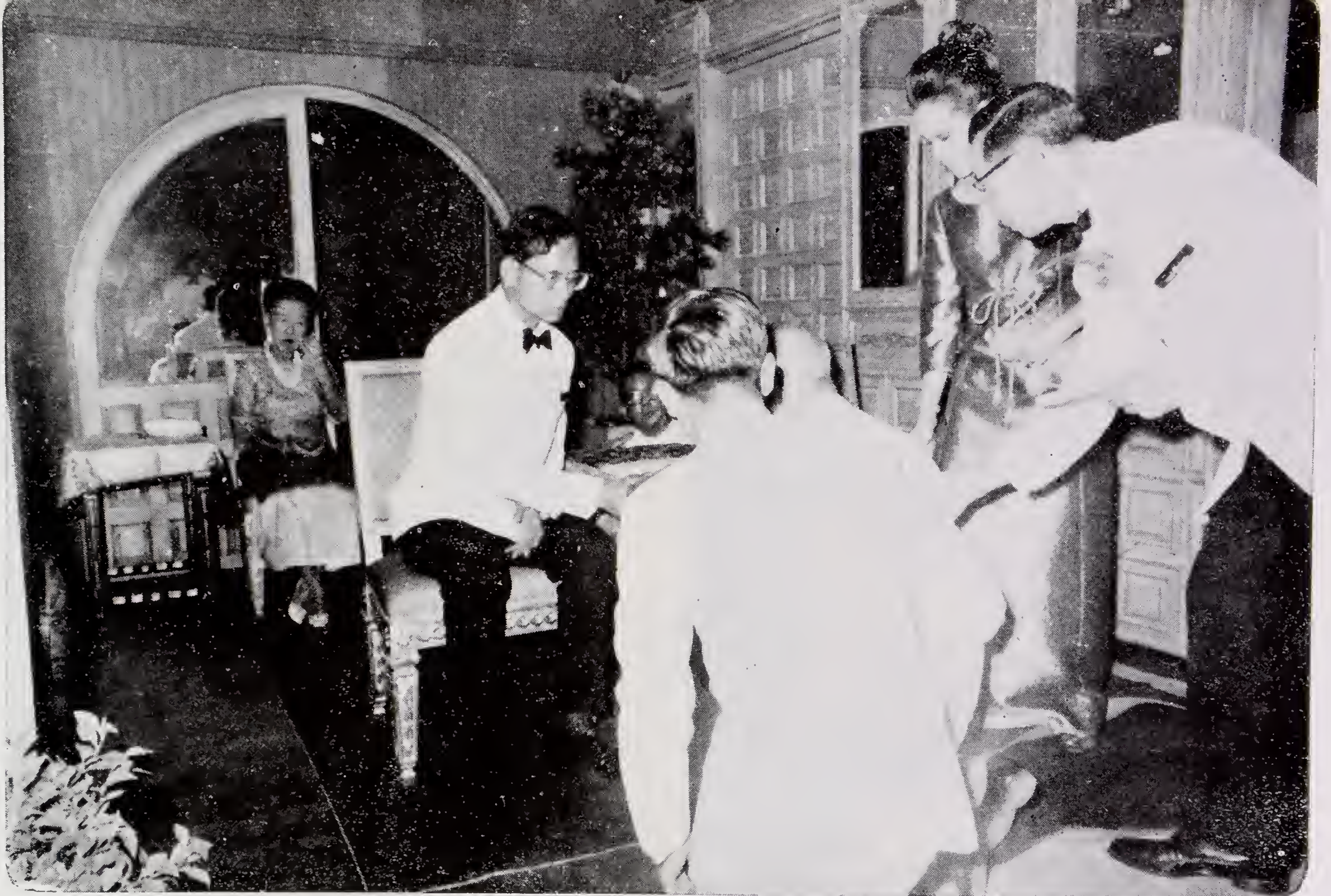
แถวหลัง (ยืน) จากซ้ายไปขวา พันเอกหลวงวินิจเวชชการ (เหมี่ง สงวนสุข) หลวงพิเศษแพทยกิจ (ใหญ่ พุกกะคุปต์) หลวงพิสิษฐแพทยากร (เปลื้อง เปมะวิภาต) นาวาตรีหลวงมหาสิทธิเวช (มั่ม มาลยมาน) พระบำราศนราดูร (หลง เวชชาชีวะ) พลเรือตรีหลวงสุวิชานแพทย์ (อั๋น สุวรรณภาณุ ร.น.) พระบำราบนราพาธ (หรุ่น อรุณเวช) หลวงชนาพาธประนุท (กิมซ้ง บุษปบุตร์) พันตรีหลวงโชติแพทยาคม (โชติ บูรณศิริ)

แถวหน้า หลวงราชพรหมา (เชี่ยง วีระไวทยะ) ขุนประนาทนราบท (เชื่อม ศิริกายะ บิดาพลเรือเอกสมร ศิริกายะ อดีตผู้บัญชาการทหารเรือ ปัจจุบันเป็นรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงคมนาคม) ศาสตราจารย์นายแพทย์หลวงไตรกิศยานุการ (แปลก ทัศนียะเวช) ขุนประนุทนรายาส (เทพ ชัยสงค์)ขุนนิราพาธประคุณ (แฉ่ง สมิตเวช) ขุนปราบสรรพโรค (ประยูร ศรีสาทร) ขุนแผ้วภัยพยาธิ (คำ พุกกะคุปต์)

ภาพหมู่ตอนรับราชการจังหวัดเชียงราย

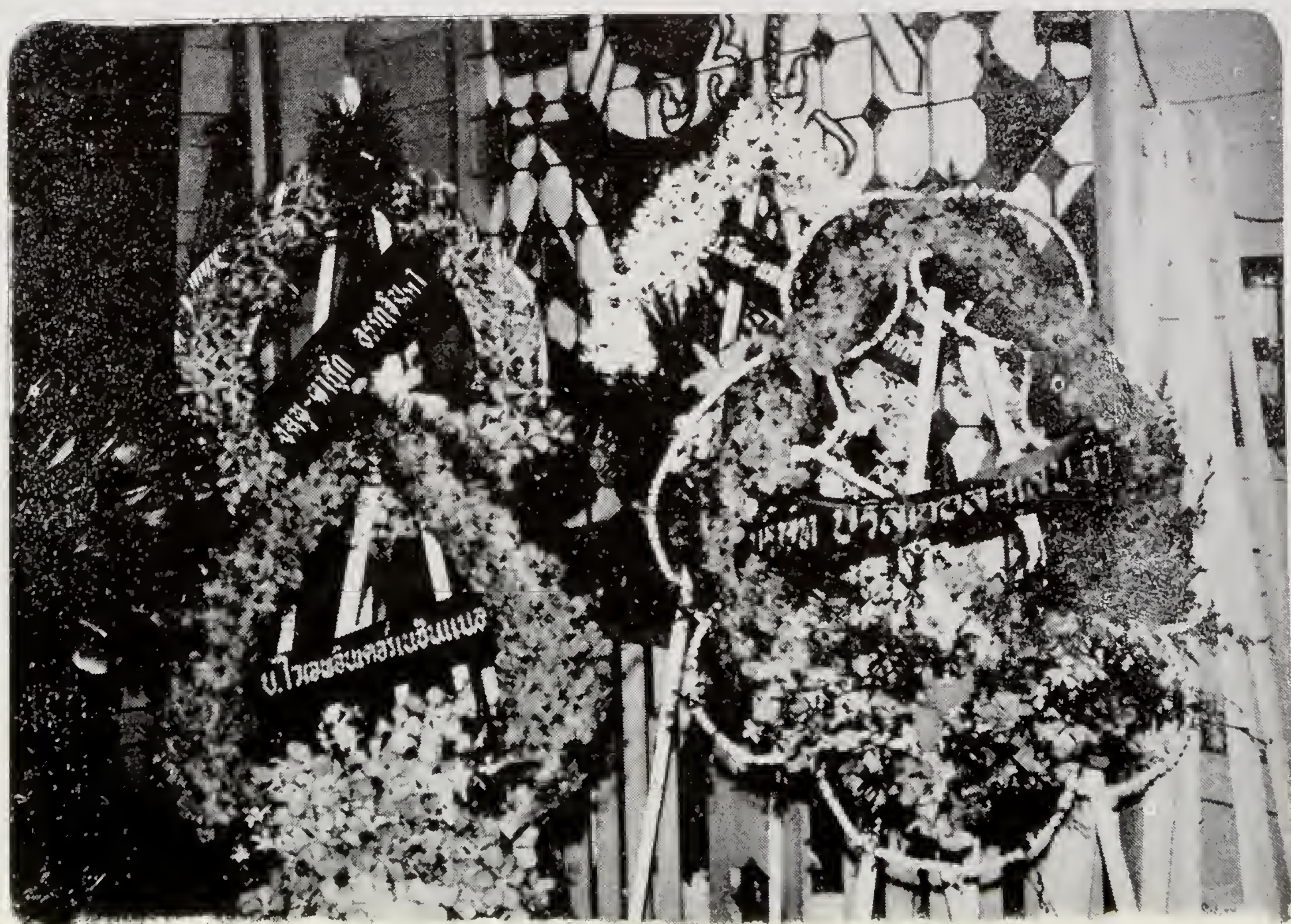
จากซ้ายไปขวา—สุขสงบ ศุภสงัด นางและหลวงพิสิษฐแพทยากร ประลองรู้ ประหลาด กับ ศรีองุ่น

คุณพ่อเข้ากราบบังคมทูลเกล้า ฯ ถวายทุนสมทบมูลนิธิรามาธิบดี แต่เผอิญผวาใกล้จะล้ม สมเด็จพระบรมราชินีนาถได้พระราชทานพระมหากรุณาธิคุณประทับยืนเข้าประคองร่วมกับท่านคณบดี และอธิการบดีมหาวิทยาลัยมหิดล ฯ

ท่านเจ้าคุณปัญญาวิสุทธิคุณ พระราชาคณะฝ่ายวิปัสสนาธุระพระเถระของวัดโสมนัสวิหาร และพระครูวินัยธร คณะ ๕ ก็ได้กรุณามาร่วมในการบำเพ็ญกุศลสัตตมวารด้วย

บางส่วนของหรีดในจำนวนเกือบ ๑๐๐ พวง ตลอดเวลาบำเพ็ญกุศล ๗ วัน (มีรายละเอียดท้ายเล่ม)

แพทย์ประกาศนียบัตร รุ่น ๒๐ พศ. ๒๔๕๗ ที่มาร่วมในการฉลองครบ ๕๐ ปี คณะแพทยศาสตร์และศิริราชพยาบาล เมื่อ พ.ศ. ๒๔๘๒
รูปนี้ถ่ายที่หน้าแท่นประดิษฐาน พระรูปสมเด็จพระมหิดลธิเบศร์อดุลยเดชวิกรมพระบรมราชชนก

นับจากซ้ายไปขวา แถวหลังพระบำราศนราดูร ขุนแผ้วภัยพยาธิ ขุนปราบสรรพโรค พันตรีหลวงโกศลเวชศาสตร์ (เกี๋ยว ชนเห็นชอบ) นายทหารอาสาสงคราม

แถวกลาง ขุนประนุสนรายาท หลวงไตรดิษยานุการ ขุนภักดิ์สุขกิจ (ทองสุก สุวรรณรุจิ)

แถวหน้า พระบำราบนาราพาธ พันเอกหลวงวินิจเวชการ หลวงพิเศษแพทยากิจ หลวงพิสิษฐแพทยากร

คณะพุทธสมาคมมิตรสหายพระประแดงได้มอบรูปเขียนแก่คุณพ่อ ณ บ้านนครหลวงนิเวศน์

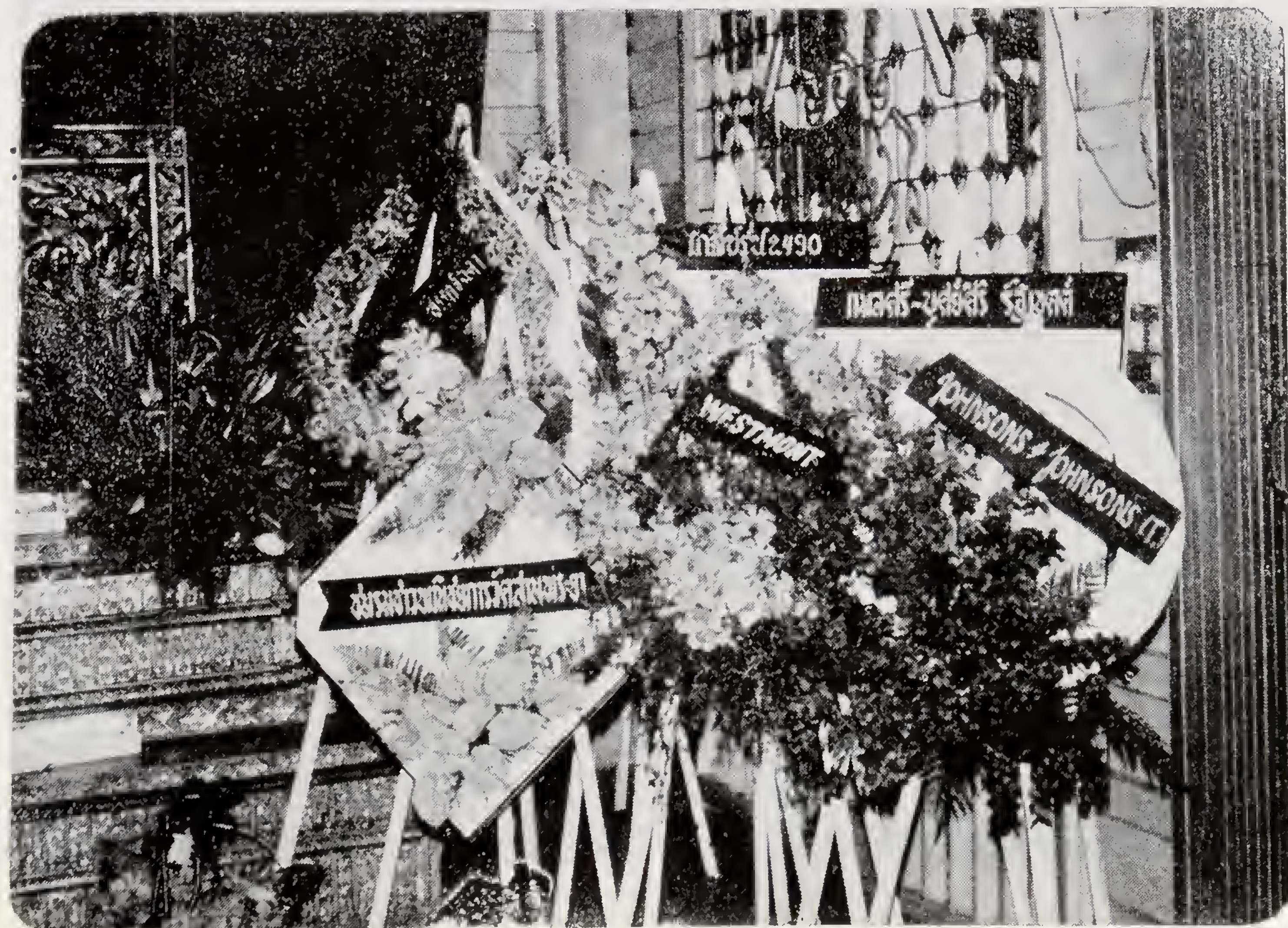

คุณพ่อกับบุตรธิดา และหลานในภาพ (๑) คุณพ่อ (๒) ประลิตต์ (๓) สัณหลักษณ์ แถวหลัง (๔) ประหลาด (๕) สุขสงบ

มรณะสมัย ๑๕–๒๒ พฤษภาคม ๒๕๒๒
ณ ศาลา ๕ ฌาปนสถานกองทัพบกวัดโสมนัสวิหาร

ความกรุณาปรานีของท่านที่รัก และนับถือของลูก ๆ ก็ได้หลั่งไหลมาจากท่านที่อารีต่อพวกเรา

และเป็นเกียรติแก่ท่านผู้ล่วงลับ

ประกาศนียบัตรแพทย์ศิริราช รุ่นที่ ๒๐ พ.ศ. ๒๔๕๗

ชำนาญ และความสามารถ ในวิชาแพทย์ ...

จึงทำประกาศนียบัตรฉบับนี้ลงชื่อผู้ตรวจไว้ และประทับตรา ... ให้ไว้

แก่ นายเปลี่ยน ...

... และขออำนวยพรให้เจริญ ...

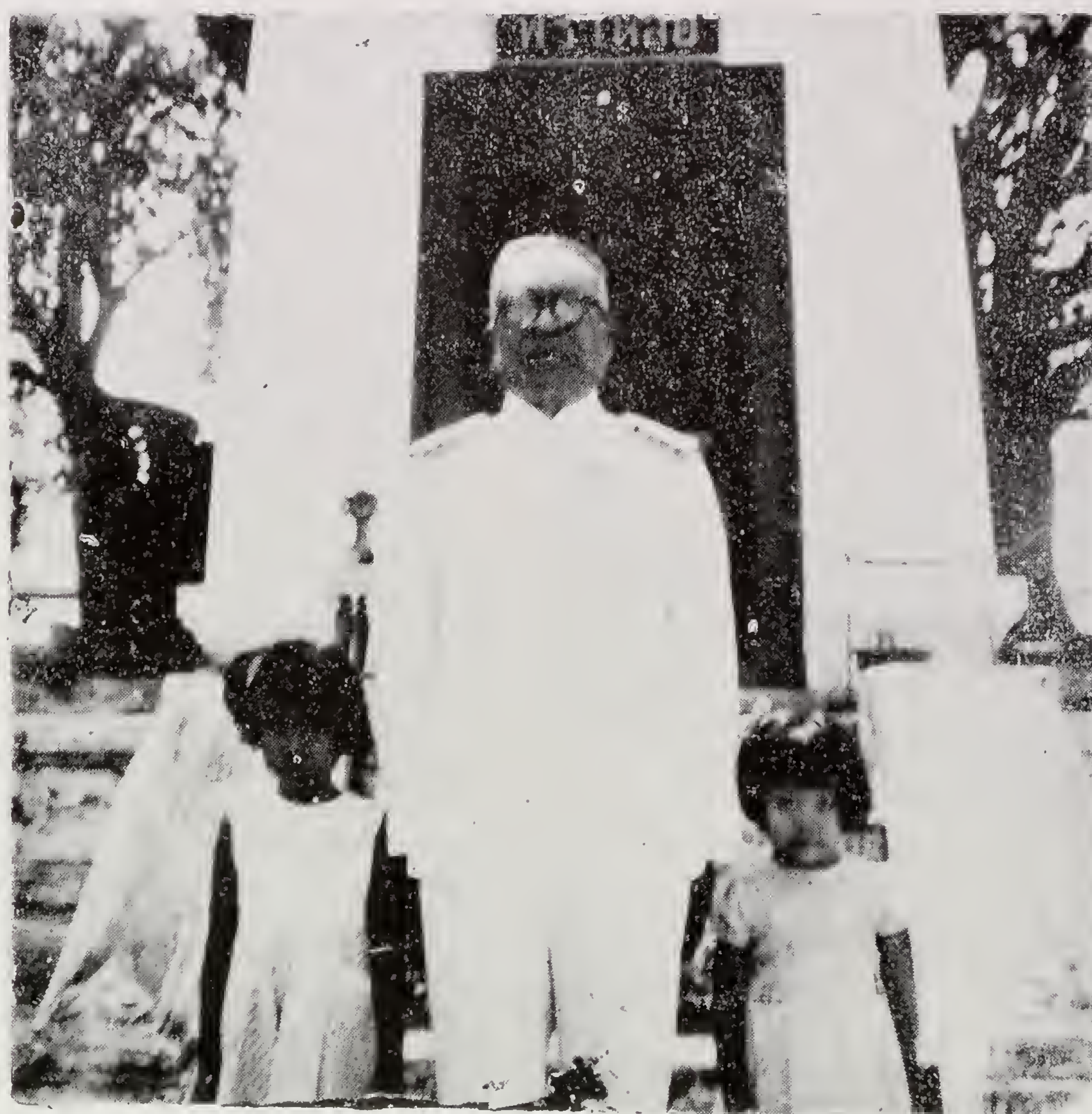
พระบำบัดสรรพโรค

ในขณะรับราชการ ณ จังหวัดพิษณุโลก ได้กรุณานำหลาน (ตา) ไปปลูกฝังจิตใจทางพระพุทธศาสนาเพราะเห็นว่าเรียนในโรงเรียนสอนศาสนา

ถ่ายหน้าวิหารพระเหลือ

หน้าพระอุโบสถ พระพุทธชินราช พิษณุโลก

ในขณะหลานยังอยู่อนุบาล วัฒนาวิทยาลัย กท.

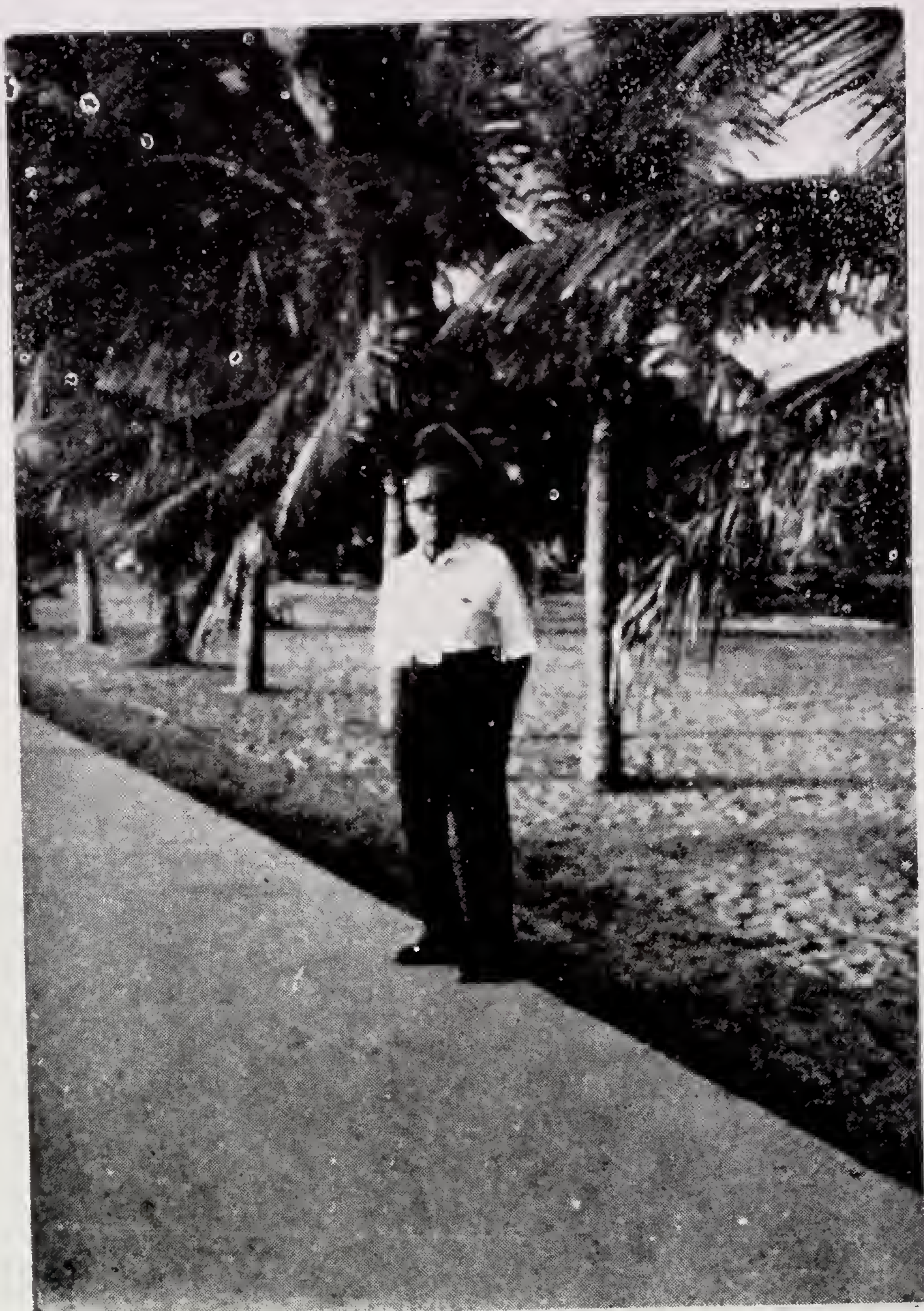
ปัจจุบัน (ซ้าย) อาจารย์ อภิญญา บัวสรวง M.A. แห่งบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล (ขวา) อาภาพรรณ (บัวสรวง) ทองบุญรอด ภ.บ. แห่ง กรมวิทยาศาสตร์การแพทย์ กระทรวงสาธารณสุข. (สืบสกุลคุณตาในกระทรวงเดียวกัน)

คุณพ่อไปร่วมประชุมพุทธศาสนสมาคมทั่วราชอาณาจักร ณ จังหวัดชลบุรี

หลวงและนางพิสิษฐแพทยากรขั้นมัชฌิมวัย

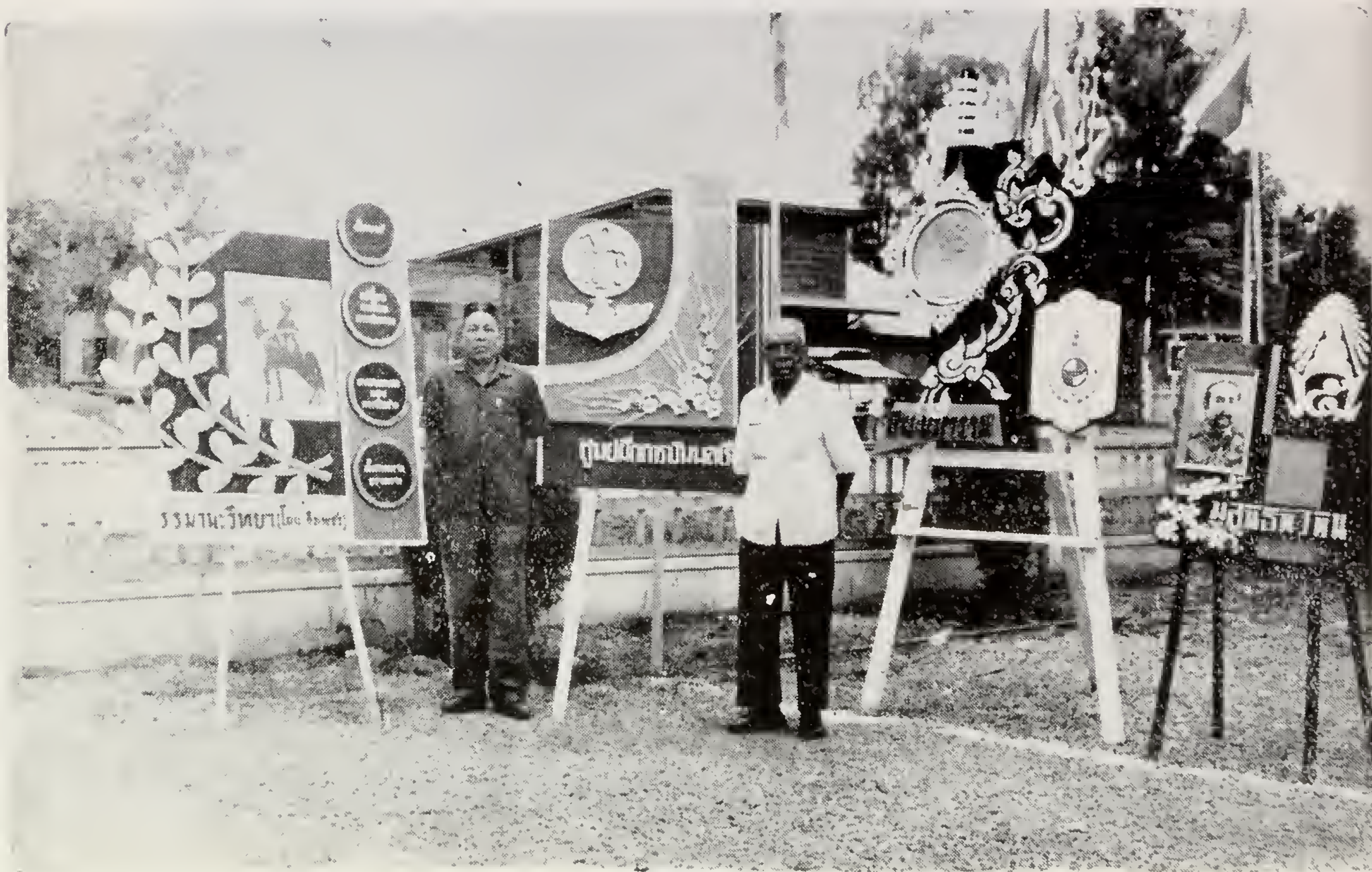
คุณพ่อพักผ่อนอริยาบท ณ วิทยาลัยบางแสน ชลบุรีในคราวประชุมพุทธศาสนสมาคมทั่วประเทศฯ

คุณพ่อไปนมัสการและบำเพ็ญกุศล ในบริเวณวิทยาลัยจิตตภาวัน พัทยา
ในภาพ นั่ง–จิตนรา เปมะวิภาต
ยืน–คุณพ่อ และเอื้อ บัวสรวง (บุตรเขย)

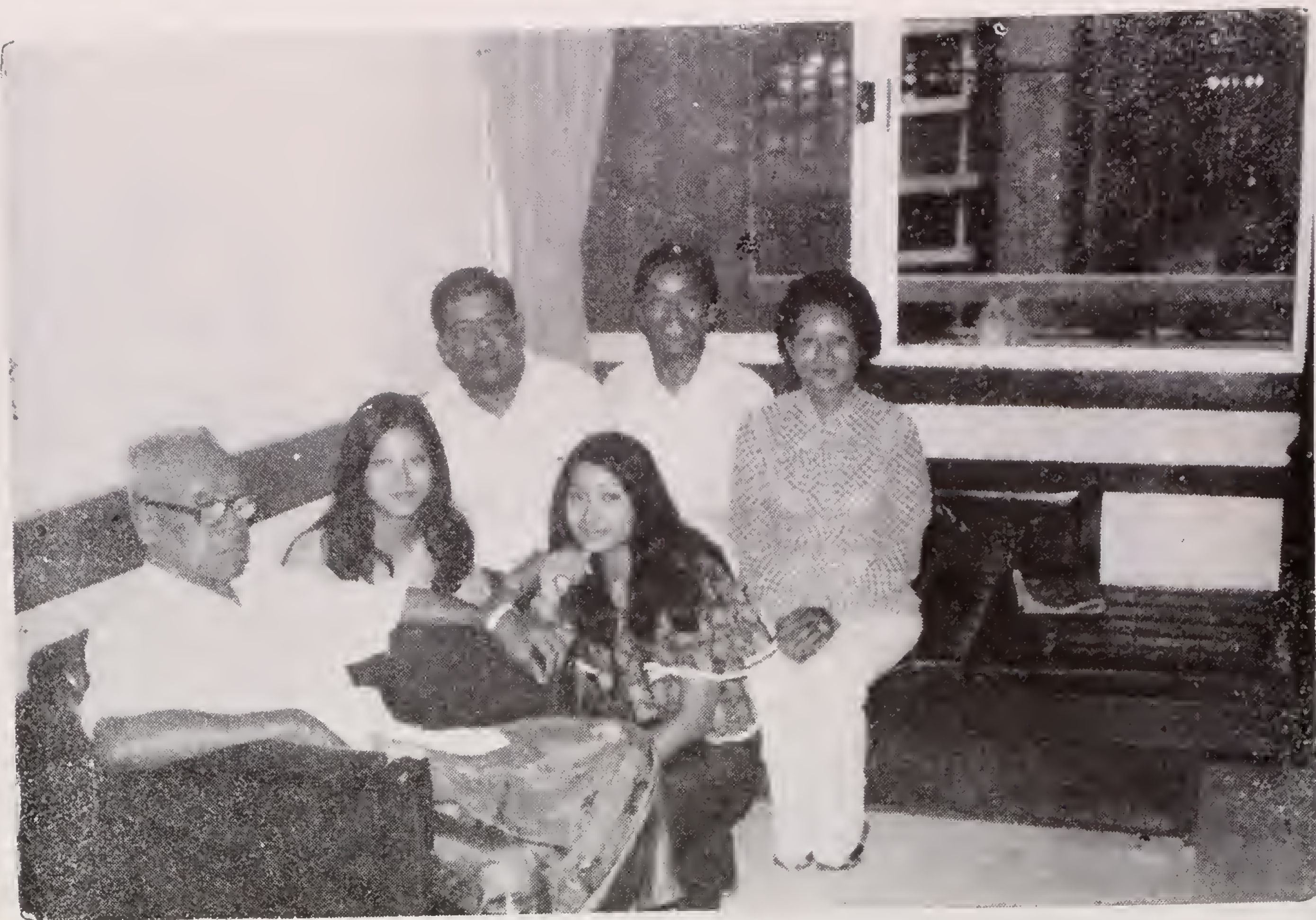
คุณพ่อกับธิดาคนสุดท้องและคนโตในคราวไปพักผ่อน ที่หัวหิน

คุณพ่อกับบุตรเขย ณ หน้าที่ว่าการอำเภอหัวหิน

คุณพ่อไปพักผ่อนตากอากาศ และได้รับอนุญาตให้ชม
บริเวณพระที่นั่งไกลกังวลหัวหิน ฯ

คุณพ่อกับประลิตถ์ กับ ประหลาด–สมจิตร์ และธิดาทั้ง ๒ (อารยา–ปาริชาต)

คณพ่อกับบุตรธิดา และหลาน ๆ หน้าธนาคารออมสิน–พิษณโลก

ภาพนี้ถ่ายเมื่อ ๑ มีนาคม ๒๕๐๐ นับว่าเป็นภาพสุดท้ายที่รวมบุตรธิดาและมีภาพคุณแม่

(แถวยืน) ประลอง ประหลาด ประลิตต์ จิตนรา เปมะวิภาต เอื้อ บัวสรวงและศรีองุ่น เปมะวิภาต

(แถวกลาง) จริยา สมจิตร์ น.ส. สงัด เปมะวิภาต คุณพ่อ–คุณแม่ หลวงและนางพิสิษฐแพทยากร สุขสงบ ด.ญ. อาภาพรรณ และ ด.ญ. สัณหลักษณ์ บัวสรวง

(แถวหน้า) ด.ญ. กาญจนา ด.ญ. อาภา ด.ช. วัฒนา ด.ช. ประสพโชค ด.ญ. ศิริวิภา ด.ญ. สาวิตรี ด.ญ. มานวิกา เปมะวิภาต และ ด.ญ. อภิญญา บัวสรวง.

ในคราวฉลองชนมายุ ๘๐ ปี เมื่อ ๑๕ พ.ค. ๒๕๑๖ ณ โรงพยาบาลสงฆ์ผู้ใหญ่หลายท่านไปร่วมในงาน เช่นคุณหลวงประธานคดีศาสตร์ อดีตอธิบดีผู้พิพากษาภาค ๘ และคุณหลวงการุณย์นราทร ผู้พิพากษาหัวหน้าคณะศาลฎีกาก็กรุณาไปอวยพร

ท่าน ม.ร.ว. หญิง สนองศรี สวัสดิวัฒน์ หัวหน้าเภสัชกร รพ. ศิริราชกำลังหลั่งอำนวยพร พร้อมกับคุณหญิงวรวิทย์พิศาลและท่านผู้มีเกียรติร่วมการบำเพ็ญกุศลคับคั่ง

คุณพ่อขึ้นเวทีกล่าวคำปราศรัยอันยาวนานในการสังสรรค์ ณ ห้องโถงรับรอง โรงแรมชวลิต กรุงเทพมหานคร ตอนค่ำ ๑๕ พฤษภาคม ๒๕๑๖

(ส่วนตอนกลางวันบำเพ็ญกุศลที่ โรงพยาบาลสงฆ์)

ภาพล่าง ฯพณฯ คุณพระบำราศนราดูรกำลังสนทนา และกล่าวคำอวยพรคุณพ่อ ฯ

พ.ท. พระเสนาภักดี อดีตข้าราชการกระทรวงกลาโหม ขณะนั้นสูงอายุกว่าคุณพ่อก็ยังได้มาร่วมอำนวยพร พร้อมทั้งท่านผู้สูงอายุอื่น ๆ เป็นเหตุให้คุณพ่ออายุยืนกว่า 7 รอบ

(ภาพล่าง) ลูกชายคนเล็กของคุณพ่อ–ประลิตต์ เปมะวิภาต พร้อมภริยาก็เข้ากราบอวยพร เช่นเดียวกับบุตรและธิดา อื่น ๆ ด้วย.

โรงพยาบาลไปอยู่ที่บ้าน ก็ยังให้การตรวจและแนะนำการรักษา โดยเฉพาะอย่างยิ่งนายแพทย์สมชาติ โลจายะ ผู้เชี่ยวชาญโรคหัวใจแห่งภาควิชาโรงพยาบาลรามาธิบดี มหาวิทยาลัยมหิดล

และในความพยาบาลด้วยความเอาใจคนไข้ดียอดเยี่ยมของคุณพยาบาล ราตรี เผือกสกนธ์

คณะบุตรธิดาและหลานขอกราบขอบคุณ ขอบคุณแด่ทุก ๆ ท่านด้วยความรำลึกพระคุณอย่างสูง

มรณสมัย ในที่สุดเริ่มต้นแต่ปี ๒๕๒๒ นี้เอง คุณพ่อก็มีอาการอ่อนเพลียตามวัยและสภาพแห่ง พยาธิ แม้กระนั้นก็ยังมีอัธยาศรัยละมุนละไมสมเป็นนายแพทย์มาแต่หนุ่มจนชรา ได้ปฏิเสธคำสอบถามของพยาบาลและบุตรธิดา ตลอดเวลา "ไม่" คือไม่เป็นไร และไม่ต้องรักษาพยาบาลอย่างใดอยู่ตลอดเวลา เพราะเกรงว่าจะเป็นรบกวนผู้อื่น ทั้ง ๆ ที่ตลอดชีวิตนายแพทย์ให้บริการอาณาประชาราษฎร์มาจนมิอาจคณานับ

ในที่สุด เมื่อวันที่ ๑๕ พฤษภาคม ๒๕๒๒ เวลา ๘.๓๐ น. ก็ได้ถึงแก่กรรมด้วยอาการสงบ ณ บ้านเลขที่ ๓๘/๑๑ นครหลวงนิเวศน์ ซอยเสนานิคม ๑ ถนนพหลโยธิน เขตบางกะปิ กรุงเทพมหานคร

สิริอายุได้ ๘๕ ปี ๑๑ เดือน กับ ๒๑ วัน ซึ่งอีกเพียง ๙ วัน ก็จะครบ ๘๖ ปี และในคราวที่อายุครบ ๗ รอบก็ได้บำเพ็ญกุศล ณ โรงพยาบาลสงฆ์ กรุงเทพมหานคร ได้รับเกียรติจาก ฯพณฯ พระบำราศนราดูร ซึ่งศึกษาแพทย์รุ่นเดียวกันและร่วมรับราชการในกระทรวงสาธารณสุขตลอดมา

ในระยะเวลายืดยาวนานนั้น ก็ได้รับความเมตตา จาก ฯพณฯ ตลอดมา และคุณหลวงการุณย์นราทรซึ่งเคยรับราชการ จังหวัดสวรรคโลก และจังหวัดสิงห์บุรี และผู้มีเกียรติอื่นๆเช่น หม่อมเจริญ มารดา ม.ร.ว. หญิงสนองศรี สวัสดิวัฒน์ หัวหน้าแผนกเภสัชกรรม โรงพยาบาลศิริราช คุณพระเสนาภักดี ฯลฯ เป็นต้น ก็ได้มาร่วมอำนวยพรดังภาพที่ได้รวบรวมลงไว้เป็นที่รำลึกด้วยแล้ว ด้วยความขอบพระคุณยิ่ง

ขาด ตก บกพร่อง
ต้องขออภัย–ผู้รวบรวม

ชั่ว ดี เป็นตราประทับไว้กับโลก
ยามวิโยคชีพยับลับร่างหนี
ที่สูญแท้ก็แต่ตัวส่วนชั่วดี
ตราเป็นที่ลือทั่วชั่วฟ้าดิน

คุณหญิงสมโรจน์ สวัสดิกุล ณ อยุธยา

คุณพ่อที่รัก

คุณพ่อเป็นคนค่อนข้างขรึม พูดน้อย จนบางทีผู้ไม่คุ้นเคยอาจจะเห็นเป็นคนดุและเกรงกลัว แต่คุณพ่อเป็นผู้ที่มีความรักลูกทุกคนอย่างยิ่ง และให้การศึกษาแก่ลูก ๆ จนสุดฤทธิ์ของแต่ละคนที่จะเลือกเรียน เพราะคุณพ่อไม่มีสมบัติอย่างอื่น ๆ ที่จะให้ลูกได้นอกจากการศึกษาเท่านั้น คุณพ่อเป็นผู้มีระเบียบจนตลอดอายุไขของคุณพ่อพร้อมทั้งมีความประณีตแม้แต่สิ่งเล็กน้อย ยังจำได้ตั้งแต่ลูกยังเล็กสักสิบกว่าขวบ คุณพ่อสอนให้มีความประณีตบรรจงในการห่อสิ่งของสำหรับส่งไปรษณีย์ คุณพ่อปลูกอุปนิสัยความมีระเบียบเหล่านี้ลงไว้ให้ลูก ๆ โดยไม่รู้สึกตัว นอกจากนั้นคุณพ่อยังสอนให้ลูก มีรสนิยมอันดีโดยไม่รู้ตัวอีก ในสมัยก่อนที่คุณพ่ออยู่หัวเมืองโดยตลอด คุณพ่อมักจะสั่งของจากห้างไวท์ เอ.เวย์ ในกรุงเทพ ฯ ให้คุณแม่และลูก ๆ สั่งของตามสมัยนิยมจากห้างจาตุรงค์อาภรณ์เป็นต้น ซึ่งในสมัยนั้นก็ต้องนับว่าเป็นดีพาร์ตเมนท์สโตร์ชั้นเยี่ยม คุณพ่อสอนให้ลูกรู้จักใช้แคตาล๊อกต่าง ๆ ตั้งแต่สมัยนั้น

อนึ่ง คุณพ่อเป็นข้าราชการสมัยที่ต้องถือน้ำพระพิพัฒน์สัตยา เมื่อลูก ๆ คนใดจะเข้ารับราชการเจริญรอยตาม คุณพ่อได้ให้พรอันศักดิ์สิทธิ์ว่า ให้มีความซื่อสัตย์สุจริตขยันหมั่นเพียร และรักษาเวลาของราชการโดยเคร่งครัด

หลังจากที่คุณแม่ได้จากคุณพ่อและลูกๆ ไปแล้วเมื่อปี ๒๕๐๓ คุณพ่อก็ได้ทำหน้าที่แทน คือเป็นทั้งคุณพ่อและคุณแม่ของลูก ๆ คุณพ่อเป็นผู้มีมรยาทและจรรยาบรรณ เวลาลูก ๆ ส่งจดหมายหรือส่งของไปให้ คุณพ่อ

จะต้องตอบทุกครั้ง (โปรดดูบล็อกลายมือของท่าน ฯ) ตั้งแต่ลูกจำความได้จนวาระสุดท้ายของคุณพ่อ ไม่เคยได้ยินคุณพ่อกล่าวผรุสวาจาเลย

คุณพ่อมีโรคประจำตัวอยู่อย่างหนึ่ง คือ หลังจากคุณพ่อได้รับการผ่าตัดนิ่วในทางเดินปัสสาวะออกไปแล้ว มีอาการของโรคไส้เลื่อนตามมา ทำให้ลูก ๆ เป็นห่วงว่าในการที่คุณพ่ออยู่หัวเมืองไกล ถ้าเกิดปัญหาเกี่ยวกับการติดขัดของไส้เลื่อน ก็จะไม่ทันท่วงทีในการแก้ไข ลูก ๆ จึงเห็นจำเป็นที่จะขอให้คุณพ่อย้ายลงมาอยู่กรุงเทพ ฯ ใกล้ ๆ ลูก ๆ และก็เคราะห์ดีอย่างยิ่ง ที่เรื่องไส้เลื่อนของคุณพ่อได้เกิดติดขัดขึ้นในขณะที่คุณพ่ออยู่กรุงเทพฯ จริง ๆ และลูก ๆ ได้นำคุณพ่อส่งโรงพยาบาลทันท่วงที ทำให้ลูก ๆ หมดห่วงเรื่องไส้เลื่อนของคุณพ่อ จนแม้เมื่อทำบุญแซยิด ๘๐ ปีให้คุณพ่อที่โรงแรมชวลิตเมื่อปี ๒๕๑๖ นั้นคุณพ่อก็สามารถขึ้นไปยืนสปีชอยู่บนเวทีได้เกือบครึ่งชั่วโมง

ในระยะหลัง ๆ คุณพ่อมีโรคประจำตัวเกิดขึ้นอีก คือโรคกล้ามเนื้อหัวใจเสียต้องเข้าโรงพยาบาลรามาธิบดี และได้รับความดูแลอย่างดียิ่งจากนายแพทย์สมชาติ โลจายะ คุณพ่อมีอาการเป็นเช่นนี้ ๒–๓ ครั้ง นายแพทย์สมชาติ ได้แนะนำว่า ไม่ให้คุณพ่อโกรธมาก เพราะการโกรธหรือขัดใจมากๆ ทำให้เกิดอาการ "โกรธจนเจ็บอก" ซึ่งข้อนี้ลูก ๆ มักจะไม่ทราบ เพราะคุณพ่อจะโกรธลูก ๆ ไม่รู้ เนื่องจากคุณพ่อเป็นคนพูดน้อยหรือไม่พูดดังกล่าวแล้วแต่ต้น ลูก ๆ ควรจะต้องเสียใจที่ทำให้คุณพ่อโกรธ

สุขภาพของคุณพ่อในระยะหลังเริ่มอ่อนลงด้วยมีอาการปวดขาข้างซ้ายบ่อย ๆ ได้เข้าเช็คในโรงพยาบาลและรักษาทางกายภาพบำบัดจนทุเลา คุณพ่อกลับบ้านครั้งหลังนี้ก็ไม่คิดจะเข้า ร.พ. อีก เพราะการเดินและการออกกำลัง

ขาน้อยลง เมื่อมีอาการได้เกิดขึ้น นายแพทย์สมชาติได้กรุณาออกคำสั่งให้พยาบาลพิเศษรีบไปปฏิบัติ คุณราตรี เผือกสกนธ์ พยาบาลพิเศษได้ดูแลคุณพ่อในระยะหลัง ๆ จนมีความสนิทสนม ประดุจลูกหลานคนหนึ่ง คุณราตรีมี "ลูกแนน" ติดไปเป็นหลานคุณตาอีกผู้หนึ่ง หลังจากคุณตาของแนนจากไปและบรรจุแล้ว "ลูกแนน" ก็ยังต่อว่าคุณราตรีว่า ทำไมจึงไม่พาเขาไปบรรจุคุณตาด้วย ซึ่งแสดงถึงความสนิทสนมรักใคร่ของหนูน้อยคนหนึ่งต่อคุณพ่อ ลูก ๆ ทุกคนขอขอบคุณคุณราตรีอีกครั้งหนึ่งด้วย

เมื่อใกล้วาระสุดท้ายของคุณพ่อ ลูก ๆ รู้กันดี และรู้สึกเป็นบุญของคุณพ่อที่ไม่มีอาการทรมานใด ๆ ลูกทุกคนมารอบล้อมคุณพ่ออยู่ แม้กระนั้นเมื่อคุณราตรีถามว่า จะเตรียมชุดเสื้อผ้าชุดไหนไว้ให้คุณพ่อแต่ง ลูกก็อดที่จะใจหายวาบไม่ได้ และปฏิเสธคุณราตรี ขอให้ถามจากน้องจิ๊ดซึ่งเป็นคนเล็กและใกล้ชิดคุณพ่อที่สุด อย่างไรก็ตามลูกใจไม่แข็งพอที่จะดูวาระสุดท้ายของคุณพ่อได้

ลูกไม่สงสัยเลยว่า บัดนี้วิญญาณของคุณพ่อคงจะได้พบกับคุณแม่และพากันไปสู่สุขคติ ณ สัมปรายภพแล้ว เพราะตลอดชีวิตของคุณพ่อในโลกนี้ลูกไม่เคยเห็นคุณพ่อประกอบกรรมสิ่งใด ที่ไม่ดีไว้เลย คุณพ่อและคุณแม่ได้พบความสุขอันจีรังแล้ว.

จากใจจริงของลูก ๆ

ตัวอย่างจดหมายโต้ตอบระหว่างพ่อกับลูกแสดงอุปนิสัยอันถี่ถ้วน และละเมียดละไมของท่านผู้ล่วงลับ

[illegible]

๓ มิถุนายน ๒๕๑๑.

ลูก[illegible] ที่รัก.

จดหมายของลูก ฉบับลงวันที่ ๑๒ พ.ค. ๑๑ ว่าได้รับ [illegible]

[illegible] สอบ ม.ศ. ๕ ได้ [illegible]

จดหมายของลูกอีกฉบับหนึ่ง ลงวันที่ ๒๖ พ.ค. ๑๑ [illegible]

[illegible] ๒๔ พ.ค. ๑๑ [illegible]

วันพ่อนี้ โชคดีมากได้บัตรอวยพร
และเหมือนได้รับ ๒ รูป พับสมพ่อ
อิติหาสของทางไร่บาตที่ให้พระ
มาก เช่นนี้ และลูกได้บอกไปว่าให้
ร่วมเหรียญราคาพิเศษ หักไปให้พ่อ ๓๐
๑๐๓๐ ทั้งที่พ่อที่ได้รับไว้ เมื่อปี ๑๙.
แต่พ่อขออธิษฐานขอให้ พระพุทธชิน
ราชและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลาย ลงดล
บันดาลให้ลูก มีความสุข ความเจริญ
ในทั้งกายทั้งใจ และสิ่งร้อยต้องการ มีความ
ก้าวหน้า และความ [illegible] ยิ่งๆ ขึ้นไป.
และหวังว่าลูกและหลานพุทธิดล คง
มีความสุข สบายทั้งกาย.

รักและคิดถึงลูกและ
หลานพุทธิดล

[illegible signature]

อาลัยคุณพ่อ

การเกิด, แก่, เจ็บ, ตาย เป็นปรกติวิสัยที่หลีกเลี่ยงไม่ได้เราท่านก็ทราบกันอยู่ดีแล้วไม่วันใดก็วันหนึ่ง วันนั้นต้องมาถึงทั้ง ๆ ที่ทำใจไว้ดีแล้ว ก็ไม่วายที่จะเกิดความรู้สึกกระทบกระเทือนจิตใจ ในวันที่สูญเสียในวันที่คุณพ่อจะจากลูก ๆ ไป คุณพ่อสิ้นใจด้วยอาการสงบ ท่ามกลางลูก ๆ ที่เฝ้าดูแลอยู่เมื่อเวลา ๐๘.๒๑ น. ของวันที่ ๑๕ พฤษภาคม ๒๕๒๒ เหลือเวลาเพียง ๙ วันก็จะครบวันเกิดของคุณพ่อ คือวันที่ ๒๔ พฤษภาคม ซึ่งพวกลูก ๆ ก็กำหนดกันไว้แล้วในการจะจัดฉลองวันเกิดคุณพ่ออีกครั้งหนึ่ง คุณพ่อก็มาด่วนจากพวกลูก ๆ ไปเสียก่อน นับตั้งแต่ลูกเกิดมาจำความได้ จนถึงวันนี้ลูกไม่เคยเห็นว่าคุณพ่อได้สร้างความเดือดร้อนให้แก่ผู้ใดเลย คุณพ่อมีแต่ความเมตตา เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ นับจากญาติพี่น้องไปจนถึงบุคคลอื่น ๆ โดยทั่วไป ยิ่งคุณพ่อเป็นนายแพทย์ด้วยแล้ว คุณพ่อยิ่งมีความกรุณาต่อผู้อื่นยิ่งขึ้น ลูกจำความได้เมื่อลูกยังเล็กอยู่ หลายครั้งหลายหนที่จังหวัดเชียงราย มีคนมาปลุกคุณพ่อตอนตี ๒ ตี ๓ มีคนไข้เจ็บหนัก มีคนไข้จากอุบัติเหตุ แม้เป็นเวลาที่ต้องพักผ่อน คุณพ่อก็ตื่นขึ้นหยิบกระเป๋าเครื่องมือแพทย์และยาไปทำหน้าที่แพทย์สาธารณสุขจังหวัดในขณะนั้น ด้วยความเต็มใจ และโดยไม่มีการบ่นแม้แต่คำเดียว

เคยได้ยินบุคคลบางท่านกล่าวว่า เป็นธรรมเนียมที่จะต้องเขียนสดุดีต่อผู้ล่วงลับไป แต่สำหรับลูกแล้ว เทอดทูนคุณความดีของคุณพ่อได้อย่างเต็มพากพูมด้วยความจริงตามที่คุณพ่อได้สร้างสมไว้ คุณพ่อให้ความรักและความ

อุ่นใจแก่ลูก ๆ ทุกคนอย่างดียิ่ง คุณพ่อเป็นพระที่เหลืออยู่องค์เดียวของลูกๆ หลังจากที่คุณแม่ได้จากลูก ๆ ไปก่อนแล้วเมื่อวันที่ ๑๑ ธันวาคม ๒๕๐๓ เมื่อคุณพ่อมาด่วนจากพวกเราไปอีกท่านหนึ่ง ลูก ๆ จึงมีความอาลัยคุณพ่ออย่างสุดซึ้ง ลูก ๆ ขอกราบไหว้วอนสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลาย ได้อภิบาลดวงวิญญาณของคุณพ่อจงสถิตย์ ณ สัมปรายภพเทอญ

ลูกเล็ก

(ประหลาด เปมะวิภาต)

ประธานสภามนตรี ผู้ว่าการภาคไลออนส์สากล

ภาครวม ๓๑๐ ประเทศไทย

พรหมของบุตรคือบิดาและมารดา
ทรงพระคุณยิ่งฟ้าใหญ่มหันต์
ขอท่านเสพย์สุขจิตนิจนิรันดร์
เจริญขันยาสมดังพรหมเทอญฯ

คุณหญิงดุษฎี มาลากุล ณ อยุธยา

– พร่ำรำพัน –

ในอดีตที่ล่วงมานั้น

คุณพ่อ – หลวงพิสิษฐแพทยากร ได้รับการแต่งตั้งให้ไปรับตำแหน่งสาธารณสุขจังหวัดสิงห์บุรี เมื่อปี ๒๔๘๒ ซึ่งในขณะนั้นจะต้องดำรงตำแหน่ง "นายแพทย์–เทศบาล" ด้วย ในตำแหน่งหลัง เทศบาลเมืองสิงห์บุรีไม่ได้ให้ค่าตอบแทนนอกจากสร้างบ้านพักนายแพทย์ไว้ด้านหลังของสุขศาลาเท่านั้น และท่านก็เป็นนายแพทย์คนเดียวของจังหวัดสิงห์บุรี ต้องรับผิดชอบสุขภาพอนามัยของประชาชนทั้งจังหวัดสิงห์บุรี ซึ่งมีจำนวนกว่าแสนคนมานานแล้ว จึงมิได้มีการเปิดคลีนิคใด ๆ เช่นในสมัยปัจจุบันนี้ทั้งจังหวัดสิงห์บุรีมีแพทย์ในหน้าที่ต่าง ๆ เป็นจำนวนตั้งโหล และคลีนิคก็มาก ทั้งยังมีโรงพยาบาลเอกชนอย่างดาษดื่นอีกด้วย มองในแง่ดีก็เป็นความสะดวกสบายแก่ประชาชนตามฐานะการเงินหรือความสมัครใจของแต่ละคน และเป็นผลทางอ้อมแก่ประชาชนที่ยากจนด้วย เพราะผู้มีเงินจับจ่ายพอควรก็ไปตามคลีนิคเสียบ้าง จะได้บรรเทาจำนวนที่จะมาคับคั่งในโรงพยาบาลหรือสุขศาลาลงไป

ครั้งนั้น ตัวผู้เขียนเองก็ยังเป็นนักศึกษาของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์การเมืองอยู่ ยังไม่ได้ปริญญาตรีเสียด้วยซ้ำไป แต่สอบได้อนุปริญญาและได้รับใบอนุญาตให้เป็นทนายความชั้น ๒ เพื่อจะได้สืบสกุลต่อจากท่านบิดาของผู้เขียน ซึ่งเริ่มป่วยกระเสาะกระแสะบ้างแล้ว ทั้งไปรับทำหน้าที่เทศมนตรีของเทศบาลเมือง และต่อมาก็ถูกยัดเยียดให้เป็นผู้จัดการบริษัทจังหวัดซึ่งตั้งขึ้นใหม่ตามนโยบายของรัฐบาลขณะนั้นเข้าด้วย จึงมีภาระหลายด้านด้วยกัน

ความสัมพันธ์ระหว่างครอบครัวจึงพัวพันและกระชับแน่นเข้าทุกที เพราะความปราณีที่คุณพ่อหลวงพิสิษฐแพทยากรต้องรักษาท่านบิดาของผู้เขียนก็บ่อยครั้งเข้าทุกที จนกระทั่งถึงแก่กรรมไปในที่สุด เมื่อปี ๒๔๘๘ รวมเวลาถึง ๖ ปี และคุณพ่อก็รับราชการอยู่ในจังหวัดสิงห์บุรี ตามตำแหน่งดังกล่าวนั้นถึง ๑๐ ปี ในปีสุดท้ายตอนที่ท่านได้ย้ายและเลื่อนตำแหน่งไปจังหวัดพิษณุโลก ผู้เขียนก็ได้รับความเมตตาของคุณพ่อและคุณแม่ หลวงและนางพิสิษฐแพทยากรรับผมไปเป็น "เขย" ของท่าน จึงได้รับมุทิตาจิตจากวงศาคณาญาติทั้ง ๒ ฝ่าย และคณาจารย์มากมาย ตั้งแต่ท่านปรมาจารย์ ม.ร.ว. เสนีย์ ปราโมช ท่านศาสตราจารย์ ม.จ. สกลวรรณากร และท่านศาสตราจารย์ขุนประเสริฐศุภมาตรา ทำหน้าที่แทนมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์เลยทีเดียว เพราะตอนนั้น (ปี พ.ศ. ๒๔๙๒) ผู้เขียนก็ได้รับใช้ในหน้าที่อาจารย์และกรรมการสอบไล่ (ผู้ช่วย) ของมหาวิทยาลัย ภริยาผู้เป็นบุตรีของท่านก็ทำงานในห้องยาศิริราช มหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์ (มหิดลในเวลานี้) คณาจารย์ ๒ ฟากแม่น้ำเจ้าพระยา ก็มาอวยพร ตลอดจนแหม่มและครูบาอาจารย์วัฒนาวิทยาลัย ซึ่งเป็นเจ้าของสถานที่ของศิริราชมาแต่ดั้งเดิม ก็ยังได้กรุณามาร่วมในงานแต่งงาน สมุดอวยพรวันสมรสของผู้เขียนและภริยาเมื่อ พ.ศ. ๒๔๙๒ เขียนอวยพรกันหลายภาษา–ไทย–อังกฤษ–เยอรมัน แม้กระทั่งภาษาจีน เพราะขนาดบรรดานายห้าง วู. ตุง ปั๊ก ซึ่งสำเร็จการศึกษาทั้งจีน–ไทยและเยอรมัน ท่านก็ยังสมัครใจที่จะเขียนคำอวยพรเป็นภาษาจีน ยังความปลาบปลื้มใจแก่คุณพ่อ–คุณแม่ หลวงและนางพิสิษฐ แพทยากร และอย่างยิ่งยวดก็คือ คุณพระบำราศนราดูร แพทย์รุ่นเดียวของท่านก็มาอวยพรด้วย

สำหรับ ฯพณฯ ท่านหลังนี้ แม้ในงานสมรสของบุตรีผู้เขียนเมื่อราว ๒๕ ปี หลังจากนั้นก็ยังมาเป็นประธานการสมรสด้วย แต่ ฯพณฯ ผู้นี้เอง เมื่อได้โทรศัพท์แจ้งว่า คุณพ่อถึงแก่กรรมล่วงลับไปนั้น ท่านแสดงความเสียใจด้วยน้ำเสียงเครือด้วยความโศกสลดอย่างสุดซึ้งเลยทีเดียว ดังจะเห็นในบทความของ ฯพณฯ ท่าน ซึ่งได้รับเกียรติมาลงไว้เบื้องหน้าแห่งหนังสือนี้มาด้วย

ที่กล่าวมานี้ ก็เพื่อแสดงถึงสัมพันธภาพที่คุณพ่อมีต่อผู้น้อย ตั้งแต่ประชาชนหรือที่เรียกกันว่า สามัญชน จนกระทั่งถึง ฯพณฯ ที่ทรงคุณวุฒิบรรลุถึงความสำเร็จในชีวิตทั้งส่วนตัวและราชการ คุณพ่อก็ได้สร้างสมคุณธรรมประทับใจได้ทุกระดับชั้นทีเดียว

ดังที่ ฯพณฯ พระบำราศนราดูรได้อุทานออกมาว่า "ผมเหลือคนเดียวเสียแล้วหรือนี่" ก็เพราะในแพทย์รุ่น ๒๑ แห่งศิริราช ค่อย ๆ ร่อยหรอไปจนถึงต้นปี ๒๕๒๒ มีอยู่ ๒ ท่าน คือคุณพ่อกับ ฯพณฯ เท่านั้น ทุก ๆ ปีมีการทำบุญอุทิศแด่แพทย์ผู้ร่วมรุ่นผู้ล่วงลับไปแล้ว ผู้เขียนได้เคยไปกับคุณพ่อในฐานะผู้พิทักษ์ เช่นในครั้งสุดท้ายราวปี ๒๕๑๙–๒๕๒๐ ได้ไปทำบุญร่วมกันที่โรงพยาบาลบำราศนราดูร ยังไหว ไปบำเพ็ญกุศลร่วมกันได้ถึงที่นั่น จังหวัดนนทบุรี ยังมีผู้ร่วมรุ่นอื่นแต่ไปไม่ไหวก็มี เช่น คุณหลวงมหาสิทธิ-วโรสถ ส่วนคุณหลวงสุวิชานน์ ไปไม่ไหว และล่วงลับมาก่อนเช่นนี้เป็นต้น

ในช่วงระยะเวลาดังกล่าวนั้น คุณพ่อ ท่านได้เคยปรารภถึง ฯพณฯ พระบำราศนราดูร อยู่เสมอ ๆ ว่า ในตอนศึกษาแพทย์อยู่นั้น ฯพณฯ อยู่ในวัยหนุ่มกว่านิสิตแพทย์ร่วมรุ่น และมีความรอบรู้ คล่องแคล่วว่องไวเข้าใจง่ายกว่าท่าน ๆ และนิสิตร่วมรุ่นคนอื่นก็หวังจะไปได้ไกล ก็เป็นความจริง

ได้ไปศึกษาต่อถึงสหรัฐอเมริกา ทั้งในหน้าที่ก็ได้รับตำแหน่งสูงสุด คือถึงรัฐมนตรีว่าการกระทรวงสาธารณสุขเลยทีเดียว ความหวังของนิสิตแพทย์ร่วมรุ่นเป็นอันถึงจุดไพบูลย์

แม้กระนั้น โดยสภาพแห่งสังขาร มาถึงปี ๒๕๒๑–๒๒ ทั้ง ๒ ท่านนี้ก็ไปมาหาสู่และเยี่ยมเยียนกันไม่ได้เสียแล้ว แต่สิ่งที่ประทับใจแก่ลูก ๆ รวมทั้งลูกเขยและลูกหนี้ (บุญคุณ) อย่างผู้เขียนก็คือความอดทนและการเข้าถึงซึ่งพระพุทธธรรมของคุณพ่อก็คือท่าน "ไม่" ในทุกกรณี

ผู้เขียนเคยตั้งวลีล้อ ๆ คุณพ่อว่า เป็นผู้ป่วยด้วยโรค "ไม่" และ **ไม่** เสียจริง ๆ **ไม่** ยอมไปโรงพยาบาล (อีก) **ไม่** อยากและไม่รับทานอะไรอีก **ไม่** ต้องฉีดน้ำเกลือ ฯลฯ สารพัด "ไม่" แต่ในท้ายที่สุดผู้เขียนก็กล้ำกลืนน้ำตาตราบเท่าทุกวันนี้ ก็คือ ท่านเริ่มต้นว่า "**ไม่** เป็นไร ไม่ได้เป็นอะไร (นัก)" แต่ในครั้งสุดท้ายท่านก็กล่าวด้วยเสียงกระซิบว่า "**ไม่** ไหวเสียแล้ว" ในระยะเวลาห่างกันราว ๒๑ เดือนเท่านั้น

ผู้เขียนก็ได้แต่ "ภาวนา" ทั้ง "บนบานศาลกล่าว" เสียด้วยซ้ำไปว่าขอให้อายุครบ ๘๖ ปีในวันที่ ๒๔ พฤษภาคม ๒๕๒๒ แต่ก็ไม่สมหวังตั้งใจด้วยท่านละสังขารไปเสียเมื่อ ๑๕ พฤษภาคม ๒๕๒๒ เวลา ๘ นาฬิกาเศษคงขาดไป ๙ วันก็จะครบ ๘๖ ปี ด้วยอาการสงบอย่างยิ่ง

ท่านสำเร็จจากมหาวิทยาลัย หรือโรงเรียนแพทย์ออกเป็นนายแพทย์เดือนมกราคม ๒๔๕๗ รับราชการมาจนถึง พ.ศ. ๒๕๐๐ รวมระยะเวลาราชการถึง ๔๓ ปี และอายุท่านก็เข้าไป ๖๔ ปี ในขณะที่ลาออกจากราชการ ท่านยังขับรถจักรยานไปตลาดพิษณุโลกได้อย่างสบายอีกหลาย ๆ ปี

ท่านอยู่ในพิษณุโลกอีก ๑๐ กว่าปี ท่านเป็นกรรมการของโรงพยาบาลพุทธชินราช กรรมการวัดใหญ่ๆ หลายแห่ง รวมทั้งวัดพระศรีรัตนมหาธาตุซึ่งเป็นที่สถิตประดิษฐานองค์พระพุทธชินราช อันควรแก่การสักการะสูงสุด ดังนั้นเมื่อท่านล่วงลับไปแล้วจึง ท่านที่เคารพของผู้เขียนท่านหนึ่งได้พยากรณ์ว่าได้ไปสู่สัมปรายภพในสุขคติแห่งสรวงสวรรค์เป็นหมื่น ๆ ปีในอนาคตอันยืดยาวนาน และตรงตามพระพุทธวจนะในพระสูตร (ทศชาติ) เป็นต้น ซึ่งผู้เขียนก็เชื่อด้วยความสนิทใจว่าจะเป็นเช่นนั้น เพราะตลอดเวลาพบแต่ปฏิปทาที่แผ่แต่เมตตากรุณาของท่านตลอดมาเช่นที่สรุปมาแต่ต้น

ยังเหลือแต่บรรดาลูก ๆ หลาน ๆ รวมทั้งเขยและสะใภ้ ที่ประกอบสัมมาชีวะจนมีชื่อเสียง จะน้อมนำมาประพฤติปฏิบัติกันให้เป็นอนุสรณ์และเป็นที่โฆษณาแด่ดวงวิญญาณของท่านและเกิดคุณานุประโยชน์แก่ทวยราษฎร์และประเทศชาติสืบไป

นายเอื้อ บัวสรวง

– บุตรเขย –

มิถุนายน ๒๕๒๒

สำนัก อ. เมธี

๑๔๗ ถนนบุญศิริ

กรุงเทพ ฯ ๒

อันชาติกุลกำเนิด ถึงประเสริฐหากไร้

คุณะสมบัติไซร้ หมดดี

"ศรีอยุธยา" อัญเชิญจาก ดุสิตสามิต

คำไว้อาลัย หลวงพิสิษฐแพทยากร
(เปลื้อง เปมะวิภาต)

เมื่อวันที่ ๑๘ พฤษภาคม ศกนี้ เวลาราว ๘ นาฬิกาเศษ ข้าพเจ้าได้รับโทรศัพท์จาก คุณสุขสงบ บัวสรวง บอกว่าท่านบิดาหลวงพิสิษฐ-แพทยากรได้ถึงแก่กรรมเสียแล้วเมื่อราว ๘ นาฬิกา ด้วยอาการสงบ ข้าพเจ้ากำลังนอนอยู่รู้สึกตกใจและสลดใจเป็นอย่างยิ่ง เพราะไม่ได้ทราบอาการป่วยเจ็บของคุณหลวงพิสิษฐฯ มาก่อนเลย คุณหลวงพิสิษฐแพทยากรเป็นแพทย์ประกาศนียบัตรรุ่นที่ ๒๐ พ.ศ. ๒๔๕๗ รุ่นเดียวกันกับข้าพเจ้า ท่านมีอายุแก่กว่าข้าพเจ้า ๓ ปี เมื่อเป็นนักเรียนท่านเป็นคนเฉย ๆ สงบเสงี่ยม วางตัวเป็นผู้ใหญ่ ข้าพเจ้าและเพื่อนนักเรียนเรียกกันว่า "พี่เปลื้อง" พี่เปลื้องเป็นคนมีรูปร่างใหญ่คนหนึ่ง ดูเหมือนจะเป็นหลวงเจริญพรภิษัก (เจริญ พร-โสภณ) ซึ่งถึงแก่กรรมไปก่อนหน้าท่านเมื่อเร็ว ๆ นี้ เป็นคนสนุกชอบล้อ-เลียนท่าน และให้ฉายาท่านว่า "พี่ช้าง" แต่ท่านก็ไม่โกรธ เมื่อถูกพวกเพื่อน ๆ ล้อเลียนเข้าก็สนุกไปกับเขาด้วย คุณหลวงพิสิษฐ ฯ เป็นคนใจดีเยือกเย็น และไม่ใคร่สุงสิงกับใคร เมื่อออกจากโรงเรียนแพทย์แล้วก็เข้ารับราชการในกรมสาธารณสุข ซึ่งเวลานั้นยังเป็นกรมพยาบาล ในกระทรวงมหาดไทย คุณหลวง ฯ เป็นผู้มีประวัติในราชการดีคนหนึ่ง ไปรับราชการอยู่ที่ไหนมีแต่คนนิยมรักใคร่และนับถือ โดยเฉพาะจังหวัดเชียงรายได้ประจำ

อยู่ถึง ๒๐ ปีเศษ เมื่ออายุครบเกษียณแล้วได้ต่ออีก ๔ ปี ตำแหน่งครั้งสุดท้ายได้เป็นข้าราชการชั้นเอก ตำแหน่งนายแพทย์สาธารณสุขจังหวัดชั้นเอก จังหวัดเชียงใหม่ และนายแพทย์ตรวจการสาธารณสุข ภาค ๖ ตามลำดับ

คุณหลวงพิสิษฐฯ เป็นผู้ที่ข้าพเจ้ารักและนับถือมากคนหนึ่ง เมื่อออกจากราชการแล้วได้ตั้งหลักฐานอยู่ที่จังหวัดพิษณุโลก ต่อมาภายหลังพวกลูก ๆ ขอร้องให้ลงมาอยู่กรุงเทพ ฯ เพื่อจะได้อยู่ใกล้ชิดกัน จึงได้มาซื้อที่ดินปลูกบ้านอยู่ที่ซอยเสนานิคม ๑ บางเขน ข้าพเจ้าตั้งใจจะไปเยี่ยม บังเอิญข้าพเจ้าก็เจ็บป่วยเรื้อรังไปไหนไม่สะดวก ว่าจะไปวันแล้ววันอีกก็ไม่ได้ไป แต่ถึงกระนั้นก็ได้โทรศัพท์ติดต่อสอบถามทุกข์สุขกันอยู่บ่อย ๆ ได้พบกันครั้งสุดท้ายเมื่อคราวทำบุญเมื่อวันที่ ๑๒ พฤศจิกายน ๒๕๒๑ ในการฉลองพระโมคัลลาน์ พระสารีบุตร และพระอานนท์มหาเถรเจ้า ซึ่งข้าพเจ้าได้สร้างขึ้นและนำไปทำการฉลองที่โรงพยาบาลบำราศนราดูร ถนนติวานนท์ จังหวัดนนทบุรี แล้วนำไปถวายไว้ที่วัดชลประทานรังสฤษดิ์ คุณเอื้อและคุณสุขสงบ บัวสรวง ก็ไปในงานฉลองนี้กับคุณพ่อด้วย ข้าพเจ้ามีความยินดีเป็นอย่างยิ่งที่ได้พบกันในวันนั้น แต่ก็ไม่นึกว่าจะเป็นการพบกันครั้งสุดท้าย จึงรู้สึกเศร้าสลดใจอย่างสุดซึ้งที่ไม่มีโอกาสได้พบกันอีก *แต่ความตายเป็นของธรรมดาซึ่งพระบรมศาสดาสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงสั่งสอนให้ระลึกถึงอยู่เสมอเพื่อความไม่ประมาท เพราะหนีไม่พ้นเหมือนใบไม้ที่เหลืองย่อมจะหลุดจากต้นได้ง่าย ยิ่งแก่และเหลืองจัดก็ยิ่งจะหลุดจากต้นง่ายยิ่งขึ้นแม้ถูกลมพัดเบา ๆ แพทย์รุ่นที่ ๒๐ จำนวน ๔๘ คน คุณหลวงพิสิษฐแพทยากรเป็นคนที่ ๔๗ ที่วายชนม์ไปแล้ว ยังเหลือข้าพเจ้าอยู่อีกเพียงคนเดียวเท่านั้น*

ซึ่งเป็นคนสุดท้าย คุณหลวงพิลิษฐฯ เป็นคนสงบเสงี่ยม อารมณ์เยือกเย็น ใจบุญดังได้กล่าวมาแล้ว และเป็นแพทย์สาธารณสุขต้องช่วยเหลือประชาชนทั้งในด้านป้องกันและบำบัดโรคไว้มาก และยังได้บำเพ็ญกุศลอื่นๆ ไว้อีก รวมทั้งบุญกุศลทั้งมวลที่ลูกหลานญาติมิตรได้บำเพ็ญอุทิศให้ คงเป็นผลวปัจจัยให้ท่านได้รับความสุขเกษมสำราญในสัมปรายภพชั่วกาลนาน

ในโอกาสเดียวกันนี้ ข้าพเจ้าใคร่ขอกล่าวเพิ่มเติมต่อจากคำไว้อาลัยสักเล็กน้อย คือตั้งแต่มกราคมของปีนี้ตลอดเรื่อยมาจนกระทั่งถึง ๑๘ พฤษภาคม มีนักเรียนรุ่นเดียวกันได้ถึงแก่มรณกรรมไปแล้วถึง ๔ คน คือ พล ร.ต. หลวงสุวิชานแพทย์ รน., น.ต. หลวงมหาสิทธิเวช ร.น., น.อ. หลวงเจริญพรภิษัก ร.น. และหลวงพิลิษฐแพทยากร นอกจากนี้ยังมีแพทย์ปริญญารุ่นแรก ๆ อีก ๒ ท่าน คือนายแพทย์อำนวย เสมรสุต กับนายแพทย์เปี่ยม มุสิกภุมมะ ซึ่งเป็นที่รักและเคารพของข้าพเจ้าเป็นอย่างมากก็ได้ถึงแก่มรณกรรมไปในระยะใกล้ ๆ กันด้วย จึงทำให้รู้สึกเศร้าสลดใจยิ่งขึ้น และยิ่งกว่านั้น ในขณะเขียนคำไว้อาลัยนี้อยู่ พอส่งไปให้เขาพิมพ์ยังไม่ทันเสร็จ ก็ได้ทราบว่า พันเอกหม่อมเจ้าวัลลภากร วรวรรณ ซึ่งเคยทรงร่วมงานกับข้าพเจ้ามานานหลายปี ก็สิ้นชีพตักษัยไปเมื่อวันที่ ๑๑ กรกฎาคม นี้ อีกองค์หนึ่ง

ตามคำพุทธศาสนสุภาษิตที่ว่า

ผลานมิว ปกฺกานํ ปาโต ปตนโต ภยํ
เอวํ ชาตาน มจฺจานํ นิจฺจํ มรณโต ภยํ.

"ภัยของสัตว์ผู้เกิดมาแล้ว ย่อมมีเพราะต้องตายแน่นอน
ดุจภัยของผลไม้สุก ย่อมมีเพราะต้องหล่นในเวลาเช้า
ฉะนั้น"

สพฺพํ เภทปริยนฺตํ เอวํ มจฺจาน ชีวิตํ.
"ชีวิตของสัตว์เหมือนภาชนะดิน ซึ่งล้วนมีความสลายเป็นที่สุด"

สเจ ภายถ ทุกฺขสฺส สเจ โว ทุกฺขมปฺปิยํ
มากตฺถ ปาปกํ กมฺมํ อาวี วา ยทิ วา รโห.
"ถ้าท่านกลัวทุกข์ ถ้าท่านไม่รักทุกข์ ก็อย่าทำบาปกรรมทั้งในที่แจ้งทั้งในที่ลับ"

กรุงเทพมหานคร ๑๗ กรกฎาคม ๒๕๒๒

(พระบำราศนราดูร)
๔๓ ซอยพิพัฒน์ ๑ สีลม

หมายเหตุ

เพื่อเป็นการไว้อาลัยและทราบประวัติการศึกษาแพทย์ในครั้งกระนั้น ฯ พณ ฯ พระบำราศนราดูร ได้กรุณาให้นำบทความที่ได้เขียนไว้ในคราวพระราชทานเพลิงศพหลวงเวชสารบริรักษ์ และที่คุณหลวงไตรกิศยานุการได้ประพันธ์ขึ้นไว้ เพื่อแจกในงานพระราชทานเพลิงศพของท่านเอง มาลงต่อท้ายบทความนี้ด้วย และผู้รวบรวมได้ทำบล๊อกแสดงประกาศนียบัตร-แพทย์ในสมัยนั้น มาประกอบบทความอันมีค่านี้ให้เกิดความรู้โดยทั่ว ๆ ไป สมกับที่จะไว้อาลัยในความบากบั่นตั้งแต่ขั้นศึกษาเล่าเรียน จนกระทั่งในหน้าที่ราชการอันยืดยาวนานนั้น เพื่อเป็นอนุสติ และเนติ ตัวอย่างของเรา–ท่าน ชั้นหลัง ๆ นี้สืบไป

ผู้รวบรวม

ระลึกถึง หลวงเวชชสารบริรักษ์

ถนอม พัฑฒน

(บทความนี้ ฯ พณ ฯ พระบำราศนราดูรได้ประพันธ์ขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๕ นำมาลงเพราะมีเรื่องราวเกี่ยวกับการศึกษาแพทย์ในขณะที่ ฯพณฯ ศึกษาอยู่ด้วย)

คุณเอื้อ บัวสรวง พาคุณพนอ พัฑฒน มาพบข้าพเจ้าขอให้เขียนข้อความเป็นการไว้อาลัยคุณหลวงเวชชสารบริรักษ์ เพื่อนำลงในหนังสือที่จะพิมพ์แจกเป็นที่ระลึก ในวันพระราชทานเพลิงศพ คุณพ่อ ข้าพเจ้ามีความยินดีสนองความประสงค์ของ คุณพนอ เพราะคุณหลวงเวชชสาร ฯ เป็นแพทย์ ประกาศนียบัตรรุ่นเดียวกับข้าพเจ้า เป็นโอกาสที่ข้าพเจ้าจะได้เล่าเรื่องเกล็ด ๆ ของนักเรียนรุ่นเดียวกัน และเฉพาะที่เกี่ยวกับคุณหลวงเวชชสาร ฯ ไว้ให้ลูกหลานทราบตามสมควร เท่าที่นึกออกและจำได้ เพราะมีเวลาน้อยได้รับคำขอร้องก่อนงานไม่กี่วัน จึงเขียนอย่างที่เรียกว่าปากกาพาไป

คุณหลวงเวชชสาร ฯ และเพื่อนร่วมรุ่น เข้าเรียนแพทย์ในโรงเรียนราชแพทยาลัยศิริราชพยาบาล เมื่อ พฤษภาคม ๒๔๕๓ ซึ่งเป็นช่วงที่ต้องสูญเสียพระมหากษัตริย์อันเป็นที่รักยิ่ง ของปวงชนชาวสยาม คือ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว นักเรียนชั้น ๑ ปีนี้มี ๕๑ คน รวมทั้งผู้ที่สอบตกต้องเรียนซ้ำชั้นจากปีก่อนด้วย และเรียนสำเร็จได้รับประกาศนียบัตร ๔๘ คน หลักสูตรการศึกษาในขณะเข้าเรียนกำหนดไว้ ๔ ปี โรงเรียน

แพทย์ตั้งขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๔๓๒ เดิมชื่อโรงเรียนแพทยากร หลักสูตร ๓ ปี เปลี่ยนเป็นโรงเรียนราชแพทยาลัยเมื่อ พ.ศ. ๒๔๔๐ และขยายหลักสูตรเป็น ๔ ปี เมื่อ พ.ศ. ๒๔๔๖ คือเรียน ๓ ปี ฝึกหัด ๑ ปี สำหรับแพทย์รุ่นข้าพเจ้านี้สอบไล่ชั้นปีที่ ๓ (ประโยคแพทย์) ได้ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๕๕ ควรจะได้เป็นแพทย์ฝึกหัดใน พ.ศ. ๒๔๕๖ แต่ถูกเพิ่มชั้นดักหน้า คือต้องเรียนปีที่ ๔ อีก ๑ ปี และใน พ.ศ. ๒๔๕๗ จึงจะได้เป็นแพทย์ฝึกหัด เพราะฉะนั้นใน พ.ศ. ๒๔๕๗ จึงไม่มีแพทย์ออกรับราชการ การเพิ่มเวลาเรียนขึ้นย่อมเป็นประโยชน์แก่นักเรียนมาก เพราะได้รับความรู้เพิ่มขึ้นอีกไม่น้อย ในสมัยนั้นมีข้อผูกพันว่าเรียนสำเร็จแล้วต้องเข้ารับราชการ เพราะไม่ต้องเสียค่าเล่าเรียน และค่ากินอยู่เวลาเรียน แต่ในต้นปี ๒๔๕๗ นั้นเอง พอโรงเรียนเปิดเทอม กระทรวงมหาดไทยก็ได้มีหนังสือถึงกระทรวงธรรมการ ขอให้ส่งแพทย์สำเร็จใหม่ไปรับราชการในกระทรวงมหาดไทยเช่นที่เคยปฏิบัติมา กระทรวงธรรมการตอบไปว่าในปี ๒๔๕๗ ไม่มีแพทย์ออก เพราะได้เพิ่มหลักสูตรการศึกษาขึ้น กระทรวงมหาดไทยได้มีหนังสือย้ำไปอีกว่า แพทย์หัวเมืองขาดมากขอให้กระทรวงธรรมการคัดเลือกนักเรียนซึ่งผ่านปีที่ ๔ แล้ว ที่เห็นว่าพอจะเป็นแพทย์ได้ส่งไปให้สัก ๘ คนก่อน แต่ความจริงปีที่ ๔ นี้นักเรียนก็ได้ฝึกหัดรักษาโรคบ้างเหมือนกัน แต่ไม่เต็มที่เพราะต้องเรียนด้วย กระ-ทรวงธรรมการสั่งให้ผู้อำนวยการโรงเรียนแพทย์ เวลานั้นคือ พระยาเวชสิทธิพิลาศ (จรัส วิภาตะแพทย์ ยังมีบรรดาศักดิ์เป็นหลวง) จัดการคัดเลือก ท่านเจ้าคุณได้มอบให้ท่านขุนเวชการพิเศษ (บุ๋น บุ่งฮวด) ผู้ควบคุมนักเรียนปีที่ ๔ จัดการคัดเลือกได้เพียง ๕ คน คือ แฉ่ง สมิตะเวช (ขุนนิราพาธประ-

คุณ ถนอม พัฑฒน (หลวงเวชชสารบริรักษ์) เซียม ศิริกายะ (ขุนประนาทนราบท บิดาพลเรือโท อมร ศิริกายะ รองเสนาธิการทหารเรือปัจจุบัน) หรุ่น อรุณเวช (พระบำราบนราพาธ) และหลง (พระบำราศนราดูร) กระทรวงธรรมการได้ส่งเราทั้ง ๕ คน ไปยังกระทรวงมหาดไทยเมื่อ ๒๑ พฤษภาคม ๒๔๕๗ กระทรวงมหาดไทยให้ไปรายงานตัวต่อเจ้ากรมพยาบาล พระยาอมรฤทธิ์ธำรง กรมพยาบาลนี้ต่อมาเปลี่ยนเป็นกรมประชาภิบาล เมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๙ และเป็นกรมสาธารณสุข เมื่อ ๒๗ พฤศจิกายน ๒๔๖๑ คงสังกัดอยู่ในกระทรวงมหาดไทยกรมพยาบาลได้ส่งพวกเราไปดูงานที่ปสัตุระสภา (สถานปาสเตอร์เมืองไทย) อยู่ที่ถนนบำรุงเมือง เป็นสถานที่ทำพันธุหนองผีและวัคซีนฉีดป้องกันโรคกลัวน้ำ (พิษสุนัขบ้า) ต่อมาสถาบันนี้โอนไปสังกัดอยู่กับสภากาชาดไทย ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๖๐ ปัจจุบันคือสถานเสาวภา ในระหว่างดูงานนั้น ตอนเช้าต้องไปหาท่านเจ้าคุณมหาอำมาตยาธิบดี (เส็ง วิรยะศิริ) ราชปลัดทูลฉลองกระทรวงมหาดไทย ที่บ้านของท่านที่ยศเส (ปัจจุบันเป็นโรงพยาบาลฮั่วเฉียว) เจ้าคุณราชปลัดทูลฉลองท่านรักพวกหมอมาก เอ็นดูเหมือนลูกหลาน สั่งสอนวิธีปฏิบัติราชการต่าง ๆ แนะนำการให้เข้าถึงประชาชน เป็นต้น ต่อมากระทรวงมหาดไทยได้ให้พวกเราเชิญท้องตราพระราชสีห์น้อย (คำสั่ง) ไปยังมณฑลต่าง ๆ เพื่อเข้ารับตำแหน่งเป็นแพทย์ประจำเมือง คือ ให้แฉ่ง สมิตะเวช ไปประจำเมืองพิษณุโลก มณฑลพิษณุโลก ถนอม พัฑฒน ไปประจำเมืองนครราชสีมา มณฑลนครราชสีมา หรุ่น อรุณเวช ไปประจำเมืองนครนายก มณฑลปราจีน เซียม ศิริกายะ ไปประจำเมืองหลังสวน (เวลานั้นยังไม่ยุบเป็นอำเภอ) มณฑลสุราษฎร์

หลง เวชชาชีวะ ไปประจำเมืองลพบุรี มณฑลอยุธยา ส่วนมากเราที่เป็นแพทย์ฝึกหัดอยู่ทางโรงพยาบาลศิริราชนั้น ก็ค่อยทะยอยกันออกไปเรื่อย ๆ เพราะทางกระทรวงกลาโหมขอไปเป็นแพทย์ทหารบกบ้าง แพทย์ทหารเรือบ้าง และกระทรวงทบวงกรมอื่นขอไปบ้าง เกือบทุกคนเป็นแพทย์ฝึกหัดไม่เต็มปี นอกจากคนที่สมัครอยู่โรงพยาบาลศิริบาล คือ แปลก ทัศนียเวช (ศาสตราจารย์หลวงไตรกิศยานุการ) กับ มาก เนตรศิริ (หลวงศัลยเวชพิศาล) เท่านั้น

โรงเรียนราชแพทยาลัย เป็นโรงเรียนที่นักเรียนต้องอยู่ประจำกินนอนในโรงเรียน มีห้องแถวให้อยู่คนละ ๑ ห้อง ไปไหนไม่ได้ นอกจากวันเสาร์อาทิตย์ หรือวันหยุดราชการอื่น ๆ และกวดขันอยู่มากที่ไม่ให้นักเรียนออกนอกบริเวณ นักเรียนต้องอาศัยการเล่นกีฬา หรือเกมส์ต่าง ๆ แก้รำคาญอย่างน้อยก็ฟุตบอล ตะกร้อ นักเรียนแพทย์มีชื่อเสียงในการเล่นฟุตบอล รอบบริเวณโรงเรียนมีรั้วสังกะสีสูง และด้านหน้าทางประตูออก ซึ่งต้องลงเรือจ้างข้ามมาฝั่งพระนครก็มียามรักษาประตูทั้งกลางวันและกลางคืน แต่นักเรียนที่ชอบเที่ยวก็มักหนีออกทางรั้วสังกะสีหลังโรงเรียนทางวัดอัมรินทร์ ซึ่งมีเจ๊กอาศัยตั้งคอกเลี้ยงหมูเป็นกระต๊อบเล็ก ๆ ติดกับกำแพงสังกะสีอยู่แห่งหนึ่ง ถ้ากระโดดลงจากรั้วสังกะสีแล้วดีไม่ดี จะต้องเหยียบปลักขี้หมูเกือบถึงหัวเข่า

นักเรียนแต่ละชั้นมีหัวหน้า ๒ คน ช่วยอาจารย์ผู้ปกครองควบคุมดูแลนักเรียน และคอยให้ความสะดวกบางประการ การแต่งตั้งหัวหน้าให้นักเรียนคัดเลือกแล้วโหวตกันเอง และได้รับการแต่งตั้งด้วยความเห็นชอบจากอาจารย์ผู้ปกครอง หลวงเวชสารบริรักษ์ เป็นนักเรียนที่มีความฉลาด

ไหวพริบดี พูดเก่ง กล้าพูด เอาการเอางาน มีท่าทางองอาจ วางตัวเหมาะสมเป็นผู้ใหญ่ จึงได้รับเลือกให้เป็นหัวหน้า คู่กับขุนนิราพาธประคุณ

นักเรียนแพทย์ในสมัยนั้นยังไม่มีเครื่องแบบโดยเฉพาะ เกิดเรื่องขลุกขลักขึ้นในคราวงานพระราชพิธีบรมราชาภิเษกรัชกาลที่ ๖ พวกนักเรียนแพทย์จักต้องไปเข้าแถวร้องเพลงที่สนามหลวง รวมกับนักเรียนอื่น ๆ เนื้อเพลงที่ร้องคงลืมกันแล้ว แต่ข้าพเจ้าพยายามนึกอยู่นาน พอนึกได้จึงเอามาเขียนลงไว้ข้างท้ายเรื่องเป็นที่ระลึก ทางโรงเรียนจัดให้พวกนักเรียนแพทย์แต่งเครื่องแบบชั่วคราวดังนี้ นุ่งกางเกงสีน้ำเงินรัดขาใต้หัวเข่า ใช้ถุงเท้ายาวใส่เสื้อปิดคอกระดุมห้าเม็ด (ราชปะแตนท์) และสวมหมวกกะโล่กันแดดทรงใหญ่และหนา (ซันแฮท) มีขายในตลาดทั่วไปในสมัยนั้น ซึ่งพวกฝรั่งและคนงานกลางแจ้งใช้กันมาก ราคาใบละ ๖ สลึง หรือ ๒–๓ บาท พวกนักเรียนมีความรังเกียจไม่ใคร่ยอมแต่ง เพราะเห็นกันว่าดูเป็นตัวตลก แต่การแต่งตัวโดยปรกติเวลาออกนอกโรงเรียนนั้นต้องแต่งเรียบร้อยเสมอ คือนุ่งผ้าโจงกระเบน โดยมากเป็นผ้าม่วงหรือพื้นสีน้ำเงิน สีอื่นก็ใช้ได้ไม่ห้าม (แต่การแต่งเครื่องแบบปรกติ ติดอินทนู ของข้าราชการใช้ได้แต่ผ้าสีน้ำเงินเท่านั้น) และสวมถุงเท้า รองเท้า และสวมหมวก ด้านหน้าทางประตูออกจากโรงเรียน ขวามือมีโรงเรียนผดุงครรภ์ตั้งอยู่ เวลาพวกนักเรียนแพทย์จะเดินออกทางประตู ต้องผ่านโรงเรียนผดุงครรภ์ พวกนักเรียนผดุงครรภ์มักจะชอบจับกลุ่มแอบดูนักเรียนแพทย์ จึงทำให้พวกนักเรียนแพทย์ต้องแต่งตัวโดยระมัดระวังยิ่งขึ้น การนุ่งผ้าโจงกระเบนนั้น ถ้านุ่งไม่เป็นเวลาเดินไม่สะดวก ผ้าจะสูงข้างหนึ่งต่ำข้างหนึ่ง แลดูน่าเกลียด ยักขึ้นยักลง สมัยนั้น

อาจารย์ผู้ปกครอง หลวงจรุงชวนพูนภายหลังเป็นพระยาบรรณสิทธิวรสาสน์ ต้องเรียกประชุมนักเรียนและสอนให้หัดนุ่งผ้าโจงกระเบนกันอยู่พักหนึ่ง นุ่งสวยต้องมีกลีบหรือเรียกว่ายกกลีบ หลวงเวชชสารบริรักษ์ เป็นคนที่แต่งตัวโก้ ภูมิฐาน สมกับรูปร่างที่ค่อนข้างหล่อของเขา

ข้าพเจ้าทราบข่าวว่าหลวงเวชสาร ฯ ไปอยู่นครราชสีมา เป็นที่โปรดปรานของท่าน สมุหเทศาภิบาล พลโท พระยาพหลโยธิน ดูเหมือนเอาไปรับใช้ใกล้ชิด ทำหน้าที่เป็นเลขานุการ และในทางเสือป่า หลวงเวชชสารฯ ปฏิบัติหน้าที่เป็นที่พอใจ เป็นเสือม้า แต่ไม่ใช่เหล่าแพทย์ เป็นเสือป่าคนสนิทเวลาขี่ม้าก็สง่าผ่าเผย ในบรรดาแพทย์รุ่นเดียวกัน ถนอม พัฑฒน ได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์เป็นขุนเวชชสารบริรักษ์ ก่อนใคร ๆ จำได้ว่ารับพระราชทานในปีที่ออกรับราชการนั้นเอง เคยพูดกันว่าทำงาน ๖ เดือน ก็ได้เป็นขุน เป็นที่ยินดีแก่พวกเพื่อนๆ เป็นอันมาก ส่วนคนอื่นอีกหลายปี และดูเหมือนได้ขึ้นเงินเดือนก่อนคนอื่นด้วย ในสมัยนั้นแพทย์ประจำเมืองได้ขึ้นเงินเดือนยากมาก ทำงาน ๒–๓ ปีได้ขึ้นเงินเดือนสักครั้งหนึ่ง ๑๐ บาท ก็ดีใจแล้วหลวงเวชชสาร ฯ เป็นคนใจคอดี ไปอยู่ที่ใดก็กว้างขวาง มีเพื่อนฝูงมาก เคยได้ยินชื่อเสียงเมื่อไปอยู่ลพบุรีว่าได้ช่วยผู้ว่าราชการจังหวัดในการปราบปรามโจรผู้ร้ายและเมื่อครั้งไปอยู่นครสวรรค์ ราชบุรี ได้แสดงละคอนพูด (บรรดาศักดิ์) ร่วมกับพระยาสุนทรพิพิธ และหลวงนรอัฏบัญชา คุณหลวงเวชชสาร ฯ ปีมะโรงสหชาติกับพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าหัวแต่รอบหลัง จึงมีโอกาสได้รับเชิญมาร่วมในพระราชพิธีสหชาติ และได้รับพระราชทานแหนบมะโรง (งูใหญ่) ลงยาสีเขียว เห็นใช้ติดปากกระเป๋าเสื้ออยู่เสมอ ๆ

ความเป็นไปของคุณหลวงเวชชสารบริรักษ์ ข้าพเจ้าได้ทราบเพียงตอนเป็นสาธารณสุขมณฑลราชบุรี

แพทย์ประกาศนียบัตรรุ่นที่ ๒๐ พ.ศ. ๒๔๕๗ จำนวน ๔๘ คนนั้นได้ถึงแก่กรรมไปแล้ว ๓๗ คน รวมทั้งคุณหลวงเวชชสารบริรักษ์ เวลานี้ยังมีชีวิตอยู่ ๑๑ คน คือ พลเรือตรี หลวงสุวิชานแพทย์ (อั้น สุวรรณภาณุ) นาวาเอก หลวงเจริญพรภิษัก (เจริญ พรโสภณ) นาวาตรี หลวงมหาสิทธิเวช (มั่น มาลยมาน) พันตรี หลวงทิวเวชฤาชา (เงิน ทีวะเวช) หลวงพิเศษแพทยากิจ (ใหญ่ พุกกะคุปต์) หลวงพิสิษฐแพทยากร (เปลื้อง เปมะวิภาต) ขุนแผ้วภัยพยาธิ์ (คำ พุกกะคุปต์) ขุนนราเวชกรรม (โอ่ กนกรัตน์) หลวงชนาพาธประนุต (กิมซ้ง ปุษปะบุตร พระบำราบนราพาธ (หรุ่น อรุณเวช) และ พระบำราศนราดูร (หลง เวชชาชีวะ) ทุกคนมีอายุเกือบเลข ๘ ขึ้นหน้าแล้วทั้งนั้น หรือถึงแล้วก็มี คุณหลวงเวชชสารฯ ออกรับบำนาญอยู่กับบ้านที่ซอยจันทนชาติ จังหวัดนนทบุรี ด้วยความผาสุกมานานปี ข้าพเจ้าเคยไปเยี่ยมหลายครั้ง ยังคุยสนุกอยู่ ครั้นเมื่อวันที่ ๑๙ ธันวาคม ๒๕๑๔ ได้รับโทรศัพท์บอกว่าป่วยมารักษาตัวอยู่ที่วชิรพยาบาลสามเสน ข้าพเจ้ารีบไปเยี่ยมโดยกระทันหัน รู้สึกว่า อาการค่อนข้างมาก แต่เมื่อมีผู้บอกชื่อข้าพเจ้าว่ามาเยี่ยมก็ยังรู้ และข้าพเจ้าตั้งใจว่าจะไปเยี่ยมอีกในวันรุ่งขึ้น ยังไม่ทันได้ไป ก็ได้รับข่าวทางโทรศัพท์อีกว่าถึงแก่กรรมเสียแล้ว ทำให้มีความเศร้าสลดใจเป็นอย่างยิ่ง ที่ได้สูญเสียเพื่อนแพทย์รุ่นเดียวกันไปอีกคนหนึ่ง เป็นคนที่ ๓๗ ส่วนที่ยังเหลืออยู่จะเป็นเวรของใครต่อจากคุณหลวงเวชชสารบริรักษ์ ก็ยังไม่รู้ แต่เป็นของแน่นอนทุกคนหนีไม่พ้น

อะวัสสัง มะยามะริตัพพัง หรือ นัตถิ เม เอตถะสังสะโย พวกเราจึงควรมี "สติ" อยู่เสมอ บำเพ็ญเพียร ศึกษาและปฏิบัติธรรมไว้ให้มากตามกำลังเถิด เพื่อเป็นนิสสัยปัจจัยไปในภพหน้า เพราะหมดลมหายใจแล้ว เอาอะไรติดมือไปไม่ได้เลย นอกจาก กรรม และผลแห่งกรรมเท่านั้น

ขออำนาจแห่งกุศลกรรมที่คุณหลวงเวชชสารบริรักษ์ บำเพ็ญไว้ในขณะมีชีวิต เพราะเป็นแพทย์สาธารณสุข ทำหน้าที่ทั้งในทางป้องกันโรคและบำบัดรักษาโรค ช่วยเหลือให้ความสุขแก่ประชาชนมามาก ขอจงเป็นพลวปัจจัยให้ไปสู่สุคติ มีความเกษมสำราญในสัมปรายภพทุกประการตลอดกาลนานเทอญ.

พระบำราศนราดูร

๔๓ พิพัฒน์ ๑ สีลม บางรัก

๑๕ เมษายน ๒๕๑๕

ถึงบิดามารดาคณาญาติ

ครูอำมาตย์มิตรบุตรสุดสงสาร

คอยเตือนเราเช้าค่ำประจำกาล

ฤาจะปานตัวเราเฝ้าเตือนตน

เพลงที่นักเรียนและลูกเสือ ทั่วพระราชอาณาจักรร้อง ในพระราชพิธีบรมราชาภิเษกพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว คือ

๑. เพลงดรุณเราเหล่าทนง ฯ

"ดรุณเราเหล่าทนงข้างองอาจ ด้วยสืบชาติชนกไทยใจกล้าหาญ
รักษาสัตย์สงวนศักดิ์รักภูบาล มงกุฎเกล้าเจ้าปราณพระปลุกใจ
เราทั้งหลายมอบกายถวายชีวิต อันราชกิจแล้วไม่ละสละได้
เพื่อรักษาอิสระคณะไทย ให้ยืนยงคงไว้ชั่วดินฟ้า"

๒. เพลงลูกเสือถ้วนหน้า

"เหล่าลูกเสือถ้วนหน้า ล้วนเป็นข้าโดยตรง
ในพระมงกุฎเกล้า เจ้าอยู่หัวทรงธรรม
ธ ก่อกำเนิดกองสองเสือป่า ลูกเสือ เป็นประโยชน์เหลือแก่ไทย
เราใฝ่ใจจงรัก สวามิภักดิ์บรมบาท คิดช่วยชาติศาสนา
เพื่อรักษาความเป็นไทย ไกรเกริกเกียรติเจ้าหล้า
ไทยจุ่งไทยคุ้มฟ้า อย่าได้กลับกลายเทียวนา"

ได้ไปเรียนถาม ม.ล. ปิ่น มาลากุล ถึงเพลงทั้งสองนี้ และท่านได้กรุณาอนุเคราะห์สอบถามไปยังท่านจมื่นอมรดรุณรักษ์ (แจ่ม สุนทรเวช) ผู้ชอบสะสมเรื่องราวเกี่ยวกับรัชกาลที่ ๖ ได้ความว่าถูกต้อง และยังได้ความ

ต่อไปอีกว่า เนื้อเพลงดรุณเราเหล่าทนง ฯ นี้ ผู้ประพันธ์คือ หลวงพิทักษ์เทพนคร (ผัน สาลักษณ์) ต่อมาเป็นพระยาศรีสุนทรโวหาร ส่วนทำนองเพลงได้แก่ สมเด็จพระบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระนครสวรรค์วรพินิต ร้องทำนองเพลงมหาชัย เพลงเหล่าลูกเสือถ้วนหน้า เป็นบทประพันธ์ของท่านเจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี, ในขณะนั้นเป็นพระยาไพศาลศิลปศาสตร์ (สนั่น เทพหัสดิน) ส่วนทำนองเพลงใช้เพลงมหาฤกษ์ ซึ่งสมเด็จ ฯ กรมพระยานครสวรรค์วรพินิตทรงนิพนธ์เหมือนกัน ฯ

พระบำราศนราดูร
๑๙ เมษายน ๒๕๑๕

อุปสมาย	เพื่อความเข้าไปสงบ
อภิญฺญาย	เพื่อความรู้ยิ่ง
สมฺโพธาย	เพื่อความรู้ดี
นิพฺพานาย	เพื่อความดับ (ดับกิเลสและกองทุกข์)

เจ้าคุณศาสนโสภน (จตฺตสลฺลเถระ) แต่งเป็นคำกลอนไว้ว่า

อันบ้านเรือนใหญ่โตมโหฬาร
มีเสาทานหลายต้นจึงทนไหว
เกิดเป็นคนอยู่เดียวก็เปลี่ยวใจ
ต้องมีพวกพ้องไว้อาศัยกัน

บทความของท่านศาสตราจารย์
หลวงไตรกิศยานุการฯ

ชีวิตนักเรียนแพทย์ เมื่อครึ่งศตวรรษมาแล้ว

รายชื่อแพทย์ พ.ศ. ๒๔๕๗

รุ่นที่ (๒๐)

๑) ร.ท. สั้น นิยมไวทยะ ร.น. กองแพทย์ทหารเรือ, ๒) นายพุก ถึงแก่กรรม ๓) ขุนบำรุงรสเภสัช (ชิต ศริศิลปานันทน์) กรมสาธารณสุข, ๔) หลวงศัลยเวชพิศาล (มาก เนตรศิริ) อาชีพส่วนตัว สงขลา, ๕) ขุนเวชการประกิตต์ (แสวง ศรุติสุต) กรมสาธารณสุข, ๖) นายจันทร์ เสนีย-วงศ์ ณ อยุธยา ถึงแก่กรรม, ๗) ขุนคณานนท์บริรักษ์ (พร้อม พันธุ-แพทย์) กรมสาธารณสุข, ๘) ร.ต. ดี บำรุงสวัสดิ์ ถึงแก่กรรม, ๙) ร.อ. หลวงเภสัชรักษา (ปอย รักษาสุข) ถึงแก่กรรม, ๑๐) ร.ท. เจริญ มิตร์-สงเคราะห์ อาชีพส่วนตัว ฉะเชิงเทรา, ๑๑) น.ต. หลวงเจริญพรพิษัก (เจริญ พรโสภณ ร.น.) กองแพทย์ทหารเรือ, ๑๒) พ.ต. หลวงทีวเวชฐา-ชา (เงิน ทีวะเวช) กรมแพทย์ทหารบก ลพบุรี, ๑๓) ขุนแผ้วภัยพยาธิ์ (คำ พุกกะคุปต์) กรมสาธารณสุข, ๑๔) หลวงประจักษเวชสิทธิ์ (ชุ่ม

จิตร์เมตตา) ถึงแก่กรรม, ๑๕) หลวงไตรกิศยานุการ (แปลก ทัศนียะเวช) โรงพยาบาลศิริราช, ๑๖) ร.ต. ปุ่น สิทธิเวช ร้านขายยาสิทธิเวช นครราชสีมา, ๑๗) ขุนวิศาลเวชกิจ (ยิ้ม ประภาวัต) ถึงแก่กรรม, ๑๘) พ.อ. หลวงวินิจเวชชการ (เหม็ง สงวนสุข) กรมแพทย์ทหารบก พระนคร, ๑๙) นายประยูร ศรีสาธร วิบูลย์โอสถ พระนคร, ๒๐) ร.ท. สิน เชาวน์เลิศ ถึงแก่กรรม, ๒๑) ขุนบรรเทาคณาพาธ (บุญยัง นิโครธานนท์) สภากาชาด หัวหิน, ๒๒) ร.อ. หลวงเวชกรรมปรีชา (ฮวด ไม่ลดเลี้ยว) กรมสาธารณสุข นครพนม, ๒๓) พ.ต. หลวงโชติแพทยาคม (โชติ บุรณศิริ) ร้านขายยาโชติแพทย์, ๒๔) ขุนอุปรักษคณานนท์ (พร้อย ศึกษมัต) กรมสาธารณสุข ตรัง, ๒๕) ขุนเวชวิสิฐ (ทองสุก วิภาตวณิช) ถึงแก่กรรม, ๒๖) (ต้นฉบับขาดไปขออภัย)

๒๗) หลวงราชพรหมา (เชียง วีระไวทยะ) ถึงแก่กรรม, ๒๘) พ.ต. หลวงชำนิไวทยากร (ปิ๋ว ศาลิคุปต์) กรมแพทย์ทหารบก นครราชสีมา, ๒๙) พ.ต. หลวงโกศลเวชชศาสตร์ (เกี๋ยว ชนเห็นชอบ) บางกองโสตร์ศอนาลิก พระนคร, ๓๐) ร.อ.ท. เชื้อ เศวตะพันธ์ อาชีพส่วนตัว ลพบุรี, ๓๑) ร.ท. ช่วง ถึงแก่กรรม, ๓๒) ร.อ. หลวงสมบูรณ์วิชาแพทย์ (ซังชุน หุตตาแพทย์) กรมสาธารณสุข สมุทรปราการ, ๓๓) นายมูน พูนสวัสดิ์ แพทย์เทศบาล ตรัง, ๓๔) หลวงนรบาลเวชสิทธิ์ (เต็ม โกมลเปลิน) นรบาลโอสถ พระนคร, ๓๕) น.ต. หลวงสุวิชานแพทย์ (อั๋น สุวรรณภาณุ ร.น.) กองแพทย์ทหาร, ๓๖) ขุนนราเวชกรรม (โอ่ กนกะรัตน์) กรมสาธารณสุข, ๓๗) ขุนประนุทนรายาส (เทพ ชัยสงค์) อาชีพส่วนตัว สุราษฎร์ธานี, ๓๘) หลวงพิเศษแพทยกิจ (ใหญ่ พุกกะคุปต์) กรมสาธารณสุข, ๓๙) น.ต. หลวงมหาสิทธิเวช (มั่น มาลยมาน) ร้านขายยาบางลำภู, ๔๐) ขุน

ประนาทนราบท (เชียม ศิริกายะ) กรมสาธารณสุข, ๔๑) พระบำราบนราพาธ (หรุ่น อรุณเวช) กรมสาธารณสุข, ๔๒) หลวงพิสิษฐแพทยากร (เปลื้อง เปมะวิภาต) กรมสาธารณสุข, ๔๓) ขุนนิราพาธประคุณ (แฉ่ง สมิตเวช) นิราพาธ พระนคร, ๔๔) ร.อ. หลวงเรืองวิทยา (ฮวด มิลินทางกูร ร.น.) ถึงแก่กรรม, ๔๕) พระบำราศนราดูร (หลง เวชชาชีวะ) กรมสาธารณสุข, ๔๖) หลวงเวชสารบริรักษ์ (ถนอม พัฑฒน) กรมสาธารณสุข, ๔๗) หลวงชนาพาธประนุท (กิมซั้ง บุษปบุตร์) กรมสาธารณสุข, ๔๘) ขุนมานิตประชากร (กิมเส็ง ตันฑกนก) ถึงแก่กรรม

ประวัติแพทย์ พ.ศ. ๒๔๕๗ ซึ่งได้มอบหมายให้ข้าพเจ้าเป็นผู้เรียบเรียงนั้นข้าพเจ้ารู้สึกลำบากใจเป็นอย่างยิ่ง เนื่องจากกาลก็ล่วงเลยมานานแล้ว ข้าพเจ้าติดต่อกับเพื่อนร่วมชั้นหลายท่านที่ยังทรงจำไว้ได้ จึงได้เก็บรวบรวมเป็นเค้าเรื่องขึ้นได้โดยย่อ ๆ หวังว่าเพื่อนร่วมชั้นทั้งหลายคงเห็นใจในการที่จะรวบรวมให้ได้หมดไม่ได้ ถ้าจะเก็บรวบรวมทั้งสิ้นก็คงจะเป็นเรื่องที่สนุกหาน้อยไม่

นักเรียนรุ่นนี้เริ่มเข้าศึกษาเมื่อ พ.ศ. ๒๔๔๓ มีนักเรียนทั้งหมด ๔๘ คน รวมทั้งรับนักเรียนที่ตกรุ่นก่อนด้วย ๑๐ คน การศึกษาวิชาแพทย์ในสมัยนั้น ตามหลักสูตรเรียน ๓ ปี และฝึกหัดอีก ๑ ปี รวมเป็น ๔ ปี จึงออกเป็นแพทย์ แต่การณ์หาเป็นเช่นนั้นไม่ คือเมื่อเรียนครบ ๓ ปี และสอบไล่เสร็จแล้ว แทนที่จะออกฝึกหัดได้เงินเดือน ๓๐ บาท กลับเพิ่มชั้นขึ้นดักหน้าอีก ๑ ปี เรียกว่าปีที่ ๔ ซึ่งนักเรียนรุ่นนี้ไม่รู้เนื้อรู้ตัวเลย ตามปกติในสมัยนั้น เมื่อสอบไล่แล้วก็ปิดเทอมนักเรียนกลับบ้าน ยังไม่รู้ผลของการสอบได้หรือตกเปิดเทอมจึงจะทราบผล พอเปิดเทอมและทราบผลของการสอบไล่

พร้อมทั้งทราบผลว่าจะต้องเรียนอีก ๑ ปี บางคนถึงกับรวนไม่เรียนก็มี แต่เมื่อทางโรงเรียนได้อธิบายกันเป็นที่เข้าใจแล้ว จึงตกลงเรียนต่อไปอีก ๑ ปี วิชาที่เรียนในปีต้น ๆ จนถึงปี ๓ นั้น คงไม่แตกต่างกับรุ่นพี่ ๆ ที่ได้บรรยายมาแล้ว ที่มีวิชาใหม่ในรุ่นนี้ก็คือ ในปีที่ ๓ เรียนวิชาหมอนวด *หลวงราโช ฯ* เป็นผู้สอนการเรียนหมอนวด ในวันแรกมีการไหว้ครู เท่าที่บางท่านยังจำคำไหว้ครูได้ จึงขอนำมาลงไว้ในที่นี้คือ "เหล่าตูข้าทั้งหลายตั้งใจจำนง ขอเรียนวิชาตามประสงค์ ท่านสอนโดยตรง บทกลอนตำรา มิได้โต้แย้ง คิดไม่แจ้งจึงถาม ขอความกรุณากับข้าด้วยเทอญ" นักเรียนรุ่นนี้มีจินตกวีผู้หนึ่งคือ "*นายมะขามหวาน*" ได้ประพันธ์ใหม่ตรงตอน "มิได้โต้แย้ง คิดแจ้งแต่แกล้งถาม" ครั้นถึงชั่วโมงเรียนหมอนวดจริง ก็มีนักเรียนคนหนึ่งในชั้นนี้เกิดคอเคล็ดแข็ง ถามอาจารย์หมอนวดว่า คุณครูครับ คอผมแข็งทำอย่างไรจึงจะหาย (ถามโดยบริสุทธิ์ใจหรือไม่บริสุทธิ์ ไม่ทราบ) ท่านครูนิ่งไม่ตอบว่ากระไร นักเรียนก็ฮากันตึงใหญ่ ตกลงว่าวิชาหมอนวดดูเหมือนจะไม่รู้อะไรเลย ต่อไปก็ดูเหมือนเลิกสอน

สำหรับการเรียนในปีที่ ๔ นับว่าเป็นของใหม่ จึงหาครูที่สอนได้ยาก เนื่องจากเวลานั้น *พระองค์เจ้ารังสิต ฯ* มาเป็นผู้บัญชาการโรงเรียนแพทย์พอดี ได้พยายามหาครูมาช่วยสอนเพิ่มเติม ฉะนั้นจึงมีครูต่างประเทศที่มาสอนหลายชาติ ถ้าจะนับทั้งหมดตั้งแต่ปีที่ ๑ ก็มีครูชาติต่าง ๆ คือ อังกฤษ, ฝรั่งเศส, อเมริกัน, เยอรมัน, อิตาเลียน, อินเดีย, แคนาเดียน, เดนมาร์ค และดูเหมือนมีคนไทยที่เรียนที่ญี่ปุ่นมาทดลองสอนด้วยนอกจากนี้มีครูไทย คล้าย ๆ กับสำรวมครูต่างประเทศ เพราะเวลานั้นกำลังสงครามโลก ขาดครูที่ดี และ

กำลังหัวต่อหัวเลี้ยว เพราะฉะนั้นนักเรียนปีที่ ๔ แทนที่จะได้เรียนเพิ่มเติมตามที่คาดหมาย กลับต้องไปเรียนวิชาที่เคยเรียนแล้ว เช่น เคมี วิชาอื่นที่ได้เพิ่มเติมก็มีบ้าง เช่น การตรวจโรค, ตรวจปัสสาวะ, นิติเวชวิทยา, การพยาบาลคนไข้ พอถึงปลายปีก็ไม่มีการสอบไล่ เป็นอันว่าเรียนจบตามหลักสูตร ซึ่งในปีก่อนมีนักเรียนตก ๒ นาย ก็เป็นอันยอมยกให้ได้ด้วย ในปี พ.ศ. ๒๔๕๗ นี้เป็นปีที่ฝึกหัด ได้เงินเดือน ๓๐ บาทก็นับว่ามากโขอยู่ แต่มีนักเรียนหลายคนที่ออกไปรับราชการก่อนฝึกหัดครบตามกำหนด ๑ ปี เนื่องจากตามกรมกองต่าง ๆ ขอมา จึงจัดคนที่ทำงานดีเรียนดีส่งไป นักเรียนชุดนี้ได้ออกไปรับราชการหลายรุ่นหลายคราว เพราะมีจำนวนมากกว่าธรรมดาซึ่งไม่เคยปรากฏมากเช่นนี้เลยมีบางคนได้ออกไปรับราชการในปี พ.ศ. ๒๔๕๘

เมื่อได้พูดถึงการแพทย์ในสมัยนั้นแล้ว เห็นว่าวิชาที่เรียนไม่ละเอียดและสูงเหมือนสมัยนี้ เป็นเพราะหาครูที่ดีตั้งใจสั่งสอนได้ยาก เท่าที่ข้าพเจ้ารู้สึกในเวลานี้ เห็นว่า *คุณพระอาจวิทยาคม*[๑] เป็นครูที่มีความตั้งใจดีผู้หนึ่งในการสอดส่องแสวงหาความรู้มาเพิ่มเติมให้เสมอ

การอยู่ในโรงเรียนร่วมกันทุก ๆ ชั้นในสมัยนั้น มีข้อบังคับกวดขันการเข้าออกมาก ตามปกติวันธรรมดาออกนอกเขตรั้วหลังตึกวิกตอเรียไม่ได้ เว้นแต่วันเสาร์และอาทิตย์ เพราะฉะนั้นจึงมีนักเรียนหนีเที่ยวโดยปีนรั้วสังกะสีหลังโรงเรียนบ้าง ทางบ้าน *เจ๊กขวด* บ้าง ถ้าจับได้ไล่ทันก็มีหวังจะถูกไล่ออก ดูประหนึ่งว่าอยู่ในที่คุมขัง พอถึงวันเสาร์วันอาทิตย์ก็อนุญาตให้กลับไปเยี่ยมบ้านหรือไปไหน ๆ ได้ แต่ต้องกลับถึงโรงเรียนสองทุ่มในวันอาทิตย์ นักเรียนทุกคนเมื่อผ่านพ้นประตูยามไปแล้วดูรู้สึกรื่นเริงแจ่มใสมาก

---

๑ พระอาจวิทยาคม (ซรัจ แมคฟาแลนด์)

กีฬาสำหรับนักเรียนรุ่นนี้มีฟุตบอลและตะกร้อเป็นกีฬาที่นิยมเล่นกันมาก และที่เล่นได้ดีจนได้เข้าทีมแข่งขันกับโรงเรียนอื่นก็มี เช่น *เจริญ มิตร์สงเคราะห์* เล่นได้ดีและอดทนมาก คือไม่ว่าฟุตบอลจะผ่านมาทางไหนแกเป็นเตะได้ทุกทาง เช่น ลูกไขว้ ลูกหลัง รวมความว่าใช้ได้รอบตัว จนมีฉายาว่า "ไก่แก้ว หรือโด้" นอกจากนี้ก็มีคนอื่น เช่น *หลวงชนาพาธ-ประนุท (กิมซ้ง บุษปบุตร์), นายเชื้อ เศวตะพันธุ์* ที่เคยเล่นในทีมที่ได้โล่ห์ของกระทรวงธรรมการ กีฬาวิ่งข้ามรั้ว ซึ่งสมัยนั้นยังแข่งขันกรีฑากับนักเรียนสามัญด้วยขุน*ภักดี สุขกิจ (ทองสุก สุวรรณะรุจิ)* ก็ได้ทำชื่อเสียงไว้ให้โรงเรียนเหมือนกัน โดยที่แกกระโดดข้ามได้ทั้งขวาและซ้ายไม่จำกัดเลยได้นามว่า "ปลิวลม" กีฬาตะกร้อก็ไม่เลว โดยนักเรียนรุ่นนี้ ๓ คนคือ *ขุนประนุหนรายาส, เจริญ มิตรสงเคราะห์, สั้น นิยมไวทยะ* ถ้าทั้ง ๓ คนนี้ลงสนามพร้อมกัน เราก็นั่งดูเพลิน มีกีฬาอีกอย่างหนึ่งเรียกว่า "ฟุตบอลจำเฉ้ง" ฟุตบอลชนิดนี้สนุกมาก ไม่จำกัดจำนวนผู้เล่น ไม่ต้องมีผู้ตัดสินและผู้กำกับเส้น ใครอยากอยู่ฝ่ายไหนเลือกตามความพอใจ สนามไม่จำเป็นต้องกว้างยาวเท่าใดก็เล่นได้ เมื่อก่อนมักชอบเล่นกันที่สนามหน้าโรงกระโจม (ตรงตึกตรีเพชร์เดี๋ยวนี้) ลูกฟุตบอลใช้ลูกตะกร้อแทน อย่างดีก็หนังนอกฟุตบอลยัดด้วยหญ้า ฝนยิ่งตกยิ่งสนุกมาก เตะกันเรื่อยไม่ว่าพวกใครฝ่ายใด เมื่อใครเหนื่อยหรือเจ็บก็เชิญออกไปเอง ที่ใครทนได้ก็ทนไป บางครั้งก็เกิดช้ำชอกบาดเจ็บง่ามนิ้วเท้าฉีก ต้องผ่าต้องเย็บกันก็มี ฟุตบอลชนิดนี้ก็คือการซ้อมแข้งให้แข็ง ถึงเวลาแข่งขันจริง ๆ จะได้มีความอดทน นอกจากนี้เมื่อทีมฟุตบอลของโรงเรียนนี้จะไปเล่นกับทีมใดที่มีชื่อเสียง ก็มัก

จะมีวิธีแห่เจ้าพ่อศิริราช คือ เอาหัวกะโหลกผีจุดเทียนข้างใน แล้วก็เดินแห่ตามหน้าห้องนอนพร้อมด้วยกระบวนแห่ มีสิงโต, ล่อโก๊ เป็นต้น และพวกนักเรียนก็ถามว่า แพ้หรือชนะและชนะกี่ประตู ผู้ที่เป็นตัวเจ้าพ่อก็บอกว่าชนะเท่านั้นเท่านี้ประตู การเล่นเช่นนี้เคยถูกห้าม เนื่องจากผู้ปกครองว่าทำเสียงอึกทึกรำคาญแก่คนไข้ แต่ก็เห็นจะจริงเพราะเสียงดังไม่น้อย

ในชุดนี้มีกีฬาที่ชอบเล่นอีกอย่างคือ กีฬาต่อยมวย และเขามักจะซ้อมกันเสมอ ๆ ทางโรงเรียนเห็นดีจึงได้นำไปแสดงในเวลาแข่งขันกีฬาของกระทรวงธรรมการต่อหน้าพระที่นั่งครั้งรัชกาลที่ ๖ ท่านผู้มีชื่อในกีฬาชนิดนี้คือ *หลวงโชติแพทยาคม (โชติ บูรณศิริ)* กับ *ขุนอุปรักษคณานนท์ (พร้อย ศึกษมัด)*

มีกีฬากลางคืนอีกอย่างหนึ่ง เรียกว่า "ตีกบ" คำว่าตีกบเมื่อข้าพเจ้าไปศึกษาวิชาในสหรัฐอเมริกา ก็เคยได้ยินคำนี้ ข้าพเจ้านึกไม่ออกว่าเขาหมายความว่าอะไร แต่เมื่อถามผู้ที่พูดก็ได้ความว่า ไปตีกอล์ฟ ข้าพเจ้าคิดว่า เมื่อเราเป็นนักเรียนแพทย์ในชั้นข้าพเจ้าก็ยังมีกีฬาชนิดนี้ นับว่าทันสมัยไม่เลวเลย แต่ความหมายไม่ตรงกัน การตีกบของเราไม่จำเป็นต้องมีไม้ตีกอล์ฟ ลูกกอล์ฟหรือสนามเล่น แต่เราต้องมีถังน้ำหรือเหยือกน้ำไต้ไฟ และไม้อะไรก็ได้ แทนที่เราจะตีกอล์ฟลงหลุมในที่แจ้งเวลากลางวัน แต่เราตีในเวลากลางคืนและกำลังฝนตก ยิ่งตกมากยิ่งดี ตีลงถังหรือเหยือกน้ำเลย บางคนไม่รู้จักถึงกับตีคางคกแทนกบ ในที่สุดเมื่อเห็นว่าได้พอสมควรแล้วก็ต้มแจกกันรับประทานที่โรงอาหารในวันรุ่งขึ้น กีฬาตีกบในเมืองไทยดูเหมือนจะดีกว่าในต่างประเทศ ผลที่ได้รับก็คืออิ่มท้อง

การเรียนแพทย์ในสมัยนั้นเรียน ๓ ปี ฝึกหัดอีก ๑ ปี รวมเป็น ๔ ปี เมื่อจบการเรียนและฝึกหัดเสร็จแล้ว ก็เป็นแพทย์ประกาศนียบัตร

ในปีแรกที่เข้าเรียน รู้สึกว่าการเรียนเป็นไปโดยราบรื่นดี เนื่องจากวิชาบางอย่างเท่าที่เรียนมาแล้วจากโรงเรียนมัธยม ก็กลับมาเรียนซ้ำอีก เช่น วิชา Chemistry Botany, Physics ส่วนภาษาอังกฤษยังเรียนอ่อนกว่าโรงเรียนเดิมเสียอีก แต่เราได้เรียนวิชาใหม่อีกเช่น Anatomy, Physiology, etc. เมื่อเวลาเรียนอยู่ นับว่าเพลิดเพลินดีเพราะเป็นของใหม่สำหรับข้าพเจ้า ทั้งเป็นการทบทวนวิชาบางอย่างที่ข้าพเจ้าได้เรียนมาแล้วด้วย พอถึงคราวสอบไล่สิ้นปี นับว่าเป็นกรรมอันใดของข้าพเจ้าไม่ทราบอาจเป็นเพราะข้าพเจ้าเก่งเกินไป หรืออย่างไรไม่ทราบ กำลังตอบข้อสอบอยู่เจ้าเพื่อนคนหนึ่งนั่งอยู่โต๊ะหน้าข้าพเจ้า เกิดตอบอะไรไม่ได้ จึงส่งเศษกระดาษพร้อมด้วยคำถามมายังข้าพเจ้า โดยไม่ได้มองตาม้าตาเรือว่าอยู่ที่ไหนกัน ครูคุมชั้นเห็นเลยตะครุบเอาไปทั้งสองคน แม้ข้าพเจ้ามิทันได้ให้คำตอบอะไรกับเขา ครูคุมสอบก็ไม่ยอมให้ข้าพเจ้าสอบต่อไป ข้าพเจ้าเกือบจะเตะเจ้าเพื่อนเสียให้หมอบเพราะว่ามันช่างโง่บัดซบ เดี๋ยวนี้เพื่อนข้าพเจ้าที่ทำให้ไม่ได้สอบ เป็นแพทย์อยู่กรมสาธารณสุข และมีบรรดาศักดิ์เป็นพระด้วย พบกันเมื่อไรก็ยังอยากจะเขกหัวเมื่อนั้น แต่เป็นคราวเคราะห์ดีของข้าพเจ้าและเพื่อนอย่างมาก ที่การสอบคราวนั้น ขาดเพียง ๒ วิชาเท่านั้น คือภาษาอังกฤษ และจรรยาซึ่งมีหมายทั้งสิ้นราว ๑๐๐ หมายรวมทั้งสิ้นเท่าที่ได้สอบมาแล้ว ขาดเพียง ๘ หมายเท่านั้น ก็นับว่าสอบได้ ข้าพเจ้าเสียใจมากในการสอบไล่ตกโดยการทุจริตในเวลาสอบ เพราะทำให้เสียชื่อเสียง โรงเรียนหยุดกลับถึงบ้าน ได้

เล่าให้คุณแม่ฟัง แกก็ว่าอย่าเสียใจไปเลย ทำอย่างไรได้ ตั้งอกตั้งใจให้ดีก็แล้วกัน บังเอิญน้าสาวมาจากบางมด จะไปไหว้พระแท่นดงรัง ข้าพเจ้าจะไปเที่ยวด้วย คุณแม่ตามใจและให้เงินติดตัวไปใช้ ๑๐ บาท รุ่งขึ้นข้าพเจ้าจึงไปพระแท่น ทำให้ความเศร้าโศกเสียใจระงับไปได้

พอเปิดเทอม ข้าพเจ้านึกว่าคงจะเรียนซ้ำปีที่ ๑ อีก แต่เคราะห์ดีเกินคาด ที่ในปีนั้นมีลูกน้องของอาจารย์ผู้ปกครอง ซึ่งเรียนชั้นเดียวกับข้าพเจ้าก็สอบตกด้วย ถึงแม้ว่าเขาจะได้สอบครบทุกวิชาก็คงยังขาดอยู่อีก ๘ หมายเช่นเดียวกัน ท่านผู้มีอำนาจคงจะคิดเลื่อนชั้นลูกน้องของท่านด้วย แต่จะเลื่อนได้อย่างไรเพราะหมายเท่ากับข้าพเจ้า ถ้าเลื่อนอีกคนหนึ่ง ข้าพเจ้าก็ต้องพลอยเลื่อนไปด้วย ตกลงเลยต้องเลื่อนทั้งหมด ๓ คน คือข้าพเจ้า เพื่อนข้าพเจ้า และลูกน้องของท่านผู้มีอำนาจ เออ หมดเวรหมดกรรมกันที มิฉะนั้นก็คงจะคิดเตะเจ้าเพื่อนอยู่ร่ำไป แต่ความจริงเขาจะไม่เลื่อนข้าพเจ้ากับเพื่อนก็ได้ถ้าเขาจะอ้างว่าข้าพเจ้าและเพื่อนทุจริตในเวลาสอบ เราก็ไม่มีอะไรจะไปเถียงเขาเมื่อนึกดูแล้ว ท่านอาจารย์ผู้ปกครองก็มีความยุติธรรมพอใช้ ถึงแม้ว่าจะกักเราไว้อีก ๑ ปี ก็คงจะไม่ได้อะไรขึ้นมา เพราะข้าพเจ้าไม่ได้เสียเงินค่าเล่าเรียน ข้าพเจ้าเป็นนักเรียนหลวง ทั้งวิชาที่สอบนั้น ถ้าข้าพเจ้าได้สอบอีกสักอย่างเดียวมันก็ไม่เป็นปัญหาเลย เท่าที่อาจารย์ผู้ปกครองปล่อยให้เลื่อนชั้นไปนี้ ต้องนับว่าท่านมีใจเป็นนักกีฬาอันแท้จริง มิฉะนั้นข้าพเจ้าคงย่ำเท้าอยู่อีก ๑ ปีแน่ๆ

ในตอนต้นข้าพเจ้าได้กล่าวมาแล้วว่า จะลองเรียน ถ้าสนุกจึงเรียนต่อไป ในตอนสอบตกทำไมข้าพเจ้าจึงเสียใจ และทำไมจึงไม่ลาออก ข้อนี้

ข้าพเจ้าขอตอบว่า เพราะการเรียนรู้สึกสนุก และยังคิดไปว่าข้างหน้าจะสนุกเพลิดเพลินกว่านี้ ยิ่งเมื่อได้เลื่อนไปอยู่ปีที่ ๒ อีกด้วย รู้สึกพอใจมากที่เราไม่ต้องย่ำต๊อก

สำหรับการเรียนในปีที่ ๒ เหตุการณ์เป็นปกติ การเรียนก็เป็นไปโดยปราศจากอุปสรรคใด ๆ วิชาเพิ่มขึ้นอีกหลายอย่าง ก็เป็นวิชาที่เพลิดเพลินสนุกดี เมื่อถึงเวลาสอบไล่ปลายปีข้าพเจ้าจึงสอบได้ในระดับที่ไม่เลวนัก

ปีที่ ๓ เป็นปีสุดท้ายของการเรียนแพทย์ ปีนี้ข้าพเจ้าออกจะเพิ่มความขยันขันแข็งกว่าปีที่แล้ว รู้สึกตัวว่าระดับคะแนนสอบไล่ตกต่ำกว่าเพื่อนบางคน คิดจะแข่งกับเขาบ้าง ยิ่งเมื่อคิดว่าปีหน้าจะได้เป็นแพทย์ฝึกหัด มีเงินเดือน ๓๐ บาท เป็นธงชัยที่มองเห็นอยู่แล้ว คอยเวลาแต่จะหยิบเท่านั้นจึงทำให้ข้าพเจ้าขันเกลียวให้ตึงขึ้น เพื่อจะได้สำเร็จกันเสียที ทั้งวิชาแพทย์ก็เพิ่มขึ้นมาอีก จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องเร่งให้สำเร็จในปีนี้ พอถึงปลายปีเข้าสอบตามเคย การตอบข้อสอบคราวนี้นับว่าสมองโปร่งใส ตอบได้ดีทุกวิชา แต่ก็ยังไม่ทราบคะแนนการสอบจนกระทั่งเปิดเทอม

พอเปิดเทอม พวกเราก็มาพบกันอีกตามเคย นักเรียนรุ่นนี้มีทั้งหมดหลายคนโดยเก็บตกมาจากปีก่อนด้วย พอมาเห็นที่ประตูห้องนอนข้าพเจ้าเขียนไว้ว่า "ตกที่ ๑" ใจชักเสีย เราก็เห็นจะตกแน่ คำว่าตกที่ ๑ นี้เห็นจะเลวมากทีเดียว แต่ก็ยังไม่แน่ใจนัก เพราะเชื่อตัวเองว่าเราก็ตอบดีถึงขั้นนี้แล้ว ตกได้อย่างไร รอดูผลประกาศในชั้นในวันรุ่งขึ้น ผลก็ปรากฏสมจริงดังคาด (————) บางคนเขา (————) แต่เขาก็แกล้งเราเล่น เพื่อให้ข้าพเจ้าใจฝ่อ ความจริงข้าพเจ้าสอบได้คะแนนสูงที่สุด เป็น

ที่ ๑ ในชั้น สมใจของข้าพเจ้าที่ได้ตั้งใจไว้แล้วว่า จะพยายามให้ได้คะแนนสอบไล่ดีกว่าปีที่แล้ว ความดีใจสุดที่จะหาอะไรเปรียบ คือ

๑. จะได้เป็นแพทย์ชั้นฝึกหัด เงินเดือน ๓๐ บาท

๒. สอบไล่ได้ที่ ๑ คิดจะทำงานอยู่ที่โรงพยาบาลนี้ เพราะอยู่ใกล้บ้านและมารดาซึ่งชราแล้ว จะได้สนองคุณมารดาที่ได้อุตส่าห์ให้เรียนต่อจนกระทั่งสำเร็จได้เป็นแพทย์ประกาศนียบัตร เป็นวิชาชีพติดตัวไปภายหน้า

ความดีใจและเหตุผลดังกล่าวมานี้ ยังมิทันจะได้รับผลดังที่คาดหมายไว้ ความเสียใจและความผิดหวังก็ประดังขึ้นมาทันที โดยเจ้าคุณเสนาบดีกระทรวงธรรมการมีประกาศตามมาว่า นักเรียนแพทย์ต้องเพิ่มเป็น ๔ ปี คือมีปีที่ ๔ แล้วจึงเป็นแพทย์ฝึกหัด พวกเราหน้าสลดลงทันที เสียงซุบซิบตลอดชั้น บางคนก็จะลาออก บางคนว่าจะไม่เรียน ผลที่สุดท่านก็บอกว่า จะต้องเรียนอีก ๑ ปี โดยอ้างเหตุว่าจะได้เพิ่มวิชาความรู้ขึ้นอีกบางอย่าง เพื่อให้มีสมรรถภาพดีขึ้นกว่ารุ่นที่แล้ว ๆ มา ซ้ำยังบอกว่าดูเหมือนจะไม่ต้องมีการสอบไล่ด้วย ตกลงพวกเราทุกคนก็คงเรียนต่อไป ในการเรียนปีนี้ มีชาวเยอรมันมาสอนวิชาเคมี สนุกดีมาก เพราะแกมีการทดลองแปลก ๆ ให้ดู นอกจากนี้ก็เรียนวิชาตรวจโรคจากหมอคาทิว และโรคทางอวัยวะที่ยังขาดอยู่ โดย*พระอาจวิทยาคม* แต่การเรียนปีนี้นับว่าได้ผลน้อย ไม่สมกับความตั้งใจของกระทรวง เนื่องจากครูดี ๆ หาได้ยาก เรียนวิชาผ่าตัดเพิ่มเติมบ้าง และบางทีก็มีนิติเวชวิทยา ดูการเรียนของเรากระท่อนกระแท่นไปจนตลอดปี พอสิ้นปีก็ไม่มีการสอบไล่ทุกคนผ่านไปได้และเป็นแพทย์ชั้นฝึกหัดกันเลย

พ.ศ. ๒๔๕๖

เมื่อสิ้นปีที่ ๔ แล้ว ทุกคนได้ออกเป็นแพทย์ฝึกหัด โดยไม่มีการสอบไล่ ความหวังความดีใจก็กลับมาอีกวาระหนึ่ง คราวนี้พวกเราได้รับเงินเดือนคนละ ๑๕ บาท แทนที่จะได้ ๓๐ บาทดังที่เข้าใจแต่เดิม เพราะคิดหักค่าอาหารเสีย ๑๕ บาท ต่อมาภายหลังทางการจะตกลงกันอย่างไรไม่ทราบ พวกเราคงได้รับเต็ม ๓๐ บาท และเป็นปีสุดท้ายของการได้เงินเดือนระหว่างฝึกหัดงาน ในรุ่นที่ข้าพเจ้ากำลังฝึกหัดนี้ บางคนฝึกหัดไม่กี่เดือนก็ออกไปเป็นแพทย์โดยมีหน่วยราชการบางแห่งขอมา ส่วนที่ยังไม่มีใครขอก็คงฝึกหัดต่อไป

ในปีนี้โรคฝีดาษเกิดระบาดขึ้น แพทย์สุขาภิบาลมีไม่พอ จึงได้จ้างพวกเราออกไปช่วยเหลือ โดยให้ค่าจ้างวันละ ๑ บาท พวกเราก็โก้กันไปพักหนึ่ง เพราะเราไม่เคยได้รับเงินเดือนตั้ง ๖๐ บาทเลยในชีวิต พอได้รับก็รู้สึกปลื้มใจหาน้อยไม่ ข้าพเจ้าต้องฝึกหัดอยู่จนถึง พ.ศ. ๒๔๕๘ เนื่องจากว่าใน พ.ศ. ๒๔๕๗ ซึ่งตามปกติเป็นปีที่ฝึกหัด ข้าพเจ้าต้องอุปสมบทตามคำขอร้องของคุณแม่ ซึ่งมีความปรารถนาอันแรงกล้าต้องการจะให้บวชเสียทีทั้งนี้ก็โดยเหตุที่ว่าท่านชราแล้ว บิดาก็ถึงแก่กรรม ทั้งข้าพเจ้าก็เป็นลูกผู้ชายคนโต และอายุเกิน ๒๐ ปีแล้ว ความจริงข้าพเจ้าไม่อยากบวช เพราะก่อนที่จะตกลงบวชนี้ทางกรมสาธารณสุขได้ขอแพทย์มาทางโรงเรียน ข้าพเจ้าเป็นคนหนึ่งที่ถูกเลือกส่งไปด้วย ข้าพเจ้าเองอยากออกไปทำงาน แต่ขัดทางมารดาซึ่งได้เตรียมข้าวของในการอุปสมบทข้าพเจ้าไว้แล้วไม่ได้ ข้าพเจ้าเลยตัดใจลาอุปสมบทให้สมความปรารถนาของแกเสียที เพราะนอกจากเหตุผลที่กล่าว

มาแล้วในตอนต้น ยังมีเหตุผลสำหรับตัวข้าพเจ้าเองอีกคือ ถ้าไม่บวชก็จะทำให้แกโกรธและเสียอกเสียใจ ถ้าบวชก็เป็นการฉลองศรัทธาอันแรงกล้าของแก เป็นการฉลองคุณมารดาที่ได้อุตส่าห์ลงทุนลงแรงให้เล่าเรียนมาจนสำเร็จ และการประการสุดท้ายที่ข้าพเจ้าไม่ใคร่พอใจในการที่ออกไปทำงานก็คือต้องไปหัวเมืองอยู่ไกลกับมารดา ไม่สมกับความมุ่งหมายแต่เดิมที่ว่า จะทำงานที่โรงพยาบาลศิริราชซึ่งอยู่ใกล้บ้านและมารดา

ข้าพเจ้าได้อุปสมบทเป็นเวลา ๔ เดือนเต็ม จึงได้ลาอุปสมบทและกลับเข้าฝึกหัดงานตามเดิมอีก ตอนนี้ นักเรียนในรุ่นของข้าพเจ้าได้ออกไปรับราชการเกือบหมดแล้ว ยังเหลืออยู่ไม่กี่คน ส่วนข้าพเจ้าและเพื่อนของข้าพเจ้าที่ลาอุปสมบทต้องทำการฝึกหัดจนครบกำหนด ๑ ปีเต็ม จะออกไปหางานทำก็ไม่ได้เพราะทุกแห่งเขาบรรจุเต็มที่แล้ว จึงต้องคอยต่อไปอีก คราวหนึ่งเกือบจะได้ทำงานที่มหันตโทษ ครั้นไปเข้าจริงเขาเกี่ยงว่ายังไม่มีประกาศนียบัตรไม่รับคิดดูก็น่าขัน *พระบำบัด* ฯ ก็รับรองแล้วยังไม่ยอมรับ ประกาศนียบัตรจะมีได้อย่างไร เพราะตามกฎเดิมของกระทรวงมีอยู่ดังนี้ การให้ประกาศนียบัตรจะให้ภายหลังที่ได้รับราชการแล้ว ๑ ปี โดยไม่มีความเสียหาย เราก็เป็นอันว่าเจ๊ากลับมาสำนักเดิมอีก

ข้าพเจ้าขอชมเชยสถานศึกษาในสมัยข้าพเจ้าอย่างหนึ่งคือ แพทย์หรือนักเรียนที่จบแล้วคนใด ถ้ายังไม่มีงานทำ โรงเรียนจะมีงานให้ทำตลอดไป โดยได้รับเงินเดือนพอสมควร จนกว่าจะได้งานที่อื่น ๆ ข้าพเจ้าก็อยู่ในเกณฑ์นี้ ในเวลานี้ *กรมขุนชัยนาทนเรนทร* เป็นผู้*บัญชาการ*แล้ว เนื่องด้วยการตกลงระหว่างท่านกับ*สมเด็จพระมาตุฉา* ในเรื่องโอนโรงพยาบาลศรีราชามา

อยู่ในความดูแลอารักขาของโรงพยาบาลศิริราช ในระหว่างเจรจากันอยู่นี้ ในกรมก็ส่งข้าพเจ้าและเพื่อนข้าพเจ้าที่อุปสมบทในคราวเดียวกัน ออกไปเป็นแพทย์ประจำโรงพยาบาลศรีราชา โดยรับรองว่า ต่อไปจะได้โอนกลับมาอยู่ศิริราชตามเดิม ข้าพเจ้าเห็นเป็นโอกาสเหมาะจึงสมัครออกไป ในวันที่ข้าพ-เจ้ามีอิสระเป็นแพทย์เต็มที่ คือวันที่ได้เริ่มเดินทาง ลงเรือที่ท่าราชวงศ์โดยเรือ "ตราด" ออกจาก (————————————)

นอกจากกีฬากลางแจ้งต่าง ๆ แล้วก็มีกีฬาในร่ม กีฬาชนิดนี้เพิ่งเกิดขึ้นในตอนเรียนปีที่ ๔–๕ เกมที่ชอบที่สุดดูเหมือนจะเป็นเกมชนิดที่เรียกว่า "ข้าวโพดคั่ว" เพราะในตอนออกจะมีทรัพย์พอที่จะเล่นกันได้ จึงมั่วสุมกันเล่นโดยไม่เลือกเวลา แล้วแต่จะว่างเมื่อไรเป็นถือโอกาสเล่นเสมอ นอกจากนี้ก็ยังมีอะไรอีกมาก เหลือที่จะนำมาเล่าไว้ในที่นี้ โดยมากจะเป็นเกมชนิดฆ่าเวลาโดยมาก เพราะถูกกักขังไม่รู้จะทำอะไร หรือไปไหน ก็เล่นกันไปจนปีที่ ๕ แล้วต่างคนก็ต่างแยกย้ายกันไป พึ่งจะมีการรวบรวมฟื้นความทรงจำวัตถุโบราณกันคราวนี้ หวังว่าคงจะเป็นเรื่องช่วยให้ผู้อ่านหลับได้

หลวงไตรกิศยานุการ

(แปลก ทัศนียะเวช)

ถ้อยรำลึก

คุณหลวงพิสิษฐ์แพทยากร ซึ่งล่วงลับไปเมื่อกลางเดือนพฤษภาคม ๒๕๒๒ นี้ เป็นที่เคารพรักของข้าพเจ้ามาช้านาน โดยข้าพเจ้าได้มีโอกาสไปอยู่ร่วมจังหวัดเดียวกับท่านที่จังหวัดสิงห์บุรีในสมัยที่ท่านดำรงตำแหน่งราชการเป็นสาธารณสุขจังหวัด และข้าพเจ้าย้ายไปเป็นผู้พิพากษาหัวหน้าศาลอยู่ที่นั่น ระหว่างปี พ.ศ. ๒๔๘๔ ถึง พ.ศ. ๒๔๙๐ เนื่องจากท่านเป็นนายแพทย์ที่มีอัธยาศัยดี เพียบพร้อมไปด้วยคุณธรรมและจรรยาแพทย์โดยสม่ำเสมอ เป็นที่พึ่งพาอาศัยของผู้เจ็บไข้ได้ป่วยเป็นอย่างดีและทั่วถึง ข้าพเจ้าจึงรู้สึกเคารพและรักท่านแต่นั้นตลอดมา และในระหว่างที่แยกย้ายจากจังหวัดนั้นมาแล้วก็ยังมีโอกาสได้ข่าวคราวซึ่งกันและกันอยู่เรื่อย ๆ โดยคุณเอื้อ บัวสรวง บุตรเขยของท่านซึ่งเป็นชาวจังหวัดสิงห์บุรีเหมือนกัน ได้อนุเคราะห์ให้ข่าวคราวตามโอกาสอันควร ตราบจนกระทั่งท่านวายชนม์ล่วงลับไป เมื่อรำลึกถึงคุณความดีของท่านดังกล่าวมานั้นแล้ว ได้ยังความเศร้าสลดใจให้บังเกิดแก่ข้าพเจ้าเป็นอย่างมาก บัดนี้ได้ทราบจาก คุณเอื้อ บัวสรวงว่าถึงกำหนดจะมีการพระราชทานเพลิงศพของท่านแล้ว และได้ขอให้ข้าพเจ้าเขียนถ้อยรำลึกถึงท่านผู้ล่วงลับนี้ส่งให้ตีพิมพ์ในหนังสือที่จะพิมพ์แจกเป็นอนุสรณ์ในงานด้วย ข้าพเจ้าจึงเขียนถ้อยคำรำลึกนี้ให้ตีพิมพ์ตามความประสงค์ โอกาสนี้ขอให้วิญญาณอันผ่องใสของคุณหลวงพิสิษฐ์แพทยากรจงได้ไปสู่สุคติวิสัยในสัมปรายภพ เทอญ

หลวงการุณย์นราทร

พระโขนง กรุงเทพมหานคร

๑๘ กรกฎาคม ๒๕๒๒

ขอกราบดวงวิญญาณของคุณพ่อ

วันที่ 15 พฤษภาคม 2522 เวลา 8.21 น. เป็นการจากไปอย่างไม่มีการกลับมาของคุณพ่อ เปรียบประดุจร่มโพธิ์ไทรของลูกๆ ขอให้ดวงวิญญาณซึ่งประกอบด้วยบุญ–กุศลของคุณพ่อจงประสพแด่สุขคติภพในโลกหน้า และบุญกุศลที่คุณพ่อได้สร้างสมมามากในชาตินี้จงเป็นผลวปัจจัย ให้ประสพแด่ความสุขในสัมปรายภพทุกทิพาราตรี เทอญ.

ประลอง เปมะวิภาต

"คุณทวด และเหลน ศุภกานดา"

ที่บ้านซอยเสนาฯ..
สองปีมาแล้ว แทบทุกวันหยุด
อุ๋งจะต้องไปที่นั่น...ตั้งแต่แบเบาะ คลาน จนวิ่งได้
อุ๋งเติบโตขึ้นมา ต่อหน้าคุณทวด

ภาพคุณทวดนอนพักผ่อนบนเก้าอี้ยาว
มีเหลนอุ๋งคลอเคลียประจบประแจง...
สายตาคุณทวดจับอยู่ที่เหลนน้อยแทบทุกอิริยาบถ
รอยยิ้มให้แก่กันและกัน
บางครั้ง อุ๋งทำตลก จนคุณทวดหัวเราะได้

ที่บ้านซอยเสนาฯ... ภาพเหล่านี้แหละ เกิดขึ้นเป็นประจำ
ใครใครได้เห็น ใครใครก็ประทับใจ
หลายคนน้ำตาคลอ..ก็นานนักแล้ว คุณทวดไม่ได้ยิ้มเลย
เสียดายนักอยากเห็นนาน ๆ..
อยากเห็นบ่อย ๆ.. ซ้ำแล้วซ้ำอีก

ที่บ้านซอยเสนาฯ... เดี๋ยวนี้ อุ๋งพูดแต่ว่า คุณทวดไม่อยู่แล้ว
คุณทวดอยู่วัดโสมนัส... ไปทำบุญ
อุ๋งคงนึกว่า อีกไม่ช้า คุณทวดก็จะกลับมาเอง...

เติบโตต่อไปเถิดอุ๋งจ๋า... แล้วอุ๋งก็จะรู้ว่า
คุณทวดจากไปแล้ว
เหลือแต่ความดี ความรัก ความกรุณา
ที่ยังตรึงตราอยู่ในใจของเราทุกคน..

"ดูซิจ๊ะ... คุณยายจัดดอกไม้เสร็จแล้ว
มาเถอะมา.. เรามากราบบูชาคุณทวด พร้อมกัน.."

ในคำฉันท์กฤษณาสอนน้องกล่าวไว้ว่า

พฤษภกาสร อีกกุญชรอันปลดปลง
โททนต์เสน่งคง สำคัญหมายในกายมี
นรชาติวางวาย มลายสิ้นทั้งอินทรีย์
สถิตทั่วแต่ชั่วดี ประดับไว้ในโลกา
ความดีก็ปรากฏ เกียรติยศลือชา
ความชั่วก็นินทา ทุรยศยินขจร

เกิดต้องตายแต่ตั้ง ตนดี
สูญชีพชื่อยังมี มอบไว้
เถลิงเกียรติตระการศรี สกุลเด่น โลกแฮ
เดชกุศลส่งได้ สู้ห้วงสวรรค์ สราญเฮย

สำนัก อ. เมธี
รับที่ 154/2522
วันที่ 18/มิย/2522

อนุโมทนา

อาจารย์เอื้อมจิต สรวม ร.น. มีความประสงค์

จะขอพิมพ์หนังสือในชุด "ครูแห่งตน" เพื่อ
แจกเป็นอนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ
หลวงพิศิษฐ์แพทยากร ซึ่งเป็นบิดา
[illegible]ของท่าน ผมได้อนุญาตให้จัดการ
พิมพ์ได้ตามความประสงค์ และขอขอบคุณท่าน
ได้กรุณาให้เกียรติ และให้ความสนใจในหนังสือ
ชุดนี้ ให้กว้างขวางแพร่ออกไปยิ่งขึ้น

หากหนังสือชุดจะเกิดบุญกุศล ทางจิต
ใจท่านผู้อ่านแล้ว ขอบุญกุศลนั้นจงดลบัน
ดาลให้วิญญาณของคุณหลวงพิศิษฐ์แพทยากร
ไปสู่สุคติ ตามความปรารถนาของท่านเจ้าภาพทุก
ประการเทอญ

๕๕๒ ถนนเพชรบุรี
กรุงเทพฯ ๔

ผู้มีพระคุณ

โดย ท. เลียงพิบูลย์

เมื่อข้าพเจ้าได้ตรวจจดหมายที่ท่านได้กรุณาส่งมาในจำนวนมากมาย เมื่อได้อ่านได้พิจารณาดูแล้วทุกครั้ง ก็รู้สึกถึงความยากลำบากที่กรุณาอุตส่าห์ต้องเสียเวลานั่งเขียนแล้วต้องเสียทั้งค่าส่งจดหมาย ทุกฉบับที่ได้รับก็นึกละอายใจตัวเอง รู้สึกเห็นใจในความศรัทธา บางท่านสู้ทนลำบากเขียนอย่างยืดยาว บางท่านก็ได้กรุณาบันทึกเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นส่งมาให้

ทุกครั้งที่ได้หยิบจดหมายขึ้นมาอ่านแต่ละฉบับแล้วก็นึกชังตัวข้าพเจ้ายิ่งพิจารณามองเห็นความหวังดีได้จากจดหมายแต่ละฉบับ ท่านต้องใช้เวลาบรรจงเขียนและพิมพ์หลายหน้ากระดาษ นับว่าเป็นผู้มีพระคุณต้องเสียเวลามากมาย สอดแทรกความรู้สึกลงไปมากเพียงใดข้าพเจ้าก็ยิ่งชังตนเองมากเพียงนั้น เพราะนึกไม่สบายใจที่ไม่สามารถจะตอบแทนความดีในจดหมายของทุกท่านได้ทั่วถึงในเวลาเร็ว เพราะจดหมายส่งมาทุกทิศทาง ส่งผ่านทางวัดผ่านสำนักหนังสือพิมพ์และโรงพิมพ์มากเกินความสามารถที่ข้าพเจ้าผู้เดียวจะตอบให้ทั่ว การตอบจดหมายมีเวลาจำกัดและต้องใช้เวลาเขียนเรื่องและต้องแก้ปัญหาชีวิต ทั้งต้องมีอาชีพเป็นประจำก็ต้องห่างไป ต้องทำงานคนเดียวหลายด้านคิดว่าท่านที่รู้คงจะเห็นใจที่ข้าพเจ้ามีเวลาน้อย เกือบจะหาเวลาว่างเป็นของตนไม่ได้ เพื่อนฝูงที่เห็นความเคร่งเครียดก็คอยหาโอกาสชักชวน

ไปเที่ยวต่างจังหวัดด้วยความหวังดี ให้ได้พักผ่อนสมองและร่างกาย อยากให้อยู่ทนต่อไปนาน ๆ ข้าพเจ้าก็ขอบคุณ เพราะอยู่บ้านข้าพเจ้าทำงานอยู่ดึก ๆ จนเคยตัว นี่เป็นเหตุที่ต้องขออภัย บัดนี้ปี ๒๕๑๔ กำลังจะผ่านไป และปี ๒๕๑๕ กำลังจะผ่านเข้ามาถึงแล้วและข้าพเจ้าก็ต้องเขียนเรื่องใหม่สำหรับปีใหม่เพื่อให้เสร็จก่อนหน้าปีใหม่หนึ่งเดือน แต่จะทำได้เพียงใดก็แล้วแต่เวลา จดหมายค้างปีก่อนยังตอบไม่หมดยังมีมากและใหม่ก็เพิ่มมากขึ้นทุกวัน จึงถือโอกาสที่ต้องขออภัยมาในที่นี้ด้วย เหมือนดินพอกหางหมู ข้าพเจ้าต้องเลือกตอบปัญหาที่จำเป็น และพิจารณาดูความสำคัญมากน้อยเป็นลำดับ

ข้าพเจ้าขอเรียนให้ท่านที่หวังดีทั้งหลาย และขอขอบคุณทั่วทุกท่านที่มีจิตใจศรัทธาในตัวข้าพเจ้า สำหรับท่านที่กรุณามีจดหมายมาบอกบุญขอให้ข้าพเจ้าช่วยสร้างโบสถ์ บางท่านก็มาหาด้วยตนเองมีมากท่านมากจังหวัดด้วยกันข้าพเจ้าขอเรียนในที่นี้ให้ทราบว่า เกินกำลังที่ข้าพเจ้าจะปฏิบัติได้ เพราะข้าพเจ้าไม่สามารถจะสร้างวัตถุใหญ่โตเหล่านี้ได้ หากจะเจาะจงช่วยบอกบุญท่านผู้ศรัทธาทั้งหลายให้ช่วยสร้างโน่นสร้างนี่ ข้าพเจ้าคิดว่าจะไม่ปฏิบัติเช่นนั้นเพราะถือว่าความศรัทธาจากใจจริงของผู้บริจาคเป็นใหญ่ ทั้งจุดประสงค์ของข้าพเจ้าก็ไม่มีการสร้างวัตถุ ความประสงค์อยากสร้างจิตใจมนุษย์ทุกวันนี้ที่กำลังตกต่ำลงมาก หากได้ตัวอย่างชีวิตที่เกิดขึ้นแล้วให้ได้รู้ได้เห็นเป็นการอบรมจิตใจทางอ้อม ให้เกิดศรัทธาในหลักของศีลธรรมยกลำดับจิตให้สูงขึ้นเป็นเรื่องสำคัญ สิ่งเดียวก็ยังมีเวลาไม่พอ ตัวเองเมื่อมีผู้มาบอกบุญก็จะทำเท่าที่กำลังและความสามารถของตัวเองทำได้เท่านั้น ทั้งข้าพเจ้าถือว่าสิ่งใดที่จะนำความเดือดร้อนไปให้ผู้อื่นต้องเสียเงินเสียทอง โดยผู้

บริจาคไม่ได้เกิดศรัทธาขึ้นเองแต่ต้องบริจาคอย่างเสียไม่ได้เพราะเกรงใจเห็นแก่หน้ากัน บางท่านอาจแฝงความไม่พอใจอยู่ภายในเพราะจำใจบริจาค เมื่อยังไม่เกิดศรัทธาบุญกุศลทางใจได้ไม่เต็มที่ ผิดกับผู้ที่ปีติยินดีบริจาคเพราะเกิดศรัทธาขึ้นมาเอง

ฉะนั้นหากท่านจดหมายมาก็ดีหรือท่านที่มาหาด้วยตนเองโปรดให้อภัยด้วย เพราะข้าพเจ้ารู้ในความบริสุทธิ์ของท่านเกิดศรัทธาที่จะหาผู้ร่วมกุศลสร้างสิ่งถาวรไว้เป็นอนุสรณ์ในทางพระศาสนา หวังจะให้สร้างบุญกุศลร่วมกัน แม้บางวัดโบสถ์เก่าแก่ทรุดโทรม พระสงฆ์ไม่สามารถจะทำสังฆกรรมได้ เพื่อนฝูงขอร้องให้ร่วมศรัทธาข้าพเจ้าก็บริจาคทรัพย์ของตนเองเท่าที่ศรัทธา ไม่ได้บอกผู้ใดให้ร่วมกุศลต้องการให้เกิดศรัทธาขึ้นเอง มีท่านที่เคารพนับถือได้มาถามและนำเงินมาขอร่วมกุศลกับข้าพเจ้าที่บ้านด้วยใจศรัท-ธา เพราะท่านรู้ว่าการจะบอกบุญให้ผู้อื่นเสียเงินนั้นข้าพเจ้าไม่ทำ โปรดให้อภัยในความตั้งใจของข้าพเจ้าด้วย บัดนี้กำลังจะขึ้นปีใหม่แล้ว จดหมายที่ค้างปียังมีอีกมากมายที่ไม่สามารถจะตอบได้ และค้างมาแต่ปีก่อน ๆ ก็มากเพราะเวลาตอบจดหมายมีจำกัด

เมื่อข้าพเจ้าได้ตรวจจดหมาย และข้อความบันทึกแยกออกแต่ละฉบับก็พบข้อความบันทึกฉบับหนึ่ง จึงมีความสนใจอยากจะนำข้อความบางตอนมาเรียบเรียง คิดว่าคงจะเกิดประโยชน์บ้างไม่มากก็น้อย และอาจจะมีผู้เกิดความรู้สึกเช่นเดียวกับท่านผู้เจ้าของบันทึก เมื่อได้รับรองว่าจะไม่ลงนามจริงตามที่เจ้าของจดหมายขอร้องแล้ว ก็อยากจะกล่าวขอบคุณที่ท่านผู้นี้ได้บรรยายถึงความรู้สึกออกมาอย่างเปิดเผย ความจริงควรจะให้ชื่อเรื่องนี้ว่า “พระคุณ

ของพ่อ” ให้ตรงจุดประสงค์แต่บังเอิญขึ้นปีใหม่ ข้าพเจ้าก็อยากจะระบายความรู้สึกต่อท่านผู้หวังดีมีจดหมายมาจำนวนมากจึงขอให้ชื่อว่า “ผู้มีพระคุณ” คุมไปทั้งหมดหวังว่าท่านเจ้าของบันทึกคงอภัยด้วย คิดว่าจดหมายบันทึกนี้คงจะมีประโยชน์แก่เยาวชนหากอ่านแล้วคิดด้วยปัญญา ไม่ได้อ่านแล้วปล่อยให้ผ่านไป ไม่มีใจเป็นอกุศล ไม่มีนิสัยคอยทำลาย ฉะนั้นก่อนอ่านให้พิจารณาดูตัวเองถึงจิตใจเป็นกลาง ๆ พอไหม เมื่ออ่านแล้วความรู้สึกอย่างใด บางทีท่านจะได้ความรู้จากเรื่องนี้บ้างไม่มากก็น้อย ในใจความบันทึกเป็นจดหมายฉบับขึ้นต้นว่า

คุณอาว์ที่เคารพนับถือ

วันงานศพคุณแม่ของคุณอาว์ที่วัดธาตุทอง ผมก็ได้ไปในงานวันนั้นด้วย ตั้งใจจะเข้าไปเคารพทำความรู้จักกับคุณอาว์แต่คนมากเข้าไม่ถึง และคงจำไม่ได้ว่าใครเป็นใคร ผมก็ได้แต่อยู่วงนอก คุณอาว์ไม่รู้จักผม แต่ผมรู้จักคุณอาว์ด้วยหนังสือชุด “กฎแห่งกรรม” คนนั่งแถวหน้าหลังผมส่วนมากเขาต้องการรู้จักตัวคุณอาว์ เขาเคยรู้จักแต่ชื่อคุณอาว์ในหนังสือแต่ยังไม่มีใครเคยเห็นตัวจริง จึงต่างก็มีจิตใจศรัทธาอยากมาพบ เพราะคุณอาว์ได้สร้างกุศลทางใจไว้มาก

วันนั้นผมได้รับหนังสือแจกในเรื่อง “แม่” ผมชอบใจปกสี เพราะรู้สึกเห็นแล้วไม่เศร้า หน้าปกสวยสดดี แต่เนื้อเรื่องในแฝงอยู่หลังปกซิครับ ผมเล่าอย่างไม่อายหรอกครับ เมื่ออ่านแล้วผมต้องร้องไห้ น้ำตาลูกผู้ชายอย่างผมออกยาก แต่หนังสือ “แม่” บางตอนผมต้องสะอึกสะอื้น เคราะห์ดีผม

อ่านเวลากลางคืนในห้องนอนจะต้องเสียน้ำตาไปก็ไม่มีใครเห็น บางตอนผมต้องหยุดเช็ดน้ำตาและอ่านซ้ำหลายหน เห็นว่าชีวิตคนเรานี้ไม่เหมือนกันเลย นึกถึงตัวผมเองเป็นคนอาภัพกำพร้าแม่มาแต่อายุผมประมาณสิบขวบ ความอบอุ่นใกล้ชิดคุณแม่ของผมจึงมีน้อยมากไม่ทันได้ทดแทนบุญคุณท่าน ผิดกับคุณอาว์มีคุณแม่อายุร้อยกว่า นับว่าคุณอาว์มีบุญมาก ได้ใกล้ชิดตลอดมา มีโอกาสปฏิบัติท่านจวบวัยชรา ผมขอแสดงความปลื้มใจกับคุณอาว์ด้วยเพราะผมทราบว่า คุณอาว์ไม่เคยทำความลำบากทางจิตใจให้แก่มารดาบังเกิดเกล้าถึงน้ำตาตกเหมือนเด็กวัยรุ่นในยุคปัจจุบันนี้ ฉะนั้นคุณแม่ของคุณอาว์อายุท่านจึงยั่งยืนตลอดมา ถ้าท่านมีลูกอย่างวัยรุ่นยุคปัจจุบันนี้ ส่วนมากพ่อแม่ตรอมใจเพราะลูกคงไม่มีอายุยืนยาวถึงเพียงนี้ ผมปลื้มใจยินดีกับคุณอาว์ด้วยคุณอาว์คงคิดว่าผมเหมือนคนสติเสีย ประเดี๋ยวอ่านแล้วก็ร้องไห้แล้วก็ปลื้มปิติยินดี คิดว่าทุกคนย่อมมีความรู้สึกแตกต่างกันในเวลาอ่าน ผมอยากจะพูดว่าหนังสือของคุณอาว์นั้นถ้าผู้ใดได้อ่านแล้วคิดให้ลึกซึ้งก็จะเห็นว่ามีอะไรแฝงไว้ในถ้อยคำตัวอักษรและเนื้อเรื่อง ถ้าอ่านแล้วไม่ได้คิดก็ไม่มีอะไรผิดแปลกแตกต่างเป็นธรรมดากับหนังสือทั่ว ๆ ไป คุณอาว์ครับผมว่าคนเรานั้นมีความรู้สูงต่ำแลจิตใจผิดแปลกไปคนละแบบ มนุษย์ที่ชอบมองคนแต่ในแง่ร้ายไม่ยอมมองคนในแง่ดีในยุคนี้มีไม่น้อย มีความอิจฉาริษยาคอยจ้องแต่จะหาจุดหรือจับผิด ผมว่ามนุษย์พวกนี้ไม่อยากให้ใครได้ดีไปกว่าตัว ชอบให้คนยกย่องสรรเสริญงมงายตัวเอง ถ้าใครไปยกย่องความดีของผู้อื่นให้ฟังก็เกิดปฏิกิริยามีอารมณ์เครียดแค้นอยู่ภายใน บางครั้งก็แสดงออกมาให้รู้ว่าไม่อยากให้ใครดีเกินหน้าตัว พวกนี้ถ้าใครรู้จุดอ่อนไปยกย่องว่าเป็นคนดีเป็น

คนเด่นเป็นผู้ที่ควรเคารพบูชา แม้จะไม่เป็นความจริงก็เป็นที่สบอารมณ์พออกพอใจมาก ผมอยากจะเรียกมนุษย์พวกนี้ว่าเป็นมนุษย์บ้ายอขี้อิจฉา ไม่อยากให้ใครดีกว่าตน ไม่อยากเห็นไม่อยากได้ยินคำยกย่องสรรเสริญผู้อื่น ต้องการจะให้ผู้อื่นยกย่องสรรเสริญตัวผู้เดียว ทั้งที่ตัวเองก็ไม่มีความดีพอที่ควรยกย่องสรรเสริญ ผมอายุย่างเข้ากลางคนแล้วและมีลูกหญิงชายรวม 4 คน ได้พบได้เห็นมนุษย์พวกนี้ในยุคปัจจุบันนี้มีมากกว่าสมัยก่อน ฉะนั้นผมจึงอยากพูดว่ามนุษย์ในยุคนี้จิตใจต่ำ แม้ว่าบางคนจะมีวิชาความรู้สูงแต่จิตใจนั้นมิได้สูงตามวิชาความรู้ ต่างคนต่างอยากเด่น จึงรู้สึกว่าความสามัคคีในหมู่คนในชาติปัจจุบันนี้หาไม่ค่อยจะได้ แม้แต่ในหมู่ที่เราเรียกว่าชั้นปัญญาชนเพราะแต่ละคนคอยชิงดีชิงเด่น ภายนอกแสดงกิริยาร่วมกัน แต่ภายในมีแต่ความดูถูกดูหมิ่นอิจฉาริษยาหยามกันในเชิงหมู่พวกเดียวชั้นเดียวกัน หรือบางพวกก็ขัดผลประโยชน์ก็มีเรื่องกินในกัน พวกนี้เป็นภัยแก่ตนเอง แต่ผมระบายความเห็นความรู้สึกออกมานี้ยังมีอีกมาก พอผมเขียน ๆ มาถึงเพียงนี้แล้วก็นึกได้ว่า คุณอาว์จะต้องมีความรำคาญเพราะข้อความเขียนของคุณอาว์ไม่เป็นภัย ความจริงที่ผมพูดมานี้ก็อยากให้ท่านพวกนี้ได้ อ่านหนังสือชุด "กฎแห่งกรรม" สังคมเมืองเราคงจะดีขึ้น ผมเมื่ออ่านแล้วเกิดสนใจได้ติดตามอ่านหนังสือในชุด "ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว" หรือ "กฎแห่งกรรม" ตลอดมาได้พยายามหามาเป็นสมบัติของตนเองเล่มแรกที่ผมได้อ่านคืออนุสรณ์งานฉลองครบรอบ 72 ปีที่ศิริราชพยาบาล ตั้งแต่นั้นมาผมก็ติดตามตลอดเวลาเมื่อทราบว่างานศพของคุณแม่คุณอาว์ผมจึงอยากรู้จัก ผมจึงได้ไปในงาน

ประชุมเพลิงศพคุณแม่ของคุณอาว์ ผมเขียนจดหมายหรือจะเรียกว่าบันทึกชีวิตของผมมาให้คุณอาว์พิจารณาตามแต่จะเห็นสมควร เรื่องมีว่า

เมื่อผมได้อ่านหนังสือเรื่อง "แม่" ทำให้ผมเกิดความระลึกนึกถึงความกตัญญูอันบุตรควรแก่การเคารพบิดามารดา ผู้เป็นลูกหลานควรปฏิบัติ

เมื่อผมเกิดมาได้สิบขวบคุณแม่ผมก็ได้จากโลกไป ฉะนั้นผมจึงไม่เคยใกล้ชิดสนิทสนมอยู่กับคุณแม่นานนัก คุณพ่อได้จ้างคนมาดูแลบ้านหลังจากคุณแม่ถึงแก่กรรมลง แล้วคุณพ่อต้องรับภาระคอยดูแลเอาใจใส่อยู่ใกล้ชิดผมผู้เป็นลูกมาก นอกจากเวลาราชการท่านก็ใช้เวลาว่างอยู่กับผมตลอดเวลาคอยอบรมสั่งสอนให้ความรู้ให้ความอบอุ่นทางจิตใจ พาไปเที่ยวโน่นเที่ยวนี่เปิดหูเปิดตาให้เห็นให้รู้ ผมจึงเคารพรักพ่อเพราะเข้าใจว่าความใกล้ชิดแต่พ่อผู้เดียวเมื่อผมขาดแม่ให้ความอบอุ่น ผมก็หันมาติดพ่อทุ่มเทความรักและเคารพบูชาแก่คุณพ่อของผม ท่านจะไปงานไหน ถ้าไม่ใช่งานพิธีเกี่ยวกับราชการงานเมืองท่านก็มักจะเอาผมผู้เป็นลูกไปด้วย ผมไปไหนเมื่อเด็ก ๆ ก็มักจะมีผู้เอาอกเอาใจผมทุกแห่ง จะต้องการอะไรเขาก็หาให้ตามใจทุกอย่าง ผมรู้สึกว่าบารมีคุณพ่อของผมคุ้มครอง ความดีได้แผ่มาถึงลูกคือตัวผมด้วยแต่เมื่อเด็กผมก็ไม่รู้

ผมได้เติบโตขึ้นมาในอ้อมอกของคุณพ่อที่ได้รับความรักและความเมตตาของคุณพ่อตลอดมา ท่านได้มองเห็นอนาคตของผมสำคัญ ได้ให้การเล่าเรียนศึกษาจนผมเติบโตขึ้นมาสำเร็จวิทยาลัยชั้นสูงและพอจะมีอาชีพเลี้ยงตัวเองได้ ท่านเป็นพ่อที่ดีของลูกตลอดมา

เมื่อผมได้อ่านหนังสือ "แม่" ของคุณอาว์ที่เขียน อ่านแล้วเหมือนได้กระตุกชีวิตย้อนไปนึกถึงความหลังเมื่อครั้งเด็กอยู่พร้อมทั้งคุณพ่อคุณแม่พร้อมหน้ามีความอบอุ่นในชีวิตเด็ก ทำให้มีความรู้สึกเกิดความกตัญญูกตเวทีต่อผู้บังเกิดเกล้าขึ้นมาทันที ซึ่งบัดนี้ท่านผู้บังเกิดเกล้าทั้งสองของผมท่านได้จากไปแล้ว หนังสือของคุณอาว์ทำให้ผมคิดมาก ผมต้องฟื้นความรู้สึกเก่าๆ ซึ่งผมกำลังจะเลือนลางไปแล้วกลับลุกโชติช่วง เมื่อนึกถึงความกตัญญูกตเวที นึกถึงความดี ความรัก ความอบอุ่น ความเมตตากรุณาของผู้บังเกิดเกล้าของผมแล้วต้องสะอื้น ผมไม่อายเพราะความรู้สึกเช่นนี้เป็นความจริงได้เกิดขึ้นกับตัวผมและระบายออกมาด้วยการเขียนเป็นตัวอักษรมาให้คุณอาว์ คิดว่าเป็นทางระบายอารมณ์ที่ดีและถูกต้อง

ผมอยากจะเรียนให้คุณอาว์ทราบว่า ผมสืบชีวิตจากตระกูลขุนนางในประเทศสยาม คุณพ่อของผมท่านเคยเป็นข้าราชการหรือขุนนางตำแหน่งใหญ่โตพอสมควร แต่คุณพ่อไม่ร่ำรวยเหมือนคนอื่นเพราะคุณพ่อท่านเป็นคนตรงมีความเที่ยงธรรม นอกจากเงินเดือนตำแหน่งแล้วท่านเป็นข้าราชการต้องถือความสัตย์ซื่อตามที่ได้ถือน้ำพิพัฒสัตยา จะซื่อตรงต่อหน้าที่ จะจงรักภักดีต่อชาติ ศาสนา และต่อองค์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

ฉะนั้นตลอดเวลาอยู่ในราชการคุณพ่อมีความบริสุทธิ์ สะอาดไม่เคยมัวหมอง มีชื่อเสียงดีในทางหน้าที่ราชการ

เมื่อครั้งคุณพ่อกำลังรับราชการอยู่นั้นผมได้มีพวกเพื่อน ๆ หลายคนพูดกับผมว่าคุณพ่อลื้อเป็นลาโง่ คนอื่นเขามีตำแหน่งหน้าที่อย่างคุณพ่อลื้อ เป็นตำแหน่งเงินตำแหน่งทอง ใคร ๆ เขาก็อยากได้เพราะเงินไหลมาเอง จะปลูกตึก

ใหญ่โต 3 ชั้นก็ได้ คุณพ่อลื้อซื่อจนโง่ไม่รู้จักใช้หน้าที่ ยังอยู่บ้านเก่า ๆ ฐานะไม่ดีขึ้น อย่างใดก็อย่างนั้น ผมครั้งแรกก็โกรธเจ้าเพื่อน ๆ ปากมอม แต่เมื่อคิดดูก็เห็นด้วยกับเพื่อน ๆ เพราะได้ทราบว่าคุณพ่อผมไม่ยอมให้ผู้ติดต่อเกี่ยวกับราชการมาที่บ้าน ท่านบอกว่าถ้าใครมีธุระเกี่ยวกับราชการก็ให้ไปพบท่านติดต่อสถานที่ราชการเท่านั้น ปีใหม่ท่านมักไม่อยู่บ้าน ท่านไม่ยอมทำบุญวันเกิด มีผู้นำของขวัญซึ่งมีค่าสูงมาให้ท่าน ๆ ก็ไม่ยอมรับ ฉะนั้นผู้ที่ร่วมงานและผู้อยู่ใต้บังคับบัญชาของท่านมักจะกล่าวขวัญถึงท่านทางไม่ดีเป็นส่วนมาก แต่ท่านก็ไม่สนใจ คุณพ่อเป็นคนอารมณ์เย็นละเอียดถี่ถ้วน ผมเองตามความรู้สึกเวลานั้นก็อยากให้คุณพ่อรวยมีเงินมาก ๆ มีตึกใหญ่ ๆ อยู่ มีรถยนต์สวย ๆ ราคาแพงเหมือนคนอื่นเขา ก็จะได้ใช้จ่ายไม่ต้องประหยัดตามแบบฉบับของคุณพ่อผู้มักน้อย เลยนึกอย่างคนอื่นเขาว่าคุณพ่อเรานี่โง่ควรจะมั่งมี คนเอาเงินเอาทองมาให้ก็ไม่ยอมรับ เราไม่ได้โกงมีคนเอามาให้เองไม่เห็นผิดตรงไหน วันหนึ่งเมื่อมีโอกาสผมทนไม่ได้อยากจะถามความรู้สึกคุณพ่อเป็นอย่างใด

วันนั้นผมยังจำได้ดีว่าเรามีโอกาสอยู่ด้วยกันสองคนผมถามท่านว่า "คุณพ่อครับคนอื่นเขาทำราชการตำแหน่งยังไม่ใหญ่โตเท่าคุณพ่อ แต่เขาก็ร่ำรวยยังมั่งมีเงินทองเครื่องใช้ราคาแพง ๆ อยู่ในบ้านและยังปลูกสร้างตึกรามที่อยู่ใหญ่โต ทั้งที่ไม่มีสมบัติมาแต่เดิม แต่คุณพ่อไม่เห็นอะไรเปลี่ยนแปลง เราอยู่มีอย่างไรเมื่อก่อนและเดี๋ยวนี้ก็อยู่อย่างนั้นไม่ดีขึ้นเลย เพื่อนๆ ผมเขาหัวเราะ"

คุณพ่อหัวเราะอย่างอารมณ์เย็นแล้วพูดว่า "พ่ออยากจะถามลูกว่าคนเราทุกคนเมื่อเกิดมาแล้วอยากจะเป็นคนดีหรือคนชั่ว คนดีก็ต้องทำความ

ดีคนชั่วก็ต้องทำความชั่วเป็นธรรมดา ไหนลูกตอบความรู้สึกของลูกให้พ่อทราบซิ อยากเป็นอย่างไหน" เวลานั้นผมรักจะเป็นคนดีอยากจะทำความดีไม่ต้องคิดมากตอบคุณพ่อไปทันทีว่า "ผมอยากเป็นคนดีและอยากทำความดีครับ คุณพ่อ" ท่านได้ยินผมตอบแล้วท่านก็หัวเราะพยักหน้าแล้วพูดช้า ๆ อย่างหนักแน่นว่า "ลูกอยากเป็นคนดี อยากทำความดีเป็นความรู้สึกจิตเดิมของมนุษย์ทุกคน ไม่มีใครอยากเป็นคนชั่ว อยากทำความชั่ว แต่ก็ไม่ค่อยจะมีใครปฏิบัติตลอดไปได้มากนัก เพราะการทำความดีนั้นต้องมีความอดทนมิได้ทำได้ง่าย ๆ เหมือนความชั่ว หากคนไม่อดทนสิ่งแวดล้อมและสิ่งยั่วยวนทำให้จิตใจปั่นป่วนและดึงดูดจูงใจให้ก่อความชั่วขึ้นได้จนลืมนึกถึงความตั้งใจ ดั้งเดิมว่าจะทำแต่ความดีก็ค่อยคลี่คลายหลงไปในทางชั่ว นี่แหละลูกจงใช้ความพยายามพิจารณาคิดดูให้ละเอียดถี่ถ้วน การทำความดีย่อมมีอุปสรรคกว่าจะเอาความดีชนะความชั่วได้นั้นไม่ใช่ทำง่าย ๆ แต่เราต้องมีพลังจิตที่เข้มแข็งไม่ยอมเอียงเอนไปในทางชั่ว ต้องชนะตัวเองเสียก่อน ฝึกกำลังใจใช้เป็นพลังแรงให้ชนะตัวเอง มันไม่ใช่ของง่ายนะ ลูกต้องพยายามอดทนไม่ย่อท้อหมดกำลังใจ อย่าให้ความชั่วมันฉุดไป ทุกคนพูดว่ารักความดีเกลียดความชั่ว แต่แรก ๆ ก็เข้มแข็งจริงจังแต่มีไม่มากนักที่สามารถจะปฏิบัติได้ ส่วนมากเพียงแต่คำพูดเท่านั้น ส่วนผู้ปฏิบัติจริงมีน้อยเมื่อได้พบสิ่งที่เย้ายวนรูปรสกลิ่นเสียงจิตใจไม่เข้มแข็งพอ ยังไม่ชนะใจตัวเอง เมื่อเอาความดีต่อสู้กับความชั่วความชั่วมีสิ่งจูงใจเย้ายวนมากกว่า ที่สุดก็พ่ายแพ้ ความชั่วก็เป็นฝ่ายชนะ ก็เลยเห็นดีเห็นชอบไปกับความชั่ว ถ้าเด็กวัยรุ่นก็เสียผู้เสียคน เป็นผู้ใหญ่ก็เสียชื่อเสียง กว่าจะรู้ตัวว่าทำชั่วก็เมื่อกรรมตามสนองจนเกินที่จะแก้ไข

ได้เสียแล้ว บางคนก็ต้องเข้าไปใช้หนี้กรรมชั่วในที่คุมขังหมดความอิสระ ที่ชั่วมากก็ตายเร็วกว่าอายุที่ควรจะตาย นี่แหละที่พ่อจึงว่าจิตใต้สำนึกเดิมทุกคนอยากเป็นคนดีและสร้างกรรมดี แต่โลกนี้มันมีสิ่งเย้ายวนก่อกวนกิเลสมีมาก คนที่ตั้งใจจะเป็นคนดีสร้างกรรมดีเมื่อไม่มีความอดทนเมื่อไม่ชนะใจตนเอง ที่สุดก็รักษาความดีไว้ไม่อยู่ต้องพ่ายแพ้เป็นพวกคนชั่วไปโดยไม่รู้ตัว" เมื่อผมฟังคำของคุณพ่อแล้วก็เห็นจริงกับท่าน ผมก็อดแย้งท่านไม่ได้ว่า "คุณพ่อครับ ในยุคนี้เขามองเห็นคนซื่อว่าเป็นคนโง่ ไม่ทันต่อเหตุการณ์ของโลก มองเห็นหลักของศาสนาและศีลธรรมเป็นการล้าสมัยตลอดเวลาสองพันกว่าปีที่พระพุทธเจ้าได้ทรงตรัสรู้แล้วก็ไม่เห็นมีอะไรใหม่ขึ้นเกิดอีกเลย ส่วนทางวิทยาศาสตร์นั้นนับแต่จะเจริญรุ่งเรืองยิ่งขึ้นทุกวันไม่หยุดยั้งตลอดไป ตามที่มีผู้เข้าใจเช่นนี้จะผิดหรือถูกครับ คุณพ่อ"

คุณพ่อฟังผมพูดแล้วก็ถอนใจ แล้วพูดอย่างช้า ๆ ว่า "มนุษย์ในโลกนี้กิเลสหนาบังตาเหมือนคนตาบอด อันพุทธศาสนานั้นท่านสอนให้คนทำดีประพฤติดีมีศีลธรรม สั่งสอนให้คนสร้างความดีมีจิตใจสะอาดบริสุทธิ์ สำหรับประชาชนทั่วไปสอนให้ปฏิบัติตนอยู่ในศีล ๕ ถ้าทุกคนปฏิบัติตนเพียงศีลขั้นต่ำเท่านั้นเราก็มีความสบายใจ ไม่เบียดเบียนฆ่าสัตว์ตัดชีวิตไม่มีการลักขโมย ไม่มีการพูดปดส่อเสียดยุแย่ทำลายความสามัคคี ไม่ดื่มเครื่องดองของเมา ยาเสพติดเป็นพิษเป็นภัย ลูกลองคิดพิจารณาดู หากว่าทุกคนหรือคนส่วนมากในโลกถือเพียงศีล ๕ เท่านั้น ความรู้สึกของคนทั่วไปจะเป็นอย่างใดทุกคนรู้ว่าเมื่อทุกคนได้ปฏิบัติแล้วจะเกิดผล แต่ไม่ค่อยจะมีใครได้ปฏิบัติ ส่วนธรรมชั้นสูงก็ชี้ให้เห็นทุกข์ เหตุที่เกิดทุกข์ ทางที่ดับทุกข์ ที่สุดก็สอนให้กำจัดความ

ทุกข์ซึ่งจากกิเลสมีความโลภความโกรธความหลง เพราะมนุษย์เรายังเมามัวลุ่มหลงติดในรูปรสกลิ่นเสียง ลูกลองสมมุติว่า หากเราไม่มีความโลภแม้ใครจะนำเงินทองมามอบให้ แต่สิ่งนั้นต้องการตอบแทนในทางทุจริตพ่อก็ไม่ยอมรับเพราะมีความละอายต่อความชั่วเพราะไม่มีใครเขาเอาเงินมาให้เราเปล่า ๆ โดยไม่หวังสิ่งตอบแทน แล้วคิดพิจารณาดูต่อไป หากเรารับเงินทองเขาไว้ในครั้งแรกแล้ว พ่อคิดว่าครั้งต่อไปก็ชินหรือด้าน สันดานชั่วจะติดนิสัยต่อไป การทำชั่วก็เห็นเป็นธรรมดา ส่วนความโกรธนั้นเป็นภัยร้ายแรงควรจะพยายามทำลายหรือระงับอย่าให้เกิดขึ้นได้เพราะเป็นต้นเหตุเกิดภัยอันร้ายแรงที่สามารถจะทำลายชีวิตและอนาคตและทำลายสิ่งอื่น ๆ ได้ทั่วไป ฉะนั้น ใครจะมาว่าพ่อเป็นคนโง่พ่อไม่สนใจความรู้สึกภายในภายนอกปกติธรรมดาส่วนความหลงนั้น เมื่อเห็นเขามีบ้านมีตึกที่สวยงามใหญ่โตอยากมีบ้าง อยากมีให้มันใหญ่โตกว่าเขา อยากให้ดีกว่าเขา ไม่อยากให้ใครทำเกินหน้า พวกนี้หลงตัวไม่อยากให้ใครดีเกินหน้าตัว ฉะนั้นท่านพวกนี้มีทุกข์หนัก กิเลสสูง แม้จะอยู่บ้านช่องใหญ่โตสวยงามเพียงใดอย่างน่าสุขสบายก็แต่ภายนอกเท่านั้นแต่จิตใจหาความสุขไม่ได้ ลูกอย่าเข้าใจว่าคนที่อยู่ตึกอันโอ่อ่าใหญ่โต ลูกอย่านึกว่าทุกคนอยู่ในที่นั้นจะต้องมีความสุขสบายหัวเราะสนุกสนานเบิกบานใจที่ต้องนอนร้องไห้สะอึกสะอื้นหรือบางคนก็นอนเอามือก่ายหน้าผากหน้าตาเศร้าหมองภายในตึกใหญ่โตสวยงามก็มิใช่น้อย เพราะยังมีกิเลสพอกหนาตัวสบายใจไม่สบาย สำหรับพ่อจะอยู่ที่ไหนจิตใจก็ปกติไม่มีความรู้สึกว่าแตกต่างกัน ฉะนั้นหลักธรรมของพระพุทธศาสนาท่านสอนให้ปฏิบัติก็จะเห็นผลเพราะทุกสิ่งเป็นหลักธรรมชาติไม่ได้สอนให้มนุษย์หลงงมงาย ท่านสอนให้

พึ่งตนเอง พระองค์ทรงตรัสรู้ผู้ผ่านมาแล้วสองพันกว่าปีแต่หลักธรรมยังใหม่สูงสุดยอดเด่นตลอดมา ไม่มีอะไรมาลบล้างได้ วิทยาศาสตร์ยังต่ำยังล้าหลังทางจิตใจในหลักศีลธรรมแต่หลักธรรมของพระองค์ก็สิ้นสุดลงแล้ว นับว่าเป็นยอดของโลกไม่มีอะไรที่จะใหญ่ยิ่งสุดยอดกว่าหลักธรรมหรือเสมอเหมือนได้

หลักธรรมของพระองค์มีแต่คุณประโยชน์แก่ผู้ได้ปฏิบัติไม่ว่าเวลาใดสถานที่ใดทุกแห่ง เมื่อปฏิบัติแล้วก็จะเกิดผลรู้สึกทางใจ เราจะพูดได้ว่าหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาไม่เป็นพิษเป็นภัยกับผู้ปฏิบัติ มีแต่จะเกิดคุณประ-โยชน์อันมหาศาล นำผู้ปฏิบัติฟอกจิตใจให้สะอาดบริสุทธิ์ให้พ้นจากโลกที่เต็มไปด้วยกิเลสสกปรกโสมม หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาอย่างน้อยผู้ปฏิ-บัติได้ก็จะยกระดับจิตให้สูงขึ้น ส่วนทางโลกหรือทางวิทยาศาสตร์ในยุคปัจจุ-บันนี้ เท่าที่เรารู้เห็นว่ากำลังเจริญยิ่งขึ้นทุกวัน ถ้าเราใช้ปัญญาพิจารณาดูให้ดีทางวิทยาศาสตร์แม้จะมีคุณอนันต์แต่ก็เป็นภัยอย่างมหันต์เช่นเดียวกัน ฉะ-นั้น เมื่อเปรียบเทียบทางธรรมหลักทางพระพุทธศาสนาแล้ว ทางธรรมไม่มีภัยไม่มีโทษมีแต่คุณอนันต์และมีแต่ประโยชน์ทางจิตใจอย่างมหันต์หลักธรรมสอนผู้ปฏิบัติให้หลุดพ้นจากวัฏฏเป็นทางสู่นิพพานอันสุดสิ้นเป็นความสุขสูงสุด เป็นคุณประโยชน์แก่ชาวโลกมนุษย์อย่างมหาศาล

แต่ส่วนทางโลกวิทยาศาสตร์ยังไม่มีที่สิ้นสุด ความเจริญรุ่งเรืองทางวัตถุยิ่งมากเท่าใดมหาภัยอันตรายย่อมจะเกิดขึ้นกับโลกมนุษย์ยิ่งมากเท่านั้นเจริญทางวัตถุจิตใจมนุษย์ก็ยิ่งตกต่ำลง เมื่อวิทยาศาสตร์เจริญถึงที่สุดโลกก็จะถูกทำลายลง เพราะจิตใจมนุษย์ขาดศีลธรรมลงต่ำที่สุดแล้ว ก็จะชิงดีชิง

เด่น ความบ้าอำนาจก็จะใช้ความเจริญทางวิทยาศาสตร์ทำลายกัน โลกก็จะถูกทำลาย ชาวโลกก็จะพากันพินาศฉิบหาย วิทยาศาสตร์สุดสิ้นความเจริญต่อไป โลกจะรอดพ้นได้จากความพินาศก็ด้วยความเจริญของศีลธรรม มนุษย์ไม่เบียดเบียนแข่งดีแข่งเด่นด้วยใช้ธรรมอบรมผู้นำให้ชาวโลกชาติทั้งหลายเข้าถึงหลักธรรม ปฏิบัติอยู่ในขอบเขตศีลธรรมแล้วโลกจะพ้นจากการพินาศฉิบหายลงได้เพราะความเจริญทางศีลธรรม ยกระดับจิตให้สูงขึ้นควบคู่ไปกับความเจริญทางวิทยาศาสตร์ เมื่อนั้นมนุษย์เราก็เห็นจะเข้าถึงสมัยยุคพระศรี-อาริย์

นี่แหละครับคุณอาว์ คุณพ่อท่านได้ชี้ให้ผมเห็นสิ่งดีสิ่งชั่ว ผมไม่ลืมเลย ผมก็ได้พยายามคิดแล้วคิดอีกก็พอจะมองเห็นความจริงอยู่บ้างแล้วอย่างคุณพ่อท่านพูดไว้ ผมได้พิจารณาดูสงครามโลกครั้งที่สอง ลูกระเบิดปรมาณูที่อเมริกาทิ้งลงในญี่ปุ่นคนตายนับแสน ทำลายตึกรามบ้านช่องสิ่งก่อสร้างต่าง ๆ พินาศฉิบหายลงราบหมด พวกที่อยู่ใกล้รัศมีแม้จะไม่ตายก็ทุพลภาพพิการได้รับทุกข์ทรมานสาหัส คุณอาว์ลองนึกดูซิครับ เวลานี้ได้ผ่านมานานแล้วความเจริญวิทยาศาสตร์ทางทำลายก้าวหน้าเพียงไหน แม้จะมีการทำสัญญาห้ามไม่ให้ผลิตระเบิดปรมาณู แต่ต่างก็หาหยุดยั้งแข่งขันกันทดลองให้เกิดพลังทำลายมากขึ้น เวลานี้อาจทำลายสูงกว่าครั้งระเบิดในเมืองญี่ปุ่นสัก ๑๐ เท่าหรือ ๑๐๐ เท่าหรือพัน ๆ เท่ากับสมัยก่อนหรือเพียงลูกเดียวมันอาจทำลายทวีปทั้งทวีปจมหายไปก็ได้ใครจะไปรู้ จริงไหมครับ

เมื่อได้พูดถึงความรู้สึกของคุณพ่อของผมซึ่งท่านมีความคิดผิดแปลกผมไม่อยากจะให้คิดว่าผมยกย่องความดีความสุจริตของผู้บังเกิดเกล้า แต่ผม

เห็นหนังสือชุด "กฎแห่งกรรม" ของคุณอาว์มีแนวทางที่จะยกย่องความดีเพื่อจะได้เป็นตัวอย่างของอนุชนรุ่นหลังต่อไป ผมจึงได้เขียนจดหมายและบันทึกมาให้คุณอาว์พิจารณาดู

ผมจะต้องจดจำความดีของผู้บังเกิดเกล้าที่ได้ปฏิบัติต่อผมผู้เป็นลูกอย่างประทับใจไม่มีวันลืมไปตลอดชีวิต เมื่อคุณแม่ผมถึงแก่กรรมลงเวลานั้นผมก็ได้แต่เสียใจอาลัยรักแม่ ร้องไห้เมื่อเห็นคนในบ้านร้อง มีแต่ความรักเสียดายที่แม่ตายจากไปเท่านั้นไม่ได้คิดอะไรมากกว่านี้ เพราะผมยังเด็กมาก

เมื่อคุณแม่ตายไปผมก็มีความว้าเหว่ ผมทราบว่ามีญาติผู้ใหญ่มาขอร้องให้คุณพ่อแต่งงานใหม่เพื่อจะได้คลายความว้าเหว่ เวลานั้นผมมีความคิดอย่างเด็ก ๆ ก็ดีใจด้วยเพราะจะได้มีแม่ใหม่ แต่คุณพ่อท่านไม่ยอมเห็นดีด้วยจิตใจท่านแข็งผิดกว่าผู้อื่น เมื่อผมโตพอที่จะบวชเรียนได้แล้วเกิดเห็นใจและสงสารท่าน ผมจึงถามคุณพ่อว่าทำไมคุณพ่อจึงไม่แต่งงานใหม่เพราะมีหญิงที่พร้อมจะเป็นเจ้าสาวของท่าน เพราะเห็นว่าท่านเป็นคนดี คุณพ่อท่านตอบผมว่า "ลูกอย่านึกว่าการมีคู่ครองนั้นเป็นของง่ายนะ ที่พ่อไม่สนใจก็เพราะกลัวจะมีหญิงที่ขาดคุณสมบัติที่พ่อต้องการ ถ้าได้หญิงที่ดีมีศีลธรรมเป็นคนมักน้อยไม่เห็นแก่ลาภยศก็เป็นบุญของพ่อและของลูกที่ได้แม่เลี้ยงที่ดี หากไปได้หญิงที่มีความโลภประจำนิสัย ขาดศีลธรรมเห็นแก่ลาภยศ ทั้งพ่อและลูกก็จะเดือดร้อน พ่อเป็นข้าราชการและตั้งใจจะอุทิศเวลาและชีวิตปฏิญาณตนจะซื่อสัตย์จงรักภักดีเพื่อชาติศาสนาพระมหากษัตริย์ จะไม่ยอมทำสิ่งใดให้เสื่อมเสียมัวหมองกับวงศ์ตระกูล หากพ่อไปได้หญิงที่จิตใจไม่บริสุทธิ์มีแต่ความโลภเมื่อถูกลัทธิขึ้นหลังบ้านแล้วความดีที่พ่อได้พยายามรักษาก็จะต้องถูกทำลายลง

หมด เหตุนี้แหละลูก พ่อจึงเป็นคนคิดมากไม่ยอมมีจิตใจเอียงเอนไปในทางเห็นแก่ความสุขส่วนตัว เมื่อผิดพลาดไปแล้วก็จะแก้ไม่ได้”

ผมฟังเหตุผลของคุณพ่อแล้วก็คิดว่าหาคนอย่างคุณพ่อหายาก ที่คิดหน้าคิดหลัง วันหนึ่งผมได้สนทนากับคุณพ่อหลายเรื่องแต่ผมจำได้ดีท่านถามผมว่า “ลูกอยากสบายใจหรือว่าอยากสบายกาย แต่ลูกอย่าตอบพ่อว่าลูกอยากสบายทั้งกายและทั้งใจ” ผมคิดแล้วก็ตอบท่านไปว่า “ถ้าจะให้ผมเลือกเพียงอย่างเดียว ผมก็จะต้องเลือกเอาความสบายใจครับคุณพ่อ” คุณพ่อหัวเราะแล้วพูดว่า “พ่อก็คิดว่าลูกจะต้องตอบอย่างนี้ และทุกคนก็คงจะตอบอย่างเดียวกับลูก แต่การปฏิบัติให้เกิดความสบายใจนี่ซิลูกออกจะปฏิบัติยากถ้าไม่อดทน ความสบายใจนั้นก็จะต้องเป็นคนไม่ทุกข์ ไม่มีความกังวลใจ ไม่มีความโกรธ ไม่โลภ ไม่หลง ถ้าปฏิบัติสันโดษได้ก็ไม่เดือดร้อน” ผมจึงคิดว่าความสันโดษคือไม่โลภพอใจในสิ่งที่เป็นของเรา ต่อมาเมื่อผมได้อ่านหนังสือเรื่องชีวิตกับสันโดษที่คุณอาว์เขียนและพิมพ์แจกในงานมงคล ผมจำได้ว่าเป็นงานสมรสเรื่องสันโดษ ผมมีความซึ้งใจมากและเข้ากับคำที่คุณพ่อได้พูดไว้ นี่แหละครับคุณอาว์ ผมจึงได้ติดตามหาอ่านติดต่อกันตลอดมา ผมอยากจะเรียนกับคุณอาว์ว่า เมื่อคุณพ่อท่านได้ถึงแก่กรรมลงได้ทำให้คนส่วนมากมองเห็นความดีของท่าน ยกย่องเป็นตัวอย่างที่ดีแม้แต่คนที่เคยว่าท่านว่าซื่อจนโง่ ภายหลังก็รู้สึกตัวได้มองเห็นคุณงามความดีในการปฏิบัติการงานของท่าน ต่างก็มีความเสียดายไปตามกัน ผมยอมรับว่าผมยังมีกิเลสหนา เมื่อ

คุณพ่อท่านเสียผมร้องไห้ทั้งเสียดายทั้งอาลัยรักไม่รู้สร่างซา ยิ่งนึกก็ยิ่งเห็นว่าไม่มีอะไรจะเทิดทูนพระคุณบูชาเท่าพระคุณของพ่อเพราะคุณแม่ตายเมื่อผมยังเด็กเกินไป คุณพ่อเป็นทั้งแม่เป็นทั้งพ่อและเป็นทั้งครูอาจารย์และทั้งเพื่อน ผมต้องสูญเสียตลอดในตัวคุณพ่อ น้ำตาลูกผู้ชายร้องไห้นึกถึงพระคุณของท่านไม่รู้สิ้นสุด ถ้าได้อ่านหนังสือของคุณอาว์เรื่องแม่เสียก่อนแล้วผมอาจหักห้ามใจได้บ้าง

แต่บัดนี้ผมเรียนกับคุณอาว์ได้ว่าผมเจริญรอยตามคุณพ่อ ผมถือหลักปฏิบัติตามท่าน ผมก็มีความสบายใจ เพราะผมไม่โกงไม่กินจิตใจผมบริสุทธิ์และผมไม่โกรธ ชีวิตผมก็ราบรื่นไม่มีความกังวลหวาดกลัวสิ่งใด ทั้งผมก็ได้เชื่อถือกฎแห่งกรรมตลอดมา

เรื่องของคุณพ่อมีมากมาย ผมเขียนมานี้ก็เห็นเป็นเพียงส่วนหนึ่งแต่ก็มากด้วยข้อความ เกรงว่าคุณอาว์จะเบื่อเสียก่อนจบ ผมจึงขอเรียนมาเท่านี้ก่อน และขอร้องคุณอาว์หากข้อความเหล่านี้จะเป็นประโยชน์ก็โปรดอย่าได้ออกนามคุณพ่อและตัวผม คิดว่าคุณอาว์คงเข้าใจผมดีและผมขอจบเพียงเท่านี้ก่อน

จดหมายฉบับนี้แม้ผู้บันทึกจะเล่าเรื่องเก่า ๆ แต่ก็เป็นเรื่องที่น่าคิดพอจะมองเห็นโลกมนุษย์ ความเจริญรุ่งเรืองทางวิทยาศาสตร์พุ่งขึ้นอย่างไม่สิ้นสุด เมื่อสูงขึ้นสุดขีดแล้วหากไม่มีหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเข้าถึงจิตใจมนุษย์ที่กำลังถึงจุดต่ำสุด ทางวิทยาศาสตร์ก็ถึงจุดสูงสุดเมื่อใดเมื่อนั้นโลก

ก็จะแตกระเบิดพินาศลงไป ผู้รวบรวมได้พิจารณาดูแล้วก็คิดว่า ความนึกคิดนี้ไม่ใช่พูดเล่นอาจเป็นจริงไปได้ ถ้าไม่สามารถจะยับยั้งจิตมนุษย์ให้ต่ำจนขนาดถึงจิตใจเป็นเดรัจฉาน ธรรมะที่เป็นหลักปฏิบัติอยู่อย่างเที่ยงธรรมอยู่กลาง ๆ เมื่อนำมาปฏิบัติก็หลุดพ้นจากภัยที่ร้ายแรงลงได้ นี่เป็นความรู้สึกของผู้เรียบเรียงจะผิดถูกก็ใช้สติปัญญาพิจารณาดูเอง ชีวิตเราเมื่อมีเกิดก็มีเวลาดับ โลกเมื่อมีเกิดก็มีเวลาดับเช่นกัน ผิดแต่โลกเกิดนับล้าน ๆ ปีมาแล้วแต่ก็มีธรรมชาติเกิดดับไม่พ้น

สวัสดี.

ที่พึ่งแห่งชีวิต

โดย

คุณหญิงระเบียบ สุนทรลิขิต

(ระเบียบ โปตระนันทน์)

ที่ปรึกษา พุทธสมาคมแห่งประเทศไทย ในพระบรมราชูปถัมภ์
ผู้บรรยาย พระอภิธรรมและสมถวิปัสสนา ศาลาธรรมาพิทักษ์
ลานอโศก วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษดิ์ กรุงเทพฯ

บทความเฉลยพระราชปุจฉา

องคุลิมาล

อหิงสกะกุมารเป็นลูกของปุโรหิตซึ่งเป็นโหรของพระเจ้าปเสนทิโกศล เวลาจะคลอดมีเหตุอัศจรรย์เกิดขึ้น อาวุธในท้องพระคลังกระทบกันเสียงดังสนั่นมีประกายแปลบปลาบ บิดาของอหิงสกะจึงได้ดูดวงชะตาลูกชาย ก็ปรากฏว่าเกิดในฤกษ์ดาวโจร ปุโรหิตจึงได้กราบทูลพระเจ้าแผ่นดินว่า บุตรของข้าพเจ้าคนนี้ถ้าเลี้ยงไว้จะเป็นโจรร้ายกาจ ทำให้บ้านเมืองเดือดร้อนระส่ำระสาย ขอให้ประหารเสียอย่าเลี้ยงไว้ จะเป็นภัยแก่ประชาชน พระเจ้าปเสนทิโกศล ทรงพระกรุณาเด็กน้อยที่เพิ่งคลอดใหม่จึงรับสั่งว่าอย่าประหารเลย เราจะตั้งชื่อให้ว่าอหิงสกะ แปลว่าผู้ไม่เบียดเบียนและคอยระวังควบคุมให้ดีคงจะไม่เป็นไร ปุโรหิตอมาตย์ก็คอยดูแลเอาใจใส่ความประพฤติในลูกของตนเป็นอย่างดี จนอหิงสกะรุ่นหนุ่มปรากฏว่าเป็นคนดีเฉลียวฉลาดมากอยู่ในสำนักอาจารย์ที่มีชื่อเสียง อหิงสกะเรียนได้เชี่ยวชาญจนจบสิ้นทั้งไตรเพททางศาสตร์ต่าง ๆ มีความสามารถเป็นยอดเยี่ยมจนเกินหน้าศิษย์ทั้งหมด ทำให้อาจารย์เกรงว่าอหิงสกะ จะชิงตำแหน่งผู้เชี่ยวชาญไปเสีย ตนก็จะเสื่อมจากความนิยมและขาดลาภสักการทำให้เกิดความริษยารุนแรง ซึ่งเป็นธรรมดาของคนบางคนที่ไม่ชอบเห็นใครดีเท่าตัว ตัวต้องการความเด่นแต่เพียงคนเดียว แม้ในปัจจุบันนี้ก็ยังมีอาจารย์เช่นนี้ที่ไม่ยอมถ่ายความรู้บางอย่างให้ศิษย์จนหมดภูมิเพราะเกรงว่าศิษย์คิดจะล้างครูหรือไม่เคารพครู และ

ศิษย์ชนิดนี้ก็มีอยู่ด้วยเช่นกัน อาจารย์จึงออกอุบายบอกอหิงสกะว่า หากท่านปรารถนาวิษณุมนต์ จะต้องฆ่าคนให้ครบพันจึงจะสำเร็จได้ อาจารย์สั่งเช่นนี้เพราะต้องการการให้อหิงสกะถูกเขาฆ่าตาย หรือมิฉะนั้นก็ถูกกฎหมายบ้านเมืองลงโทษ อหิงสกะพาซื่อหลงเชื่อถืออาจารย์ จึงไปแอบซุ่มอยู่ตามป่าใกล้ทางสัญจรไปมาที่คนเดินผ่าน คอยดักฆ่าคนและเพื่อกันความหลงลืมจึงได้ตัดนิ้วมือร้อยเป็นพวงคล้องคอไว้ จึงได้มีชื่อว่าองคุลิมาล ที่องคุลิมาลเปลี่ยนจากเป็นคนสุภาพเรียบร้อยเยี่ยงผู้มีการศึกษาสูง มากลายเป็นโจรใจเหี้ยมก็เพราะอายุอยู่ในวัยคะนองขาดความรอบคอบ และมีอาจารย์ซึ่งมีนิสัยเป็นคนพาลซ่อนอยู่ในส่วนลึกของใจ ถ้าไม่มีเหตุมากระทบก็ยังเป็นคนดีอยู่ได้ แต่พอได้อหิงสกะมาเป็นศิษย์ ความสามารถอย่างยอดเยี่ยมของอหิงสกะก็เป็นเหตุกระตุ้นเตือนความริษยาที่หลบซ่อนอยู่ในขันธสันดาน ให้ออกมาคิดทุจริต เพราะขาดจากการควบคุมใจ กิเลสเหล่านี้มีอยู่กันทุกคนยกเว้นพระอริยะ ถ้ามีธรรมะคอยควบคุมคุ้มครอง กิเลสนี้ก็ไม่ออกมารบกวนให้เจ้าของต้องเสียความเป็นธรรม ส่วนอหิงสกะถึงแม้จะเป็นผู้รอบรู้ในวิชาต่าง ๆ ในสมัยนั้น ก็เป็นวิชาที่พระพุทธเจ้ารับสั่งว่ายังเป็นเดียรัจฉานวิชา เพราะยังไม่ได้เรียนหรือปฏิบัติในทางพุทธศาสนา นี่ก็เป็นเครื่องแสดงให้เห็นว่าวิชาอื่น ๆ นั้นจะรู้มากเพียงใด ก็ยังไม่เป็นเครื่องคุ้มตัวให้รอดพ้นจากการทำผิด นอกจากวิชาในพระพุทธศาสนาเท่านั้นที่สามารถควบคุมใจไม่ให้ทำความผิด เพราะการกระทำทั้งหมดออกมาจากจิตใจเป็นที่ตั้ง อหิงสกะยังไม่รู้จักวิชาในพระพุทธศาสนาจึงหลงเชื่ออาจารย์ มุ่งหมายแต่จะให้สำเร็จวิษณุมนต์เพื่อจะได้เป็นผู้ยอดเยี่ยมกว่าคนทั้งปวง แต่การฆ่าคนของอหิงสกะฆ่าเพราะอยากจะได้เป็นผู้สำเร็จมนต์อันยอดเยี่ยมเท่านั้น ไม่ได้มีเจตนาฆ่า

เพราะความอาฆาตพยาบาทโกรธเคือง หรือฆ่าเพื่อเอาทรัพย์สินเงินทอง หรือเพื่อก่อกวนบ่อนทำลายประเทศชาติ การฆ่าเช่นนี้ตามหลักอภิธรรมก็ยังมีโทษน้อยกว่าการฆ่าด้วยความพยาบาทมาดร้าย และการฆ่าคนอื่นตั้ง ๙๙๙ คน มีบาปมากก็จริง แต่ไม่มากที่สุดจนถึงกับกั้นมรรคผลนิพาน ยังไม่จัดเป็นอนันตริยกรรม กรรมที่หนักที่สุดมี ๕ อย่าง

๑. ฆ่ามารดา

๒. ฆ่าบิดา

๓. ฆ่าพระอรหันต์

๔. ทำร้ายพระพุทธเจ้า ให้ห้อพระโลหิต

๕. ทำสังฆเภท

กรรม ๕ อย่างนี้ เป็นอนันตริยกรรม กรรมที่ปิดมรรคผล ส่วนกรรมอื่น ๆ นอกจากนี้ ก็ไม่สามารถที่จะกั้นมรรคกั้นผลได้องคุลิมาลฆ่าคนอื่นมาตั้งมากมาย พระพุทธเจ้าก็ไม่ทรงห้ามแต่เมื่อมาถึงตอนที่จะฆ่ามารดาจึงเสด็จออกมาขัดขวาง เพราะถ้าปล่อยให้ฆ่ามารดาแล้ว องคุลิมาลก็ไม่มีทางสำเร็จเป็นพระอรหันต์ได้ เพราะเข้าในหลักอนันตริยกรรม พอองคุลิมาลเห็นพระพุทธเจ้าทรงพระดำเนินมา ก็ฉวยอาวุธวิ่งไล่ตามฆ่าแต่พระพุทธเจ้าทรงแสดงปาฏิหาริย์โดยทำให้องคุลิมาลวิ่งตามไม่ทัน ทั้งที่พระองค์ก็ทรงพระดำเนินไปอย่างแช่มช้า นี่ก็เป็นขั้นแรกที่ทำให้องคุลิมาลสะดุดใจรู้สึกเห็นเป็นอัศจรรย์ เกิดความครั่นคร้ามที่ได้พบผู้ที่เหนือกว่าตน นึกอยู่ในใจว่า เราก็เป็นผู้ที่จัดว่าวิ่งเร็วเป็นยอดเยี่ยม แม้ม้าพันธุ์ดีเราก็ยังวิ่งทันแต่สมณะองค์นี้ท่านเดินเรื่อย ๆ อย่างธรรมดาเป็นปกติไม่รีบร้อนเราก็ตามไม่

ทัน มีความหลากใจ จึงร้องตะโกนออกไปว่า หยุดก่อนสมณะ แต่พระ-พุทธเจ้ากลับทรงตอบว่า เราหยุดแล้วเธอจงหยุดเถิดองคุลิมาลจึงคิดว่าสมณะนี้ไม่เคยโกหกถึงถามว่า ที่ท่านหยุดแล้วทั้งที่ท่านกำลังเดินอยู่หมายความว่ากระไร พระศาสดารับสั่งว่า ดูกรอหิงสกะเราหยุดฆ่า ท่านยังไม่หยุดฆ่า พอได้ยินรับสั่งเรียกชื่อเดิมว่าอหิงสกะก็สะดุ้งใจ เกิดแสงสว่างขึ้นแปลบปลาบขึ้นในจิต พระศาสดาทรงชี้ถูกจุดสำคัญในใจ คล้ายกับจุดผักแคในเวลาพระราชทานเพลิงศพ ทำให้เกิดปัญญาแล่นตลอดในดวงจิต ทำให้องคุลิ-มาลได้สติที่หลงลืมไปมิได้นำมาใช้ระหว่างเป็นโจร เพราะต้องตกระกำลำบาก นอนกลางดิน อดมื้อกินมื้อ ต้องซุ่มซ่อนตัวอยู่ในป่าคนเดียว ยิ่งได้ฆ่าคนมากเข้าก็ยิ่งทำให้จิตใจทวีความเหี้ยมโหด กร้าวกระด้าง ปิดบังความดีงาม ที่บิดามารดาได้เคยอบรมไว้จนสิ้น ตามธรรมชาติความดีความชั่วที่บุคคลได้กระทำลงไปแล้วมิได้สูญหายไปไหน จิตมีหน้าที่เก็บเรื่องราวต่าง ๆ ไว้ แต่ได้ถูกอารมณ์ภายนอกอื่น ๆ ที่เลวร้ายปกปิดครอบงำไว้จึงทำให้หลงลืมไปได้ องคุลิมาลไม่ใช่ผู้ร้ายโดยสันดานหรือโดยสายเลือด แต่เป็นเพราะถูกชักจูง โดยเอาวิชาเป็นเครื่องล่อ ทำให้เขาไปชั่วคราว เมื่อได้ถูกพระ-ศาสดาซึ่งเป็นปรัชญาชั้นเอกของโลก รับสั่งถูกจุดในใจก็เกิดความคิด นึกถึงชื่อเดิมขึ้นมาว่า จริงแล้วอหิงสกะ แปลว่าผู้ไม่เบียดเบียน แต่เรายังเบียดเบียนอยู่ การกระทำของเราไม่ตรงกับชื่อจริง พระมุนีตรัสซ้ำมาอีกว่าดูก่อน อหิงสกะ เราวางอาชญาในสัตว์ทั้งปวง เราจึงได้ชื่อว่าหยุดแล้วส่วนท่านสิยังไม่สำรวมในสัตว์ทั้งหลาย จึงได้ชื่อว่ายังไม่หยุด องคุลิมาลถูกเรียกชื่อเดิมเป็นครั้งที่สองก็สะดุ้ง เพราะไม่มีใครเรียกชื่อนี้มานานแล้ว

คิดว่าจริงซิชื่อเก่าของเราหายไป เพราะว่าประพฤติไม่ตรงกับชื่อ จึงได้รับชื่อใหม่ สมณะนี้สอนให้เราสำรวมในสิ่งทั้งปวง การสำรวมเป็นการดี ต่อไปเราจะเป็นผู้สำรวมในอาหารและสำรวมในทุกสิ่งทุกอย่าง ให้สมกับชื่อจริง คือ อหิงสกะ สมณะนี้มีคุณพิเศษสมควรเป็นครูของเราได้ เพราะสอนให้เราไม่เบียดเบียน พระองค์ไม่ต้องใช้ศาสตราวุธ หรือใช้อำนาจใดๆ มาทรมานเรา แต่ทรงใช้พระมหากรุณาธิคุณอันยิ่งใหญ่เป็นเครื่องทำลายความแข็งกระด้างให้อ่อนลงอย่างน่าอัศจรรย์ องคุลิมาลออกมาเป็นโจรเป็นเวลาตั้งหลายปีในใจมีแต่ความรู้สึกหวาดกลัวว่าเขาจะจับตัวไปลงโทษ และจะต้องคอยหาช่องที่จะฆ่าคนให้ครบหนึ่งพันตามอาจารย์สั่ง มีแต่ความว้าเหว่วังเวง ขาดความอบอุ่นเยี่ยงคนทั้งหลาย ที่ต้องมาอ้างว้างอยู่คนเดียวในป่าเปลี่ยวไม่เคยมีใครมาแสดงความเมตตากรุณา และหวังดีต่อตนเลย เคยพบแต่คนที่คุกคามจะจับตัว และบ้างก็วิ่งหนีจนตัวสั่นพอมาพบพระศาสดาที่ทรงเปี่ยมไปด้วยพระมหากรุณา โดยไม่มีใครจะเสมอเหมือน เปล่งแสงแห่งความกรุณาเข้าไปจับในดวงจิต ทำให้ซาบซึ้งอบอุ่นเหลือที่จะพรรณนาถูกองคุลิมาลซึ่งมีพื้นดีมาแต่เดิมหรือจะทนความดื้อดึงอยู่ได้ ปัจจุบันนี้ก็มีนายตำรวจบางคนมีความสามารถเกลี้ยกล่อมผู้ร้ายใจทมิฬให้กลับใจเป็นคนดีได้ก็หลายคน ทั้งที่เป็นเพียงนายตำรวจปุถุชนยังทำได้ แล้วเหตุใดพระพุทธเจ้าจะทรงปราบองคุลิมาลให้ละพยศด้วยพระวาจา ซึ่งล้วนแต่เป็นข้อสะกิดใจและพระสุรเสียงที่อ่อนโยนนิ่มนวลเจือไปด้วยความเมตตากรุณาไม่ได้ ทุกคนย่อมต้องชอบความอ่อนหวานนิ่มนวล แม้เสียงนั้นไม่ใช่รับสั่งของพระพุทธเจ้า ก็ยังทำให้ใจอ่อนได้ นี่เป็นเพียงขั้นแรกที่องคุลิมาลละชั่ว

อย่างเดียวก่อน ยังไม่ได้ลงมือประพฤติดีและยังไม่ได้ทำให้จิตบริสุทธิ์ จึงได้กล่าวว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พระองค์เป็นสมณะที่ชาวโลกและเทวโลกบูชา แสดงคุณอันใหญ่อุตส่าห์เสด็จมาถึงป่าเพื่อโปรดข้าพระองค์ โดยกาลอันนานหนอ ข้าพระองค์ได้สดับพระคาถาอันล้วนแล้วไปด้วยเหตุและผลของพระองค์ จะละเลิกบาปตั้งพันเสียตั้งแต่วันนี้เป็นต้นไป พลางทิ้งเครื่องประหารต่าง ๆ ลงในหนองน้ำ ทรุดกายลงกราบบังคมยุคลบาทพระศาสดาทูลขอบรรพชา พระศาสดาตรัสว่า เธอจงเป็นภิกษุเถิด ความเป็นภิกษุก็มีแต่องคุลิมานในวันนั้น และได้ตามเสด็จพระศาสดาไปสู่อารามนครสาวัตถีใน ขณะนั้นความรู้สึกขององคุลีมาลซาบซ่านปีติเหลือที่จะพรรณนาได้ ความหวาดสะดุ้งต่อภัยร้ายที่จะเกิดจากกฎหมายบ้านเมือง ซึ่งจะต้องเร่ร่อนหลบหนีต่อไป ความว้าเหว่หมดที่พึ่งก็หมดไป มีความอบอุ่นปลอดโปร่งใจเกิดขึ้นมาแทนที่ ความรู้สึกเช่นนี้ไม่เคยได้พบปะมาเลย จนกระทั่งได้อยู่ในสำนักพระศาสดา เมื่อได้บวชแล้วก็เจริญวิปัสสนากรรมฐาน แต่อกุศลกรรมที่ได้ทำไปแล้วทำให้ความรู้สึกผิดชอบตามมารบกวนจิต ทำให้องคุลิมาลนึกเห็นแต่ภาพที่ได้ฆ่าคนมาแล้วต่าง ๆ กัน และแว่วเสียงร้องครวญครางขอชีวิตไม่หยุดหย่อนจนไม่เป็นอันจะเจริญกรรมฐานได้ เพราะมีสิ่งเหล่านี้มารบกวนจิตใจจนหาความสงบมิได้ ท่านจึงกราบทูลพระศาสดา พระศาสดารับสั่งว่า ทุกอย่างที่ได้ทำไปแล้วเป็นอัพโพหาริก แปลว่า มีเหมือนไม่มี อย่าไปนึกถึงอดีตที่ล่วงไปแล้ว และอนาคตที่ยังมาไม่ถึงเป็นอารมณ์ ให้พิจารณาอารมณ์ที่จะเกิดขึ้นในปัจจุบัน เพราะการนึกถึงอดีตอนาคตย่อมจะไม่พบความจริงที่เป็นประจักขสิทธิและอดีตอนาคตยังเป็นปัจจัยให้นิวรณ์ทั้ง ๕ มารบกวน

ความสงบอีกด้วย เพราะองคุลิมาลได้เคยสร้างบารมีมาแต่ชาติก่อน ๆ มาก จึงฟังกระแสรับสั่งของพระศาสดาเข้าใจง่าย และทำได้ถูกต้องจึงรู้สึกอยู่แต่เฉพาะอารมณ์ที่เป็นวิปัสสนา เช่นเวลาเห็น ก็รู้อยู่กับธรรมชาติที่เห็น เวลาได้ยินก็รู้อยู่กับธรรมชาติที่ได้ยิน หรือได้รู้กลิ่น รู้รส รู้สึกในอาการสัมผัสอันถูกต้องและใจคิดเวลานั่งนอน ยืน เดิน ก็รู้เฉพาะรูปนั้น ๆ หรือในอาการนั้นของรูปที่กำลังปรากฏอยู่ในปัจจุบัน นิวรณ์ก็เกิดไม่ได้ ทำจิตให้เป็นสมาธิ จิตที่สงบก็เป็นบทบาทให้ปัญญาเกิดขึ้น รู้แจ้งเห็นจริง ว่ารูปกับนามนี้เป็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา มิใช่สัตว์บุคคลตัวตน เราเขาเรียกว่าได้วิปัสสนาแล้ว จัดว่าอยู่ในข้อประพฤติดี และได้บำเพ็ญเพียรต่อไป จนกระทั่งแจ้งอริยสัจธรรม ๔ จึงได้สำเร็จเป็นพระอริยบุคคล นับตั้งแต่โสดา สกะทาคา อนาคา และพระอรหันต์ทีหลัง ได้ทำจิตให้บริสุทธิ์ขาวรอบ ตามหลักฐานในองคุลิมาลสูตรและในที่อื่น ๆ ก็รวบรวมใจความได้ว่า องคุลิมาลไปบวชแล้วทำวิปัสสนาก่อนแล้วจึงสำเร็จอรหันต์ทีหลัง อาจจะเป็นเวลานานก็ได้ เพราะไม่มีหลักฐานว่าทำนานเท่าไร แต่ที่แน่นอนก็คือไม่ได้สำเร็จเวลาฟังเทศน์เพียงนิดเดียว เช่น พระอริยะองค์อื่น

พุทธศาสนาเป็นศาสดาที่ลึกซึ้งและสูงสุดยากที่จะเข้าใจได้ง่าย ก่อนอื่นต้องเชื่อเรื่องกรรมเก่าในอดีตชาติทั้งกุศลและอกุศลว่าได้ติดตามมาทุกคน จึงจะช่วยให้เข้าใจในศาสนาพุทธได้ง่าย ถ้าไม่เชื่อว่าการกระทำในชาติก่อนมีผลติดตามมาได้ ก็จะไม่มีทางเข้าใจศาสนาได้เลย เพราะศาสนาพุทธไม่ได้สอนแต่เฉพาะชาตินี้ชาติเดียว แต่ได้สอนเกี่ยวโยงมาแต่ชาติก่อน และชาติต่อไปอีกด้วย ปุถุชนย่อมสร้างกรรมกันมาทุกคนทั้งทางดีและทางชั่ว ผลของ

กรรม คือ วิบากที่ได้รับจึงไม่เหมือนกัน และไม่เท่ากันองคุลิมาลมีทั้งฝ่ายดีและฝ่ายชั่วทั้งสองอย่าง ครั้งแรกกุศลให้ผลได้มาเกิดเป็นลูกของปุโรหิต ต่อมาอกุศลส่งผลทำให้เกิดความประมาทต้องประพฤติตัวเป็นโจร จวนเจียนจะต้องฆ่ามารดา ที่อุตส่าห์มาติดตามบุตรด้วยความรัก ถ้าได้พบคงต้องฆ่าเพราะจากกันมานานจนจำไม่ได้ แต่วิบากฝ่ายดีมีมากกว่า จึงเข้าไปอยู่ในข่ายพระญาณของพระพุทธเจ้า ทำให้ต้องรีบเสด็จมาช่วยป้องกันมิให้ฆ่ามารดา นี่เป็นเครื่องยืนยันว่า การฆ่าคนอื่นมากมายก็ไม่หนักเท่ากับฆ่ามารดา การฆ่าคนอื่นพระศาสดาไม่ทรงเอาเป็นธุระ แต่พอถึงที่จะฆ่ามารดาเพียงคนเดียว ก็จะไม่ได้มรรคผลจึงต้องเสด็จมาโปรด เพราะคุณของบิดามารดาที่มีต่อบุตรมากมายเหลือที่จะพรรณนา จะมีโทษมากจนกระทั่งสามารถกั้นมรรคผลได้ **องคุลิมาลเป็นพระอรหันต์ได้เพราะ**

๑. ไม่เคยทำอนันตริยกรรมเลย

๒. ได้เคยสร้างสมบารมีไว้มากในชาติก่อน ๆ

๓. พระศาสดาซึ่งเปี่ยมไปด้วยพระปัญญาคุณ บริสุทธิคุณ กรุณาคุณ ซึ่งไม่มีใครเทียบเท่าเป็นผู้อบรมและทรมาน

ส่วนโทษทางบ้านเมือง พระเจ้าปเสนทิโกศล ซึ่งเป็นกษัตริย์ที่อยู่เหนือกฎหมายก็ทรงอภัยโทษให้ ส่วนผลของอกุศลที่องคุลิมาลได้ฆ่าคนไว้มาก ก็ส่งผลให้บ้างเพียงเล็กน้อยเช่นเวลาไปบิณฑบาต คนที่ขลาดก็พากันวิ่งหนี คนที่กล้าก็ใช้ก้อนอิฐก้อนหินขว้างปา ทำให้ไม่ได้อาหารมาพอฉัน ซึ่งดูเป็นสิ่งเล็กน้อยสำหรับผู้ร้ายที่ฆ่าคนพึงได้รับ ที่เป็นเช่นนี้ก็เพราะความเป็นพระอรหันต์เป็นกุศลที่ยอดเยี่ยมสูงสุดในพระพุทธศาสนา ถึงกับสามารถ

ทำลายภพชาติซึ่งจะต้องเวียนว่ายตายเกิดต่อไปให้หยุดลงเป็นชาติสุดท้ายได้ อกุศลซึ่งจะตามส่งผลอีกต่อไป ก็กลายเป็นอโหสิกรรม เพราะท่านไม่เกิดอีก ถ้ายังเป็นปุถุชนจะมีภพชาติอีกต่อไป ก็เป็นของแน่นอนเหลือเกินที่ผลแห่งการกระทำนั้น จะต้องส่งให้อย่างเต็มที่ ทั้งในชาติปัจจุบันนี้และชาติต่อไป เรื่องนี้ถ้าเข้าใจแต่เพียงเผิน ๆ ก็คล้ายกับองคุลิมาล ทำบุญแล้วล้างบาปได้ ทางพุทธศาสนาไม่มีการทำบุญล้างบาป บาปกับบุญอยู่กันคนละส่วน จะลบล้างกันไม่ได้ ต่างคอยชิงกันส่งผลอยู่เสมอ ถ้ายังไม่มีโอกาสก็ต้องคอยติดตามต่อไป ตามทันเมื่อใดก็ให้ผลเมื่อนั้น เรื่องของกรรมนี้ลึกซึ้งซับซ้อนมาก ข้าพเจ้าไม่อาจนำมาพูดได้ทั้งหมด เพราะหนังสือเรื่องนี้ มีความมุ่งหมายให้ผู้อ่านทั่วไป ๆ เข้าใจได้ง่าย ส่วนท่านผู้รู้ รู้ดีอยู่แล้วจึงไม่จำเป็นที่จะพูดให้ลึกซึ้ง จะทำให้ผู้อ่านบางท่านพลอยยุ่งยากไปด้วย กลายเป็นไม่รู้เรื่องไป ความจริงเรื่ององคุลิมาลนี้ ถ้าคิดไปตามเรื่องที่ได้ยินได้ฟังต่อ ๆ กันมา ดูคล้ายกับจะเป็นไปตามความเข้าใจของคนหมู่มาก ที่ว่ามหาโจรทำไมถึงเป็นพระอรหันต์ได้ง่าย หรือว่าทำบุญเพื่อล้างบาปได้ *แท้จริงบาปที่องคุลิมาลกระทำ ไม่ได้ถูกล้างให้หมดไป บาปนั้นยังคงอยู่ เป็นแต่ยังให้ผลไม่ทัน ให้ได้เพียงเล็กน้อย เช่น ถูกขว้างปา ซึ่งความจริงควรจะให้ผลยิ่งกว่านั้น แต่เป็นเพราะอะไร เป็นเพราะท่านเข้าสู่นิพพานเสียก่อน ไม่มีภพชาติอีกต่อไป บุญบาปจะให้ผลได้ต่อเมื่อผู้นั้นไปเกิดขันธ์ขึ้นอีก บุญบาปจะให้ผลได้ก็ต้องส่งให้กับผู้มีขันธ์ ๕ ผู้ใดได้ทำลายกิเลสที่อาศัยขันธ์อยู่โดยสิ้นเชิง ขันธ์ของผู้นั้นไม่มีปัจจัยให้เกิดอีก บุญบาปนั้นก็กลายเป็นอโหสิกรรมเช่นเดียวกับองคุลิมาล*

องคุลิมาลมีบารมีแก่กล้ามาก ตามหลักเกณฑ์ของกรรม จะต้องเกิดชาตินี้อีกชาติเดียวแน่นอน ฉะนั้นเรื่องราวของท่านจึงเข้าไปอยู่ในข่ายพระ-ญาณของพระพุทธเจ้า การเป็นอริยะต้องมีบารมีมากจึงจะสำเร็จได้ ถ้าไม่มีบารมีไว้ก่อน ถึงจะไม่เป็นโจรไม่เป็นผู้ร้ายฆ่าคนก็ไม่อาจสำเร็จได้ เช่นคนโง่ถึงจะเป็นคนดีอย่างไร ก็ไม่อาจเล่าเรียนสำเร็จจนถึงรับปริญญาได้ ส่วนคนฉลาดที่เรียนเก่ง ถึงจะเกะกะเสเพลไปบ้างเป็นครั้งคราว แต่พอรู้สึกตัวประพฤติตัวเสียใหม่ยังเรียนจบได้ปริญญาและเป็นคนใหญ่คนโตได้ การได้เป็นพระอริยะสำคัญที่บารมีกับไม่ทำอนันตริยกรรมก็ใช้ได้ คนไม่เคยสร้างบารมีไว้ก่อนแม้เป็นคนดี ไม่เป็นโจร ก็เป็นอริยะไม่ได้ พระเจ้า-พิมพิสารกับพระเจ้าอชาติศัตรู ตามในประวัติ พระเจ้าอชาติศัตรูสร้างบุญมากกว่าพระเจ้าพิมพิสาร พระเจ้าพิมพิสารเป็นพระเจ้าแผ่นดินมานานคงสั่งประหารคนมากกว่าพระเจ้าอชาติศัตรู แต่พระเจ้าพิมพิสารได้เป็นพระโสดาเพราะไม่ได้ฆ่าพระราชบิดาหรือพระราชมารดาพระเจ้าอชาติศัตรูยังไม่ได้เป็นพระเจ้าแผ่นดิน ยังไม่เคยสั่งประหารคนแต่ก็เป็นโสดาไม่ได้ เพราะปลงพระชนม์พระราชบิดา.

อย่าโทษไทท้าวท่วย เทวา
อย่าโทษสถานภูผา ย่านกว้าง
อย่าโทษหมู่วงศา มิตรญาติ
โทษแต่กรรมเองสร้าง ส่งให้เป็นเอง

คำนำ

คุณเอื้อ บัวสรวง ได้มาขออนุญาตพิมพ์หนังสือ พุทธมามกวิธี ฉบับอุบาสกอุบาสิกา วัดโสมนัสวิหารเพื่อเป็นธรรมบรรณาการ ในงานพระราชทานเพลิงศพ หลวงพิสิษฐแพทยากร (พิสิษฐ เปมะวิภาต) ซึ่งเป็นบิดาของภรรยา ในวันที่ ๒๖ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๒๒

อันที่จริงหนังสือนี้ พระปัญญาวิสุทธิคุณ (สนิท) วัดโสมนัสวิหาร ได้เป็นผู้รวบรวมพิมพ์มาครั้งหนึ่งแล้ว แต่ยังมีผู้มาถามถึงเพื่อได้ไว้เป็นคู่มือ ท่อง บ่น อยู่เสมอ ก็และคำแปลในหนังสือนี้บางข้อ ก็เป็นสำนวนเก่าแปลมาเป็นเวลาถึงร้อยปีก็มี ที่แปลต่อ ๆ มาในรุ่นหลังก็มี คำแปลก็เพี้ยนไปจากสำนักวัดอื่นบ้าง เหมือนกันบ้าง เป็นธรรมดาของการแปลหนังสือภาษาบาลีมาสู่ภาษาไทย เพราะว่าภาษาไทยนั้นมีคำพูดที่มีความหมายเหมือนกันอยู่เป็นอันมาก แม้สำนวนโวหาร ลีลาแห่งประโยคคำพูดก็มีอยู่หลายวิธี ฉะนั้นการแปลภาษาบาลีมาสู่ภาษาไทยจึงแตกต่างกันไปเป็นบางคำ ผู้อยู่ต่างสำนักกัน สวดคาถาแปลจึงไม่ลงกัน แต่ภาษามคธหรือภาษาบาลีนั้น แม้จะต่างสำนักกันก็สวดลงกันได้ทุกแห่ง เช่น นโมหรืออิติปิ โส ภควา เป็นต้น ด้วยเหตุนี้ พระผู้มีพระภาคเจ้าจึงทรงอนุญาตให้ยกพระพุทธพจน์ขึ้นเป็นภาษามคธ คือภาษาบาลี การทรงจำ สวด ท่องจึงลงกัน สวดพร้อม ๆ กันได้ เป็นคณะสาธยายสืบต่อกันมาจนถึงทุกวันนี้ การที่คุณเอื้อ บัวสรวง ดำริจะพิมพ์หนังสือนี้ แม้จะนิยมสวดแต่ในบางข้อ

บางสำนักก็ตาม ก็ได้ชื่อว่า ได้เผยแพร่คำสอนของพระพุทธเจ้าออกเป็นภาษาไทย ที่อ่านแล้วเข้าใจความหมายในคำภาษาบาลีด้วยเป็นอย่างดี หวังว่าหนังสือนี้ คงจะเป็นประโยชน์แก่ท่านผู้รับไปอ่าน ไปท่องบ่นตามสมควร จึงขออนุโมทนาในกุศลเจตนาส่วนนี้เป็นอย่างยิ่ง

อำนาจบุญกุศลจริยาทักษิณานุปาทาน ที่คณะเจ้าภาพได้บำเพ็ญแล้วตั้งแต่ต้นมาก็ดี ที่บำเพ็ญในครั้งนี้ก็ดี บุญกุศลที่เกิดจากการพิมพ์หนังสือนี้ก็ดี ขอให้สัมฤทธิ์ผล ดลบันดาลให้ หลวงพิสิษฐแพทยากร ประสพสุขสวัสดิ์เกษมสำราญในสัมปรายภพ อันควรแก่คติวิสัยทุกประการเทอญ ฯ

สมเด็จพระวันรัต
วัดโสมนัสวิหาร
๒๐ ก.ค. ๒๕๒๒

พุทธมามกวิธี

ฉบับ

อุบาสกอุบาสิกา วัดโสมนัสวิหาร

สวดมนต์

ทำวัตรเช้า

เมื่อเข้าประชุมพร้อมแล้ว เวลาผู้เป็นหัวหน้าทำสักการะ พึงพร้อมกันยืนขึ้นหรือนั่งคุกเข่าประนมมือ ครั้นเสร็จแล้ว พึงนั่งคุกเข่าผู้เป็นหัวหน้า พึงกล่าวคำบูชาอภิวาท นำให้หมู่ว่าตามเป็นตอน ๆ ไปดังนี้ :–

คำบูชาและอภิวาท

ยมหํ สมฺมาสมฺพุทฺธํ คโต[๑] ภควนฺตํ สรณํ คตา[๒]	พระผู้มีพระภาคพระองค์ตรัสรู้ดีแล้วโดยชอบ พระองค์ใดแน่ะ ข้าพเจ้าถึงแล้วว่าเป็นที่พึ่งกำจัดภัยจริง.
อิเมหิ สกฺกาเรหิ ตํ ภควนฺตํ อภิปูชยามิ	ข้าพเจ้าบูชาพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น ด้วยเครื่องสักการะ คือ ประทีป ธูปเทียน ดอกไม้เหล่านี้.
ตํ ภควนฺตํ อภิวาเทมิ	ข้าพเจ้าไหว้พระผู้มีพระภาคที่เป็นที่พึ่งของข้าพเจ้านั้น.

(พึงกราบลงหนหนึ่ง)

ยมหํ สฺวากฺขาตํ คโต[๑] ภควตา ธมฺมํ สรณํ คตา[๒]	พระธรรมที่พระผู้มีพระภาคตรัสแล้วดีเหล่าใดแน่ะ ข้าพเจ้าถึงแล้วว่าเป็นที่พึ่งกำจัดภัยจริง.

---

๑. ชายว่า ๒. หญิงว่า

อิเมหิ สกฺกาเรหิ ตํ ธมฺมํ อภิปูชยามิ — ข้าพเจ้าบูชาพระธรรมนั้นด้วยเครื่องสักการะ คือ ประทีป ธูป เทียน ดอกไม้ เหล่านี้.

ตํ ธมฺมํ นมสฺสามิ — ข้าพเจ้าไหว้พระธรรมที่เป็นที่พึ่งของข้าพเจ้านั้น.

(พึงกราบลงหนหนึ่ง)

ยมหํ สุปฏิปนฺนํ คโต[๑] สงฺฆํ สรณํ คตา[๒] — พระสงฆ์ที่ท่านปฏิบัติดีแล้วหมู่ใดแน่ะ ข้าพเจ้าถึงแล้วว่าเป็นที่พึ่งกำจัดภัยจริง.

อิเมหิ สกฺกาเรหิ ตํ สงฺฆํ อภิปูชยามิ — ข้าพเจ้าบูชาพระสงฆ์นั้นด้วยเครื่องสักการะ คือ ประทีป ธูป เทียน ดอกไม้ เหล่านี้.

ตํ สงฺฆํ วนฺทามิ — ข้าพเจ้าไหว้พระสงฆ์ที่เป็นที่พึ่งของข้าพเจ้านั้น.

(พึงกราบลงหนหนึ่ง)

คำอภิวาท

(หัวหน้าว่านำ ให้ว่าตาม)

อรหํ สมฺมาสมฺพุทฺโธ ภควา, — พระผู้มีพระภาคเจ้า เป็นพระอรหันต์ ตรัสรู้เองชอบแล้ว

พุทฺธํ ภควนฺตํ อภิวาเทมิ. — ข้าพเจ้าอภิวาท ซึ่งพระผู้มีพระภาคเจ้า ผู้ตรัสรู้แล้ว.

(พึงกราบลงหนหนึ่ง)

---

๑. ชายว่า ๒. หญิงว่า

สฺวากฺขาโต ภควตา ธมฺโม,	พระธรรม อันพระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสดีแล้ว,
ธมฺมํ นมสฺสามิ.	ข้าพเจ้านมัสการ ซึ่งพระธรรม.

(พึงกราบลงหนหนึ่ง)

สุปฏิปนฺโน ภควโต สาวกสงฺโฆ,	พระสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาคเจ้า ปฏิบัติดีแล้ว,
สงฺฆํ นมามิ.	ข้าพเจ้านอบน้อม ซึ่งพระสงฆ์.

(พึงกราบลงหนหนึ่ง)

(หัวหน้าว่าบูชา)

ยมมฺห โข มยํ ภควนฺตํ สรณํ คตา	เราเป็นผู้ถึงพระผู้มีพระภาคเจ้าพระองค์ใด เป็นสรณะ
โย โน ภควา สตฺถา	พระผู้มีพระภาคเจ้าองค์ใด
ยสฺส จ มยํ ภควโต ธมฺมํ โรเจม	เป็นศาสดาของเราและเราย่อมชอบใจธรรมของพระผู้มีพระภาคเจ้าพระองค์ใด.
อิเมหิ[๑] สกฺกาเรหิ ตํ ภควนฺตํ สธมฺมํ สสงฺฆํ อภิปูชยาม.	เราตั้งใจบูชา ซึ่งพระผู้มีพระภาคเจ้าองค์นั้น พร้อมทั้งพระธรรม พร้อมทั้งพระสงฆ์ ด้วยเครื่องสักการะเหล่านี้.

---

๑. ถ้าเครื่องสักการะตั้งอยู่ในที่ไกลพึงเปลี่ยน เอเตหิ
ถ้าเครื่องสักการะอย่างเดียวพึงเปลี่ยนเป็น อิมินา สกฺกาเรน หรือ เอเตน สกฺกาเรน

ปุพฺพภาคนมการ

(หัวหน้านำ)

หนฺท มยํ พุทฺธสฺส ภควโต ปุพฺพภาคนมการํ กโรม เส. — เชิญเถิด เราจงทำการนอบน้อมแด่พระผู้มีพระภาคเจ้าก่อน.

คำนมัสการ

(ว่าพร้อมกัน)

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส. (ว่า ๓ หน) — ขอนอบน้อมแด่พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้น.

พุทฺธาภิถุติ

คำสรรเสริญพระพุทธเจ้า

(หัวหน้านำ)

หนฺท มยํ พุทฺธาภิถุตึ กโรม เส. — เชิญเถิด เราจงทำการสรรเสริญพระพุทธเจ้า.

(ว่าพร้อมกัน)

โย โส ตถาคโต — พระตถาคตเจ้า พระองค์นั้นใด

อรหํ — เป็นพระอรหันต์.

สมฺมาสมฺพุทฺโธ, — เป็นผู้ตรัสรู้เองชอบแล้ว

วิชฺชาจรณสมฺปนฺโน — ทรงประกอบด้วยวิชชา (๓–๘)

	และจรณะ (๑๕)
สุคโต	เสด็จไปดีแล้ว.
โลกวิทู	เป็นผู้รู้แจ้งโลก.
อนุตฺตโร ปุริสทมฺมสารถิ	เป็นสารถีฝึกคนที่ควรฝึก ไม่มีผู้อื่นยิ่งกว่า
สตฺถา เทวมนุสฺสานํ	เป็นครูสอนของเทวดา และมนุษย์ทั้งหลาย.
พุทฺโธ	เป็นผู้ตื่นแล้ว
ภควา,	เป็นผู้มีโชค.
โย อิมํ โลกํ สเทวกํ สมารกํ สพฺรหฺมกํ,	พระผู้มีพระภาคเจ้า พระองค์ใด ทรงรู้ยิ่งเองทำให้แจ้งชัดแล้วจึงทรงยังโลกนี้ กับทั้งเทวโลกทั้งมารโลกทั้งพรหมโลก.
สสฺสมณพฺราหฺมณึ ปชํ สเทวมนุสฺสํ สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา ปเวเทสิ,	และหมู่สัตว์ กับทั้งสมณพราหมณ์ ทั้งสมมติเทพ มวลมนุษย์ให้รู้ทั่วกัน.
โย	พระองค์ใด.
ธมฺมํ เทเสสิ	ทรงแสดงซึ่งธรรม.
อาทิกลฺยาณํ	ไพเราะในเบื้องต้น.
มชฺเฌกลฺยาณํ	ไพเราะในท่ามกลาง.
ปริโยสานกลฺยาณํ,	ไพเราะในที่สุด.

สาตฺถํ สพฺยญฺชนํ	พร้อมทั้งเนื้อความ พร้อมทั้งพยัญชนะ.
เกวลปริปุณฺณํ ปริสุทฺธํ พฺรหฺมจริยํ ปกาเสสิ	ทรงประกาศซึ่งพรหมจรรย์บริสุทธ์บริบูรณ์สิ้นเชิง.
ตมหํ ภควนฺตํ อภิปูชยามิ	ข้าพเจ้าตั้งใจบูชา ซึ่งพระผู้มีพระ-ภาคพระองค์นั้น.
ตมหํ ภควนฺตํ สิรสา นมามิ.	ข้าพเจ้านอบน้อม ซึ่งพระผู้มีพระภาคเจ้าพระองค์นั้นด้วยเศียรเกล้า

(พึงกราบลงหนหนึ่ง)

ธมฺมาภิถุติ

คำสรรเสริญพระธรรม

(หัวหน้านำ)

หนฺท มยํ ธมฺมาภิถุตึ กโรม เส.	เชิญเถิด เราจงทำการสรรเสริญพระธรรม.

(ว่าพร้อมกัน)

โย โส สฺวากฺขาโต ภควตา ธมฺโม.	พระธรรม อันพระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสดีแล้วนั้นใด.
สนฺทิฏฺฐิโก	อันผู้พึงเห็นตามได้แล้ว.
อกาลิโก	ไม่จำกัดกาล.
เอหิปสฺสิโก,	เป็นธรรมอัศจรรย์ควรเรียกให้มาดู

โอปนยิโก	เป็นธรรมควรน้อมเข้ามาในตน
ปจฺจตฺตํ เวทิตพฺโพ วิญฺญูหิ,	อันวิญญูชน พึงรู้เฉพาะตน.
ตมหํ ธมฺมํ อภิปูชยามิ	ข้าพเจ้าตั้งใจบูชาซึ่งพระธรรมนั้น.
ตมหํ ธมฺมํ สิรสา นมามิ.	ข้าพเจ้านอบน้อม ซึ่งพระธรรมนั้น ด้วยเศียรเกล้า

(พึงกราบลงหนหนึ่ง)

สงฺฆาภิถุติ

คำสรรเสริญพระสงฆ์

(หัวหน้านำ)

หนฺท มยํ สงฺฆาภิถุตึ กโรม เส.	เชิญเถิด เราจงทำการสรรเสริญพระสงฆ์

(ว่าพร้อมกัน)

โย โส สุปฏิปนฺโน ภควโต สาวกสงฺโฆ,	พระสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาคเจ้า ปฏิบัติดีแล้วนั้นใด
อุชุปฏิปนฺโน ภควโต สาวกสงฺโฆ,	พระสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาคเจ้า ปฏิบัติซื่อตรง
ญายปฏิปนฺโน ภควโต สาวกสงฺโฆ,	พระสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาค-เจ้า ปฏิบัติเป็นธรรม
สามีจิปฏิปนฺโน ภควโต สาวกสงฺโฆ,	พระสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาคเจ้า ปฏิบัติชอบยิ่ง

ยทิทํ	คือ
จตฺตาริ ปุริสยุคานิ	จัดเป็นสี่คู่
อฏฺฐ ปุริสปุคฺคลา,	เป็นบุรุษบุคคลแปด
เอส ภควโต สาวกสงฺโฆ.	นี่พระสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาคเจ้า
อาหุเนยฺโย	ควรนับถือ
ปาหุเนยฺโย	ควรต้อนรับ
ทกฺขิเณยฺโย	ควรทักษิณา
อญฺชลีกรณีโย,	ควรทำอัญชลี
อนุตฺตรํ ปุญฺญกฺเขตฺตํ โลกสฺส,	เป็นเนื้อนาบุญของโลก ไม่มีนาอื่นยิ่งกว่า
ตมหํ สงฺฆํ อภิปูชยามิ	ข้าพเจ้าตั้งใจบูชา ซึ่งพระสงฆ์นั้น
ตมหํ สงฺฆํ สิรสา นมามิ.	ข้าพเจ้านอบน้อม ซึ่งพระสงฆ์นั้นด้วยเศียรเกล้า

(พึงกราบลงหนหนึ่ง แล้วนั่งราบ)

รตนตฺตยปฺปณามคาถา

คาถานอบน้อมพระรัตนตรัย

(หัวหน้านำ)

หนฺท มยํ รตนตฺตยปฺปณาม-คาถาโย เจว สํเวคปริกิตฺตนปาฐญฺจ ภณาม เส.	เชิญเถิด เราจงสวดคาถานอบน้อมพระรัตนตรัย และพระบาลีแสดงความสลดใจ

(ว่าพร้อมกัน)

พุทฺโธ สุสุทฺโธ	พระพุทธเจ้า เป็นผู้บริสุทธิ์
กรุณามหณฺณโว,	มีพระกรุณาดุจห้วงมหรรณพ
โยจฺจนฺตสุทฺธพฺพรญาณโลจโน,	มีพระเนตร คือปรีชาญาณอันบริ-สุทธิ์อย่างที่สุด
โลกสฺส ปาปูปกิเลสฆาตโก,	เป็นผู้กำจัดความชั่ว อันเป็นเครื่องเศร้าหมองของโลก
วนฺทามิ พุทฺธํ อหมาทเรน ตํ.	ข้าพเจ้า ไหว้ซึ่งพระพุทธเจ้าพระองค์นั้นโดยเอื้อเฟื้อ
ธมฺโม ปทีโป วิย ตสฺส สตฺถุโน,	พระธรรม ของพระศาสดานั้นเหมือนดวงประทีป
โย มคฺคปากามตเภทภินฺนโก,	ต่างโดยประเภท คือ มรรคผลและนิพพาน
โลกุตฺตโร โย จ ตทตฺถทีปโน,	เป็นโลกุตตรธรรม และเป็นเครื่องแสดงเนื้อความนั้น
วนฺทามิ ธมฺมํ อหมาทเรน ตํ	ข้าพเจ้า ไหว้ซึ่งพระธรรมนั้นโดยเอื้อเฟื้อ
สงฺโฆ สุเขตฺตาภฺยติเขตฺตสญฺญิโต,	พระสงฆ์ปรากฏเป็นเขตดียิ่งกว่านาดี
โย ทิฏฺฐสนฺโต	เห็นธรรมอันสงบแล้ว
สุคตานุโพธโก	ตรัสรู้ตามพระสุคตเจ้า
โลลปฺปหีโน	ละความโลเลได้แล้ว

อริโย	เป็นผู้ประเสริฐ
สุเมธโส,	มีปัญญาดี
วนฺทามิ สงฺฆํ อหมาทเรน ตํ	ข้าพเจ้าไหว้ซึ่งพระสงฆ์นั้น โดยเอื้อเฟื้อ
อิจฺเจวเมกนฺตภิปูชเนยฺยกํ,	ข้าพเจ้าไหว้ที่พึ่งทั้ง ๓ สม-
วตฺถุตฺตยํ วนฺทยตาภิสงฺขตํ,	ควรบูชาอย่างยิ่ง โดยส่วนเดียว
ปุญฺญํ มยา ยํ มม	ดังกล่าวมาแล้วอย่างนี้ ได้ก่อสร้าง
สพฺพุปทฺทวา, มา โหนฺตุ เว	บุญใดแล้ว ขออุปัทวะทั้งปวงจง อย่ามีแก่ข้าพเจ้า.
ตสฺส ปภาวสิทฺธิยา.	เพราะความศักดิ์สิทธิ์ของอานุภาพแห่งบุญนั้น

สํเวคปริกิตฺตนปาฐ

คำแสดงสังเวช

อิธ ตถาคโต โลเก	พระตถาคตเจ้าบังเกิดในโลกนี้
อุปฺปนฺโน	
อรหํ	เป็นพระอรหันต์
สมฺมาสมฺพุทฺโธ,	ตรัสรู้เองชอบแล้ว
ธมฺโม จ เทสิโต	และพระธรรม อันพระองค์ทรงแสดงแล้ว
นิยฺยานิโก	เป็นเครื่องนำสัตว์ออก

อุปสมิโก	เป็นเครื่องสงบระงับ.
ปรินิพฺพานิโก	เป็นเครื่องดับรอบ
สมฺโพธคามี	ให้ถึงความตรัสรู้.
สุคตปฺปเวทิโต,	อันพระสุคตทรงประกาศแล้ว.
มยนฺตํ ธมฺมํ สุตฺวา	เราทั้งหลายได้ฟังธรรมนั้นแล้ว
เอวํ ชานาม,	จึงรู้อย่างนี้ว่า.
ชาติปิ ทุกฺขา	ความเกิดก็เป็นทุกข์.
ชราปิ ทุกฺขา	ความแก่ก็เป็นทุกข์.
มรณมฺปิ ทุกฺขํ,	ความตายก็เป็นทุกข์.
โสกปริเทวทุกฺข- โทมนสฺสุปายาสาปิ ทุกฺขา,	ความโศก และความร่ำไห้ ความทุกข์ ความเสียใจ ความแค้นใจ ก็เป็นทุกข์
อปฺปิเยหิ สมฺปโยโค ทุกฺโข	ความประสพสิ่งอันไม่เป็นที่รักเป็นทุกข์.
ปิเยหิ วิปฺปโยโค ทุกฺโข,	ความพลัดพรากจากสิ่งอันเป็นที่รักเป็นทุกข์.
ยมฺปิจฺฉํ น ลภติ	ปรารถนาอันใดไม่ได้.
ตมฺปิ ทุกฺขํ,	อันนั้นก็เป็นทุกข์.
สงฺขิตฺเตน	โดยย่อ.
ปญฺจุปาทานกฺขนฺธา ทุกฺขา,	อุปาทานขันธ์ ๕ เป็นทุกข์.
เสยฺยถีทํ,	กล่าวคือ.

รูปูปาทานกฺขนฺโธ,	อุปาทานขันธ์ คือ รูป
เวทนูปาทานกฺขนฺโธ,	อุปาทานขันธ์ คือ เวทนา
สญฺญูปาทานกฺขนฺโธ,	อุปาทานขันธ์ คือ สัญญา
สงฺขารูปาทานกฺขนฺโธ,	อุปาทานขันธ์ คือ สังขาร
วิญฺญาณูปาทานกฺขนฺโธ,	อุปาทานขันธ์ คือ วิญญาณ
เยสํ ปริญฺญาย,	เพื่อกำหนดความรู้อุปาทานขันธ์ทั้ง ๕ เหล่าใด
ธรมาโน โส ภควา,	พระผู้มีพระภาคเจ้านั้น เมื่อทรงพระชนม์อยู่
เอวํ พหุลํ สาวเก วิเนติ,	ย่อมทรงแนะนำสาวกทั้งหลายโดยมากอย่างนี้
เอวํ ภาคา จ ปนสฺส ภควโต,	ก็และอนุสาสนีของพระผู้มีพระภาค
สาวเกสุ อนุสาสนี,	เจ้านั้น มีส่วนอย่างนี้ ย่อมเป็นไป
พหุลํ ปวตฺตติ,	มากในสาวกทั้งหลายว่า
รูปํ อนิจฺจํ,	รูปไม่เที่ยง
เวทนา อนิจฺจา,	เวทนาไม่เที่ยง
สญฺญา อนิจฺจา,	สัญญาไม่เที่ยง
สงฺขารา อนิจฺจา,	สังขารทั้งหลายไม่เที่ยง
วิญฺญาณํ อนิจฺจํ,	วิญญาณไม่เที่ยง
รูปํ อนตฺตา	รูปไม่ใช่ตน
เวทนา อนตฺตา,	เวทนาไม่ใช่ตน

สญฺญา อนตฺตา,	สัญญาไม่ใช่ตน
สงฺขารา อนตฺตา,	สังขารทั้งหลายไม่ใช่ตน
วิญฺญาณํ อนตฺตา,	วิญญาณไม่ใช่ตน
สพฺเพ สงฺขารา -อนิจฺจา,	สังขารทั้งปวงไม่เที่ยง
สพฺเพ ธมฺมา อนตฺตาติ.	ธรรมทั้งปวงไม่ใช่ตน ดังนี้
เต[๑] / ตา[๒] } มยํ	เรานั้น
โอติณฺณามฺห ชาติยา ชรามรเณน, โสเกหิ ปริเทเวหิ ทุกฺเขหิโทมนสฺเสหิ อุปายาเสหิ,	เป็นผู้อันความเกิด ความแก่ ความตาย ความโศก ความร่ำไห้ ความทุกข์ ความเสียใจความแค้นใจครอบงำแล้ว
ทุกฺโขติณฺณา	ชื่อว่ามีทุกข์ครอบงำแล้ว
ทุกฺขปเรตา,	ชื่อว่า มีทุกข์เป็นไปในเบื้องหน้าแล้ว
อปฺเปวนามิมสฺส เกวลสฺส ทุกฺขกฺขนฺธสฺส อนฺตกิริยา ปญฺญาเยถาติ.	แม้ไฉน ความทำที่สุดแห่งกองทุกข์ทั้งหมดนี้ จะพึงปรากฏดังนี้.
จิรปรินิพฺพุตมฺปิ ตํ ภควนฺตํ สรณํ คตา	เราถึงแล้ว ซึ่งพระผู้มีพระภาคเจ้าแม้ปรินิพพานนานแล้ว พระองค์นั้น เป็นสรณะ.
ธมฺมญฺจ	ซึ่งพระธรรมด้วย

๑. ชายว่า ๒. หญิงว่า

ภิกฺขุสงฺฆญฺจ	ซึ่งภิกษุสงฆ์ด้วย
ตสฺส ภควโต สาสนํ ยถาสติ	กระทำในใจอยู่ ปฏิบัติตามอยู่ซึ่ง
ยถาพลํ มนสิกโรม	คำสอนของพระผู้มีพระภาคเจ้า
อนุปฏิปชฺชาม	พระองค์นั้น ตามสติกำลัง
สา สา โน ปฏิปตฺติ	ขอความปฏิบัตินั้น ๆ ของเรา
อิมสฺส เกวลสฺส ทุกฺขกฺขนฺธสฺส	จงเป็นไป เพื่ออันทำที่สุดแห่ง
อนฺตกิริยาย สํวตฺตตุ.	กองทุกข์ทั้งหมดนี้ เทอญ.

(จบทำวัตรเช้า)

ถ้าคิดถึงความตายสบายนัก
มันหักรักหักหลงในสงสาร
บรรเทามืดโมหันธ์อันธการ
ทำให้หาญหายสะดุ้งไม่นุงนัง

มธุวา มญฺญตี พาโล	คนพาลย่อมสำคัญบาปเหมือนน้ำหวาน (ชวนดื่ม คือชวนใจให้ชอบทำบาปอยู่เสมอ)
ยาว ปาปํ น ปจฺจติ	ตลอดเวลาที่บาปยังไม่ให้ผล
ยทา จ ปจฺจตี ปาปํ	แต่ว่าบาปให้ผลเมื่อใด
อถ (พาโล) ทุกฺขํ นิคจฺฉติ	เมื่อนั้นคนพาลย่อมเข้าถึงความทุกข์

สวดมนต์
ทำวัตรค่ำ

คำนำเบื้องต้น ตั้งแต่ อรหํ สมฺมาสมฺพุทฺโธ ภควา ฯ เป็นต้นไป จนถึง ยมมฺห โม มยํ ภควนฺตํ สรณํ คตา ฯ จนจบ ว่าเหมือนตอนทำวัตรเช้า เริ่มนำตั้งแต่ หนฺททานิ มยนฺตํ ฯ เป็นต้นไป ดังนี้ :–

(หัวหน้านำ)

หนฺททานิ มยํ ตํ ภควนฺตํ วาจาย อภิคายิตุํ ปุพฺพภาคนมการญฺเจว พุทฺธานุสฺสตินยญฺจ กโรม เส.	บัดนี้เชิญเถิด เราจงทำการนอบน้อม พระผู้มีพระภาคเจ้านั้น เป็นส่วนเบื้องต้น และทำนัยอันเป็นเครื่องระลึกถึง พระพุทธคุณ เพื่อขับสรรเสริญด้วยวาจา

คำนมัสการ

(ว่าพร้อมกัน)

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส (๓ หน)	ขอนอบน้อม แด่พระผู้มีพระภาค อรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้านั้น

พุทฺธานุสฺสติ
คำระลึกถึงพระพุทธเจ้า

(ว่าพร้อมกัน)

ตํ โข ปน ภควนฺตํ เอวํ กลฺยาโณ กิตฺติสทฺโท อพฺภุคฺคโต.	ก็แลพระกิตติศัพท์ อันงามอย่างนี้ ของพระผู้มีพระภาคเจ้าพระองค์นั้นเฟื่องฟุ้งไปว่า

อิติปิ โส ภควา	แม้เพราะอย่างนี้ พระผู้มีพระภาคเจ้าพระองค์นั้น
อรหํ	เป็นอรหันต์
สมฺมาสมฺพุทฺโธ	เป็นผู้ตรัสรู้เองชอบแล้ว
วิชฺชาจรณสมฺปนฺโน	ทรงประกอบด้วยวิชชา (๓–๘) และจรณะ (๑๕)
สุคโต	เสด็จไปดีแล้ว
โลกวิทู	เป็นผู้รู้แจ้งโลก
อนุตฺตโร ปุริสทมฺมสารถิ	เป็นสารถีฝึกคนที่ควรฝึก ไม่มีผู้อื่นยิ่งกว่า
สตฺถา เทวมนุสฺสานํ	เป็นครูสอนของเทวดา และมนุษย์ทั้งหลาย
พุทฺโธ	เป็นผู้ตื่นแล้ว
ภควาติ.	เป็นผู้มีโชค ดังนี้.

(หยุดระลึกถึงพระพุทธคุณ)

พุทฺธาภิคีติ

คำขับสรรเสริญพระพุทธเจ้า

(หัวหน้านำ)

หนฺท มยํ พุทฺธาภิคีติ กโรม เส.	เชิญเถิด เราจงทำการขับสรรเสริญพระพุทธเจ้า.

(ว่าพร้อมกัน)

พุทฺธวารหนฺต- วรตาทิคุณาภิยุตฺโต,	พระพุทธเจ้า ทรงประกอบด้วยพระคุณ มีความเป็นพระอรหันต์เป็นต้น.
สุทฺธาภิญาณกรุณาหิ สมาคตตฺโต,	มีพระองค์ประกอบด้วยพระบริสุทธิคุณ พระปัญญาคุณ และพระกรุณาคุณ.
โพเธสิ โย สุชนตํ	พระองค์ใด ยังหมู่สาธุชนให้เบิกบานแล้ว,
กมลํว สูโร,	ดังพระอาทิตย์ ยังดอกบัวให้บานฉะนั้น.
วนฺทามหํ ตมรณํ สิรสา ชิเนนฺทํ	ข้าพเจ้า ไหว้พระพุทธเจ้าผู้ไม่มีข้าศึก เป็นจอมชินะนั้น ด้วยเศียรเกล้า.
พุทฺโธ โย สพฺพปาณีนํ สรณํ เขมมุตฺตมํ,	พระพุทธเจ้าพระองค์ใด เป็นสรณะอันเกษมสูงสุดของสรรพสัตว์ทั้งหลาย.
ปฐมานุสฺสติฏฺฐานํ วนฺทามิ ตํ สิเรนหํ.	ข้าพเจ้าไหว้พระพุทธเจ้าผู้เป็นที่ตั้งแห่งอนุสสติที่หนึ่งนั้นด้วยเศียรเกล้า.

พุทฺธสฺสาหสฺมิ ทาโสว[๑] / ทาสีว[๒]	ข้าพเจ้าเป็นข้า ทาส / ทาสี ของพระพุทธเจ้า
พุทฺโธ เม สามิกิสฺสโร,	พระพุทธเจ้าเป็นเจ้านายของข้าพเจ้า.
พุทฺโธ ทุกฺขสฺส ฆาตา จ	พระพุทธเจ้า เป็นผู้กำจัดทุกข์.
วิธาตา จ หิตสฺส เม.	และดำรงประโยชน์ของข้าพเจ้า.
พุทฺธสฺสาหํ นิยฺยาเทมิ	ข้าพเจ้า ขอมอบกายและถวาย
สรีรญฺชีวิตญฺจิทํ,	ชีวิตนี้แด่พระพุทธเจ้า
วนฺทนฺโตหํ[๑] / วนฺทนฺตีหํ[๒] จริสฺสามิ	ข้าพเจ้าไหว้อยู่จักประพฤติ
พุทฺธสฺเสว สุโพธิตํ.	ตามความตรัสรู้ดี ของพระพุทธเจ้า.
นตฺถิ เม สรณํ อญฺญํ	สรณะอื่นของข้าพเจ้าไม่มี.
พุทฺโธ เม สรณํ วรํ,	พระพุทธเจ้า เป็นสรณะอันประเสริฐของข้าพเจ้า.
เอเตน สจฺจวชฺเชน	ด้วยการกล่าวคำสัตย์นี้.
วฑฺเฒยฺยํ สตฺถุ สาสเน.	ขอข้าพเจ้าพึงเจริญในพระศาสนาของพระศาสดา.

---

๑. ชายว่า ๒. หญิงว่า

พุทฺธํ เม วนฺทมาเนน[๑] / วนฺทมานาย[๒]	ข้าพเจ้าไหว้พระพุทธเจ้าอยู่
ยํ ปุญฺญํ ปสุตํ อิธ,	ได้ก่อสร้างบุญใดไว้ในที่นี้.
สพฺเพปิ อนฺตรายา เม	ขออันตรายแม้ทั้งหมด อย่าได้
มาเหสุํ ตสฺส เตชสา.	มีแก่ข้าพเจ้า ด้วยเดชของบุญนั้น.

(พึงหมอบกราบลงว่า)

กาเยน วาจาย ว เจตสา วา,	กรรมชั่วใด อันข้าพเจ้าทำ
พุทฺเธ กุกมฺมํ ปกตํ มยา ยํ,	แล้ว ในพระพุทธเจ้าด้วยกาย หรือ วาจาใจ.
พุทฺโธ ปฏิคฺคณฺหตุ อจฺจยนฺตํ,	ขอพระพุทธเจ้าจงทรงรับโทษนั้น.
กาลนฺตเร สํวริตุํ ว พุทฺเธ.	เพื่อจะระวังต่อไป ในพระพุทธเจ้า.

ธมฺมานุสฺสติ

คำระลึกถึงพระธรรม

(หัวหน้านำ)

หนฺท มยํ ธมฺมานุสฺสตินยํ กโรม เส.	เชิญเถิด เราจงทำนัยอันเป็นเครื่องระลึกถึงพระธรรมคุณ.

๑. ชายว่า ๒. หญิงว่า

(ว่าพร้อมกัน)

สฺวากฺขาโต ภควตา ธมฺโม, พระธรรมอันพระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสดีแล้ว.

สนฺทิฏฺฐิโก อันผู้พึงเห็นตามได้แล้ว.

อกาลิโก ไม่จำกัดกาล.

เอหิปสฺสิโก, เป็นธรรมอัศจรรย์ควรเรียกให้มาดู

โอปนยิโก เป็นธรรมควรน้อมเข้ามาในตน

ปจฺจตฺตํ เวทิตพฺโพ วิญฺญูหีติ. อันวิญญูพึงรู้เฉพาะตน

(หยุดระลึกถึงพระธรรมคุณ)

ธมฺมาภิถุติ

คำขับสรรเสริญพระธรรม

(หัวหน้านำ)

หนฺท มยํ ธมฺมาภิคีตึ กโรม เส. เชิญเถิด เราจงทำการขับสรรเสริญพระธรรม.

(ว่าพร้อมกัน)

สฺวากฺขาตตาทิคุณโยควเสน เสยฺโย, พระธรรมประเสริฐด้วยอำนาจที่ประกอบด้วยคุณ มีความเป็นธรรมที่ตรัสดีแล้วเป็นต้น.

โย มคฺคปากปริยตฺติวิโมกฺขเภโท,	พระธรรมใด ต่างโดยมรรค ผลปริยัติและนิพพาน.
ธมฺโม กุโลกปตนา ตทธาริธารี,	ป้องกันผู้ประพฤติธรรม ไม่ให้ตกไปในโลกที่ชั่ว.
วนฺทามหํ ตมหรํ วรธมฺมเมตํ.	ข้าพเจ้าไหว้พระธรรมเครื่องขจัดความมืดนั้น.
ธมฺโม โย สพฺพปาณีนํ สรณํ เขมมุตฺตมํ,	พระธรรมใด เป็นสรณะอันเกษมสูงสุด ของสรรพสัตว์ทั้งหลาย
ทุติยานุสฺสติฏฺฐานํ วนฺทามิ ตํ สิเรนหํ,	ข้าพเจ้าไหว้พระธรรมเป็นที่ตั้งแห่งอนุสสติที่ ๒ นั้น ด้วยเศียรเกล้า.
ธมฺมสฺสาหสฺมิ { ทาโส[๑] / ทาสี[๒] }	ข้าพเจ้าเป็นข้า { ทาส / ทาสี } ของพระธรรม
ธมฺโม เม สามิกิสฺสโร,	พระธรรม เป็นเจ้านายของข้าพเจ้า.
ธมฺโม ทุกฺขสฺส ฆาตา จ วิธาตา จ หิตสฺส เม.	พระธรรมเป็นเครื่องกำจัดทุกข์และดำรงประโยชน์ของข้าพเจ้า.
ธมฺมสฺสาหํ นิยฺยาเทมิ สรีรญฺชีวิตญฺจิทํ,	ข้าพเจ้าขอมอบกายและถวายชีวิตแด่พระธรรม

๑. ชายว่า ๒. หญิงว่า

วนฺทนฺโตหํ[๑] / วนฺทนฺตีหํ[๒] } จริสฺสามิ	ข้าพเจ้าไหว้อยู่จักประพฤติ
ธมฺมสฺเสว สุธมฺมตํ.	ตามความที่พระธรรม เป็นธรรมดี.
นตฺถิ เม สรณํ อญฺญํ	สรณะอื่นของข้าพเจ้าไม่มี.
ธมฺโม เม สรณํ วรํ,	พระธรรม เป็นสรณะอันประเสริฐของข้าพเจ้า.
เอเตน สจฺจวชฺเชน	ด้วยการกล่าวคำสัตย์นี้.
วฑฺเฒยฺยํ สตฺถุ สาสเน.	ขอข้าพเจ้าพึงเจริญในพระศาสนาของพระศาสดา.
ธมฺมํ เม { วนฺทมาเนน[๑] / วนฺทมานาย[๒]	ข้าพเจ้าไหว้พระธรรมอยู่
ยํ ปุญฺญํ ปสุตํ อิธ	ได้ก่อสร้างบุญไว้ในที่นี้.
สพฺเพปิ อนฺตรายา เม	ขออันตรายแม้ทั้งหมด อย่าได้
มาเหสุํ ตสฺส เตชสา.	มีแก่ข้าพเจ้า ด้วยเดชของบุญนั้น.

(พึงหมอบกราบลงว่า)

กาเยน วาจาย ว เจตสา วา, ธมฺเม กุกมฺมํ ปกตํ มยา ยํ,	กรรมชั่วใด อันข้าพเจ้าทำแล้ว ในพระธรรม ด้วยกายหรือวาจาใจ.
ธมฺโม ปฏิคฺคณฺหตุ อจฺจยนฺตํ,	ขอพระธรรมจงรับโทษนั้น.

๑ ชายว่า ๒. หญิงว่า

กาลนฺตเร สํวริตุํ ว ธมฺเม. เพื่อจะระวังต่อไปในพระธรรม.

สงฺฆานุสฺสติ

คำระลึกถึงพระสงฆ์

(หัวหน้านำ)

หนฺท มยํ สงฺฆานุสฺสตินยํ กโรม เส. เชิญเถิด เราจงทำนัยอันเป็นเครื่องระลึกถึงพระสังฆคุณ.

(ว่าพร้อมกัน)

สุปฏิปนฺโน ภควโต สาวกสงฺโฆ, พระสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาคเจ้า ปฏิบัติดีแล้ว.

อุชุปฏิปนฺโน ภควโต สาวกสงฺโฆ, พระสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาคเจ้า ปฏิบัติซื่อตรง.

ญายปฏิปนฺโน ภควโต สาวกสงฺโฆ, พระสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาคเจ้า ปฏิบัติเป็นธรรม.

สามีจิปฏิปนฺโน ภควโต สาวกสงฺโฆ, พระสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาคเจ้า ปฏิบัติชอบยิ่ง.

ยทิทํ คือ

จตฺตาริ ปุริสยุคานิ จัดเป็นสี่คู่

อฏฺฐ ปุริสปุคฺคลา, เป็นบุรุษบุคคลแปด

เอส ภควโต สาวกสงฺโฆ, นี่พระสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระ-ภาคเจ้า.

อาหุเนยฺโย ควรนับถือ.

ปาหุเนยฺโย ควรต้อนรับ.

ทกฺขิเณยฺโย ควรทักษิณา.

อญฺชลิกรณีโย ควรทำอัญชลี.

อนุตฺตรํ ปุญฺญกฺเขตฺตํ โลกสฺสาติ. เป็นเนื้อนาบุญของโลก ไม่มีนาอื่นยิ่งกว่า ดังนี้.

(หยุดระลึกถึงพระสังฆคุณ)

สงฺฆาภิคีติ

คำขับสรรเสริญพระสงฆ์

(หัวหน้านำ)

หนฺท มยํ สงฺฆาภิคีตึ กโรม เส. เชิญเถิด เราจงทำการขับสรรเสริญพระสงฆ์.

(ว่าพร้อมกัน)

สทฺธมฺมโช สุปฏิปตฺติคุณาภิยุตฺโต, พระสงฆ์เกิดจากพระสัทธรรม ประกอบด้วยคุณมีปฏิบัติดีเป็นต้น

โยฏฺจพฺพิโธ อริยปุคฺคลสงฺฆเสฏฺโฐ, สีลาทิธมฺมปวราสยกายจิตฺโต.	เป็นหมู่พระอริยบุคคลผู้ประเสริฐแปดจำพวก. มีกายและจิตอาศัยพระธรรมมีศีลเป็นต้นอันประเสริฐ.
วนฺทามหํ ตมริยานคณํ สุสุทฺธํ	ข้าพเจ้าไหว้ซึ่งพระอริยสงฆ์ผู้บริสุทธิ์ดีแล้วนั้น.
สงฺโฆ โย สพฺพปาณีนํ สรณํ เขมมุตฺตมํ	พระสงฆ์ใด เป็นสรณะอันเกษมสูงสุดของสรรพสัตว์ทั้งหลาย
ตติยานุสฺสติฏฺฐานํ วนฺทามิ ตํ สิเรนหํ	ข้าพเจ้าไหว้พระสงฆ์ เป็นที่ตั้งแห่งอนุสสติที่ ๓ นั้นด้วยเศียรเกล้า.
สงฺฆสฺสาหสฺมิ { ทาโสว[๑] / ทาสีว[๒] }	ข้าพเจ้าเป็นข้า { ทาส / ทาสี } ของพระสงฆ์
สงฺโฆ เม สามิกิสฺสโร,	พระสงฆ์ เป็นเจ้านายของข้าพเจ้า.
สงฺโฆ ทุกฺขสฺส ฆาตา จ วิธาตา จ หิตสฺส เม.	พระสงฆ์ เป็นผู้กำจัดทุกข์และดำรงประโยชน์ของข้าพเจ้า.
สงฺฆสฺสาหํ นิยฺยาเทมิ สรีรญฺชีวิตญฺจิทํ,	ข้าพเจ้า ขอมอบกายและถวายชีวิตนี้แด่พระสงฆ์.

๑. ชายว่า ๒. หญิงว่า

วนฺทนฺโตหํ[๑] / วนฺทนฺตีหํ[๒] } จริสฺสามิ	ข้าพเจ้าไหว้อยู่จักประพฤติ
สงฺฆสฺโสปฏิปนฺนตํ	ตามความที่พระสงฆ์ปฏิบัติดีแล้ว.
นตฺถิ เม สรณํ อญฺญํ	สรณะอื่นของข้าพเจ้าไม่มี
สงฺโฆ เม สรณํ วรํ	พระสงฆ์ เป็นสรณะอันประเสริฐของข้าพเจ้า.
เอเตน สจฺจวชฺเชน	ด้วยกล่าวคำสัตย์นี้.
วฑฺเฒยฺยํ สตฺถุสาสเน.	ขอข้าพเจ้าพึงเจริญในพระศาสนาของพระศาสดา.
สงฺฆํ เม { วนฺทมาเนน[๑] / วนฺทมานาย[๒]	ข้าพเจ้าไหว้พระสงฆ์อยู่
ยํ ปุญฺญํ ปสุตํ อิธ,	ได้ก่อสร้างบุญใดไว้ในที่นี้.
สพฺเพปิ อนฺตรายา เม	ขออันตรายแม้ทั้งหมด อย่า
มาเหสุํ ตสฺส เตชสา.	ได้มีแก่ข้าพเจ้า เพราะเดชของบุญนั้น.

(พึงหมอบกราบลงว่า)

กาเยน วาจาย ว เจตสา วา,	กรรมชั่วใด อันข้าพเจ้าทำ
สงฺเฆ กุกมฺมํ ปกตํ มยา ยํ	แล้วในพระสงฆ์ ด้วยกายหรือวาจาใจ.
สงฺโฆ ปฏิคฺคณฺหตุ อจฺจยนฺตํ,	ขอพระสงฆ์จงรับโทษนั้น.

๑. ชายว่า ๒. หญิงว่า

กาลนฺตเร สํวริตุํ ว สงฺเฆ. เพื่อจะระวังต่อไปในพระสงฆ์.

(จบทำวัตรค่ำ)

สวดมนต์ต่อทำวัตร

ปุพฺพภาคนมการ

(ผู้นำว่า)

หนฺท มยํ พุทฺธสฺส ภควโต ปุพฺพภาคนมการํ, กโรม เส. เชิญเถิด เราจงทำการนอบน้อมแด่พระผู้มีพระภาคเจ้าก่อน.

(รับพร้อมกัน)

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส (๓ หน) ขอนอบน้อมแด่พระผู้มีพระภาค อรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้น.

ติสรณคมนปาฐ

(ผู้นำว่า)

หนฺท มยํ ติสรณคมนปาฐํ ภณาม เส. เชิญเถิด พวกเรามาสวดพระบาลี อันเป็นเครื่องระลึกถึงพระรัตนตรัยกันก่อน.

(รับพร้อมกัน)

พุทฺธํ สรณํ คจฺฉามิ	ข้าพเจ้าถึงพระพุทธเจ้าว่าเป็นที่พึ่งที่ระลึก
ธมฺมํ สรณํ คจฺฉามิ	ข้าพเจ้าถึงพระธรรมว่าเป็นที่พึ่งที่ระลึก
สงฺฆํ สรณํ คจฺฉามิ	ข้าพเจ้าถึงพระสงฆ์ว่าเป็นที่พึ่งที่ระลึก
ทุติยมฺปิ พุทฺธํ สรณํ คจฺฉามิ	แม้ครั้งที่สอง ข้าพเจ้าถึงพระพุทธเจ้าว่าเป็นที่พึ่งที่ระลึก.
ทุติยมฺปิ ธมฺมํ สรณํ คจฺฉามิ	แม้ครั้งที่สอง ข้าพเจ้าถึงพระธรรมว่าเป็นที่พึ่งที่ระลึก.
ทุติยมฺปิ สงฺฆํ สรณํ คจฺฉามิ	แม้ครั้งที่สอง ข้าพเจ้าถึงพระสงฆ์ว่าเป็นที่พึ่งที่ระลึก.
ตติยมฺปิ พุทฺธํ สรณํ คจฺฉามิ	แม้ครั้งที่สาม ข้าพเจ้าถึงพระพุทธเจ้าว่าเป็นที่พึ่งที่ระลึก.
ตติยมฺปิ ธมฺมํ สรณํ คจฺฉามิ	แม้ครั้งที่สามข้าพเจ้าถึงพระธรรมว่าเป็นที่พึ่งที่ระลึก.
ตติยมฺปิ สงฺฆํ สรณํ คจฺฉามิ	แม้ครั้งที่สาม ข้าพเจ้าถึงพระสงฆ์ว่าเป็นที่พึ่งที่ระลึก.

อุโปสถงฺคปจฺจเวกฺขณปาฐ

(นำ) หนฺท มยํ อุโปสถงฺคปจฺจเวกฺขณปาฐํ ภณาม เส.

ขอเชิญพวกเราสวดพระบาลีสำหรับพิจารณาองค์อุโบสถเถิด

๑. ยาวชีวํ อรหนฺโต	ตลอดชีวิตพระอรหันต์ทั้ง
ปาณาติปาตํ ปหาย	หลายท่านละปาณาติบาตแล้ว
ปาณาติปาตา ปฏิวิรตา	งดเว้นจากปาณาติบาตแล้ว
นิหิตทณฺฑา นิหิตสตฺถา	วางท่อนไม้ วางศาสตราแล้ว
ลชฺชี ทยาปนฺนา	มีความละอาย มีความกรุณา
สพฺพปาณภูตหิตานุกมฺปี วิหรนฺติ.	เกื้อกูลสรรพสัตว์อยู่
อหมฺปชฺช อิมญฺจ รตฺตึ	แม้เราในวันนี้ตลอดคืนและตลอด
อิมญฺจ ทิวสํ	วัน
ปาณาติปาตํ ปหาย	ละปาณาติบาตแล้ว
ปาณาติปาตา { ปฏิวิรโต[๑] / ปฏิวิรตา[๒] }	งดเว้นจากปาณาติบาตแล้ว
{ นิหิตทณฺโฑ นิหิตสตฺโถ[๑] / นิหิตทณฺฑา นิหิตสตฺถา[๒] }	วางท่อนไม้ วางศาสตราแล้ว
{ ลชฺชี ทยาปนฺโน[๑] / ลชฺชินี ทยาปนฺนา[๒] }	มีความละอาย มีความกรุณา
{ สพฺพปาณภูต-หิตานุกมฺปี[๑] / สพฺพปาณภูต-หิตานุกมฺปินี[๒] } วิหรามิ	เกื้อกูลสรรพสัตว์อยู่

๑. ชายว่า ๒. หญิงว่า

อิมินาปิ องฺเคน	ด้วยองค์อันนี้ทีเดียว
อรหตํ อนุกโรมิ.	เราชื่อว่า ย่อมกระทำตามพระอรหันต์ทั้งหลาย
อุโปสโถ จ เม อุปวุตฺโถ ภวิสฺสติ	และอุโบสถชื่อว่าจักเป็นอันเราเข้าอยู่รักษาแล้ว.
๒. ยาวชีวํ อรหนฺโต	ตลอดชีวิตพระอรหันต์ทั้งหลาย
อทินฺนาทานํ ปหาย	ท่านละการถือเอาซึ่งสิ่งของอันเจ้าของเขาไม่ได้ให้แล้ว
อทินฺนาทานา ปฏิวิรตา	งดเว้นจากอทินนาทาน ถือเอา
ทินฺนาทายี ทินฺนปาฏิกงฺขี	แต่สิ่งของซึ่งเขาให้ มีปกติหวังเอาเฉพาะของที่เขาให้.
อเถเนน สุจิภูเตน	มีตนไม่ขโมย สะอาด ย่อม
อตฺตนา วิหรนฺติ.	อยู่
อหมฺปชฺช อิมญฺจ	แม้เราในวันนี้ ตลอดคืนและ
รตฺตึ อิมญฺจ ทิวสํ	ตลอดวัน
อทินฺนาทานํ ปหาย	ละการถือเอาซึ่งสิ่งของอันเจ้าของเขาไม่ได้ให้
อทินฺนาทานา { ปฏิวิรโต[๑] / ปฏิวิรตา[๒] }	งดเว้นจากการถือเอาซึ่งสิ่งของอันเจ้าของไม่ได้ให้

๑. ชายว่า ๒. หญิงว่า

ทินฺนาทายี ทินฺนปาฏิกงฺขี[๑] ทินฺนาทายินี ทินฺนปาฏิกงฺขินี[๒]	ถือเอาแต่สิ่งของที่เขาให้ มีปกติหวังเอาเฉพาะสิ่งของที่เจ้าของเขาให้.
อเถเนน สุจิภูเตน	มีตนไม่ขโมย สะอาด ย่อม
อตฺตนา วิหรามิ.	อยู่
อิมินาปิ องฺเคน	ด้วยองค์อันนี้ทีเดียว
อรหตํ อนุกโรมิ	เราชื่อว่าย่อมกระทำตามพระ-อรหันต์ทั้งหลาย
อุโปสโถ จ เม อุปวุตฺโถ ภวิสฺสติ.	และอุโบสถชื่อว่าจักเป็นอันเราเข้าอยู่รักษาแล้ว.
๓. ยาวชีวํ อรหนฺโต	ตลอดชีวิตพระอรหันต์ทั้งหลาย
อพฺรหฺมจริยํ ปหาย	ท่านละอพรหมจรรย์แล้ว
พฺรหฺมจารี อาราจารี	มีปกติประพฤติเหมือนพรหม มีปกติประพฤติห่างไกล
วิรตา เมถุนา คามธมฺมา.	คือ เว้นจากเมถุนอันเป็นธรรมดาของชาวบ้าน
อหมฺปชฺช อิมญฺจ รตฺตึ	แม้เราในวันนี้ตลอดคืนและตลอด-วัน
อิมญฺจ ทิวสํ	
อพฺรหฺมจริยํ ปหาย	ละอพรหมจรรย์แล้ว

---

๑. ชายว่า ๒. หญิงว่า

พฺรหฺมจารี อาราจารี[1] พฺรหฺมจารินี อาราจารินี[2]	มีปกติประพฤติเหมือนพรหม มีปกติประพฤติห่างไกล
วิรโต[1] วิรตา[2] เมถุนา คามธมฺมา.	คือ เว้นจากเมถุนอันเป็นธรรมดาของชาวบ้าน
อิมินาปิ องฺเคน	ด้วยองค์อันนี้ทีเดียว.
อรหตํ อนุกโรมิ	เราชื่อว่าย่อมกระทำตามพระอรหันต์ทั้งหลาย
อุโปสโถ จ เม อุปวุตฺโถ ภวิสฺสติ.	และอุโบสถชื่อว่าจักเป็นอันเราเข้าอยู่รักษาแล้ว.
๔. ยาวชีวํ อรหนฺโต	ตลอดชีวิตพระอรหันต์ทั้งหลาย
มุสาวาทํ ปหาย	ท่านละการกล่าวเท็จแล้ว
มุสาวาทา ปฏิวิรตา	เว้นแล้วจากการกล่าวเท็จ
สจฺจวาที สจฺจสนฺธา เชตา	มีปกติกล่าวคำจริง สืบต่อคำจริงเป็นหลักฐาน
ปจฺจยิกา อวิสํวาทกา โลกสฺส.	มีคำควรเชื่อถือได้ ไม่แกล้งกล่าวผิดต่อชาวโลก
อหมฺปชฺช อิมญฺจ รตฺตึ	แม้เราในวันนี้ ตลอดคืนและ
อิมญฺจ ทิวสํ	ตลอดวัน
มุสาวาทํ ปหาย	ละขาดการกล่าวเท็จแล้ว

๑. ชายว่า ๒. หญิงว่า

มุสาวาทา { ปฏิวิรโต[๑] / ปฏิวิรตา[๒] }		เว้นแล้วจากการกล่าวเท็จ
สจฺจวาที สจฺจสนฺโธ เธโต[๑] / สจฺจวาทินี สจฺจสนฺธา เธตา[๒]		มีปกติกล่าวคำจริง สืบต่อคำจริง เป็นหลักฐาน
ปจฺจยิโก อวิสํวาทโก[๑] / ปจฺจยิกา อวิสํวาทกา[๒]	โลกสฺส.	มีคำควรเชื่อถือได้ ไม่แกล้งกล่าวผิดต่อชาวโลก
อิมินาปิ องฺเคน		ด้วยองค์อันนี้ทีเดียว
อรหตํ อนุกโรมิ.		เราเชื่อว่าย่อมกระทำตามพระอรหันต์ทั้งหลาย.
อุโปสโถ จ เม อุปวุตฺโถ ภวิสฺสติ.		และอุโบสถเชื่อว่าจักเป็นอันเราเข้าอยู่รักษาแล้ว.
๕. ยาวชีวํ อรหนฺโต		ตลอดชีวิตพระอรหันต์ทั้งหลาย
สุราเมรยมชฺชปฺปมาทฏฺฐานํ ปหาย		ท่านละที่ตั้งแห่งความประมาท คือน้ำเมาได้แก่สุราและเมรัยแล้ว.
สุราเมรยมชฺชปฺปมาทฏฺฐานา ปฏิวิรตา.		งดเว้นที่ตั้งแห่งความประมาท คือน้ำเมาได้แก่สุราและเมรัย.
อหมฺปชฺช อิมญฺจ รตฺตึ อิมญฺจ ทิวสํ		แม้เราในวันนี้ตลอดคืนและตลอดวัน.
สุราเมรยมชฺชปฺปมาทฏฺฐานํ ปหาย		ละที่ตั้งแห่งความประมาท คือน้ำเมาได้แก่สุราและเมรัย.

---

๑. ชายว่า ๒. หญิงว่า

สุราเมรยมชฺชปฺปมาทฏฺฐานา ปฏิวิรโต[๑]. / ปฏิวิรตา[๒].	งดเว้นจากที่ตั้งแห่งความประมาท คือน้ำเมาได้แก่สุราและเมรัย
อิมินาปิ องฺเคน	ด้วยองค์อันนี้ทีเดียว.
อรหตํ อนุกโรมิ.	เราชื่อว่าย่อมกระทำตามพระอรหันต์ทั้งหลาย.
อุโปสโถ จ เม อุปวุตฺโถ ภวิสฺสติ.	และอุโบสถชื่อว่าจักเป็นอันเราเข้าอยู่รักษาแล้ว.
๖. ยาวชีวํ อรหนฺโต	ตลอดชีวิตพระอรหันต์ทั้งหลาย
เอกภตฺติกา	ท่านเป็นผู้มีอาหารหนเดียว.
รตฺตูปรตา	ยินดีเข้าไปสงบในเวลากลางคืนแล้ว.
วิรตา วิกาลโภชนา.	งดเว้นจากการบริโภคอาหารในเวลาวิกาลแล้ว.
อหมฺปชฺช อิมญฺจ รตฺตึ อิมญฺจ ทิวสํ	แม้เราในวันนี้ตลอดคืนและตลอดวัน.
เอกภตฺติโก[๑] / เอกภตฺติกา[๒]	เป็นผู้มีอาหารหนเดียว
รตฺตูปรโต[๑] / รตฺตูปรตา[๒]	ยินดีเข้าไปสงบในเวลากลางคืนแล้ว.
วิรโต[๑] / วิรตา[๒] วิกาลโภชนา.	งดเว้นจากการบริโภคอาหารในเวลาวิกาลแล้ว.

๑. ชายว่า ๒. หญิงว่า

อิมินาปิ องฺเคน
อรหตํ อนุกโรมิ.

ด้วยองค์อันนี้ทีเดียว.

เราชื่อว่าย่อมกระทำตามพระอรหันต์ทั้งหลาย.

อุโปสโถ จ เม อุปวุตฺโถ ภวิสฺสติ.

และอุโบสถชื่อว่าจักเป็นอันเราเข้าอยู่รักษาแล้ว.

๗. ยาวชีวํ อรหนฺโต
นจฺจคีตวาทิตวิสูกทสฺสนา
มาลาคนฺธวิเลปนธารณมณฺฑน-
วิภูสนฏฺฐานา ปฏิวิรตา.

ตลอดชีวิตพระอรหันต์ทั้งหลายท่านงดเว้นจากการฟ้อนการขับการประโคมเครื่องดนตรีและจากการดูการเล่นอันเป็นข้าศึกแก่บุญแก่กุศลและจากระเบียบดอกไม้ของหอมเครื่องทาเครื่องย้อมผัดผิวให้งามต่างๆ แล้ว.

อหมฺปชฺช อิมญฺจ รตฺตึ
อิมญฺจ ทิวสํ
นจฺจคีตวาทิตวิสูกทสฺสนา
มาลาคนฺธวิเลปนธารณมณฺฑน
วิภูสนฏฺฐานา { ปฏิวิรโต[๑]
ปฏิวิรตา[๒]

แม้เราในวันนี้ตลอดคืนและตลอดวัน.

งดเว้นจากการฟ้อนการขับประโคมเครื่องดนตรี และจากการดูการเล่นอันเป็นข้าศึกแก่บุญแก่กุศล และจากระเบียบดอกไม้ของหอมเครื่องทาเครื่องย้อมผัดผิวให้งามต่างๆ แล้ว.

---

๑. ชายว่า ๒. หญิงว่า

อิมินาปิ องฺเคน	ด้วยองค์อันนี้ทีเดียว.
อรหตํ อนุกโรมิ.	เราชื่อว่าย่อมกระทำตามพระ-อรหันต์ทั้งหลาย.
อุโปสโถ จ เม อุปวุตฺโถ ภวิสฺสติ.	และอุโบสถชื่อว่าจักเป็นอันเข้าอยู่รักษาแล้ว.
๘. ยาวชีวํ อรหนฺโต	ตลอดชีวิตพระอรหันต์ทั้งหลาย
อุจฺจาสยนมหาสยนา ปหาย	ท่านละซึ่งการนั่งนอนบนที่นั่งที่นอนอันสูงและใหญ่แล้ว.
อุจฺจาสยนมหาสยนา ปฏิวิรตา	งดเว้นจากการนั่งนอนบนที่นั่งที่นอนอันสูงและใหญ่แล้ว.
นีจเสยฺยํ กปฺเปนฺติ	ย่อมสำเร็จซึ่งการนั่งนอนบนที่นั่งที่นอนอันต่ำ
มญฺจเก วา ติณสนฺถรเก วา.	บนเตียงหรือที่อันลาดด้วยหญ้า.
อหมฺปชฺช อิมญฺจ รตฺตึ อิมญฺจ ทิวสํ	แม้เราในวันนี้ ตลอดคืนและตลอดวัน.
อุจฺจาสยนมหาสยนา ปหาย	ละซึ่งการนั่งนอนบนที่นั่งที่นอนอันสูงใหญ่แล้ว.
อุจฺจาสยนมหาสยนา { ปฏิวิรโต[1] / ปฏิวิรตา[2] }	งดเว้นจากการนั่งนอนบนที่นั่งที่นอนอันสูงใหญ่แล้ว.

๑. ชายว่า ๒. หญิงว่า

นิจเสยฺยํ กปฺเปมิ	ย่อมสำเร็จซึ่งการนั่งนอนบนที่นั่งที่นอนอันต่ำ
มญฺจเก วา ติณสนฺถรเก วา.	บนเตียงหรือที่ลาดด้วยหญ้า.
อิมินาปิ องฺเคน	ด้วยองค์อันนี้ทีเดียว.
อรหตํ อนุกโรมิ.	เราชื่อว่าย่อมกระทำตามพระอรหันต์ทั้งหลาย.
อุโปสโถ จ เม อุปวุตฺโถ ภวิสฺสติ	และอุโบสถชื่อว่าจักเป็นอันเราเข้าอยู่รักษาแล้ว.

เขมาเขมสรณคมนปริทีปิกาคาถา

(ว่านำ)

หนฺท มยํ เขมาเขมสรณคมนปริทีปิกา คาถาโย ภณาม เส.	ขอเชิญ พวกเราสวดบาลีแสดงสรณคมน์ อันเกษมและไม่เกษมเถิด.

(ว่าพร้อมกัน)

พหุํ เว สรณํ ยนฺติ ปพฺพตานิ วนานิ จ อารามรุกฺขเจตฺยานิ มนุสฺสา ภยตชฺชิตา	มนุษย์ทั้งหลายเป็นอันมากอันภัยคุกคามแล้ว ย่อมถึงภูเขาทั้งหลายบ้าง ป่าทั้งหลายบ้าง อารามและต้นไม้ที่เป็นเจดีย์ทั้งหลายบ้าง ว่าเป็นสรณะ.
เนตํ โข สรณํ เขมํ	นั่นแลมิใช่สรณะอันเกษม.

เนตํ สรณมุตฺตมํ	นั้นมิใช่สรณะอันอุดม.
เนตํ สรณมาคมฺม	เขาอาศัยอันนั้นเป็นสรณะแล้ว
สพฺพทุกฺขา ปมุจฺจติ	ย่อมไม่พ้นจากทุกข์ทั้งปวงได้.
โย จ พุทฺธญฺจ ธมฺมญฺจ	ส่วนผู้ใดถึงพระพุทธเจ้าด้วยพระ-
สงฺฆญฺจ สรณํ คโต	ธรรมด้วย พระสงฆ์ด้วย ว่าเป็นสรณะแล้ว.
จตฺตาริ อริยสจฺจานิ	มาเห็นอริยสัจจ์ทั้ง ๔ ด้วยปัญญา
สมฺมปฺปญฺญาย ปสฺสติ	อันชอบ.
ทุกฺขํ ทุกฺขสมุปฺปาทํ	คือทุกข์ และตัณหา เป็นแดนเกิดขึ้นพร้อมแห่งทุกข์ (คือสมุทัย).
ทุกฺขสฺส จ อติกฺกมํ	และความก้าวล่วงทุกข์ (คือนิโรธ).
อริยญฺจฏฺฐงฺคิกํ มคฺคํ	และมรรคมีองค์ ๘ อันไปจากข้าศึก.
ทุกฺขูปสมคามินํ	ให้ถึงพระนิพพาน เป็นที่เข้าไประงับทุกข์.
เอตํ โข สรณํ เขมํ	นี่แลเป็นสรณะอันเกษม.
เอตํ สรณมุตฺตมํ	นี่เป็นสรณะอันอุดม.
เอตํ สรณมาคมฺม	เขาอาศัยอันนี้เป็นสรณะแล้ว.
สพฺพทุกฺขา ปมุจฺจตีติ.	ย่อมพ้นจากทุกข์ทั้งปวงได้ดังนี้แล.

สจฺจกิริยคาถา

(ว่านำ)

หนฺท มยํ สจฺจกิริยคาถาโย	ขอเชิญพวกเราสวดคาถาทั้งหลาย
ภณาม เส.	ซึ่งกระทำคำสัตย์ เถิด.

(ว่าพร้อมกัน)

นตฺถิ เม สรณํ อญฺญํ	ที่พึ่งอื่นของข้าพเจ้าไม่มี.
พุทฺโธ เม สรณํ วรํ	พระพุทธเจ้าเบ็นที่พึ่งอันประเสริฐของข้าพเจ้า.
เอเตน สจฺจวชฺเชน	ด้วยความกล่าวสัตย์นี้.
โสตฺถิ เต[๑] โหตุ สพฺพทา	ขอความสวัสดีจงมีแก่ท่านทุกเมื่อ.
นตฺถิ เม สรณํ อญฺญํ	ที่พึ่งอื่นของข้าพเจ้าไม่มี.
ธมฺโม เม สรณํ วรํ	พระธรรมเบ็นที่พึ่งอันประเสริฐของข้าพเจ้า.
เอเตน สจฺจวชฺเชน	ด้วยความกล่าวสัตย์นี้.
โสตฺถิ เต[๑] โหตุ สพฺพทา	ขอความสวัสดีจงมีแก่ท่านทุกเมื่อ.
นตฺถิ เม สรณํ อญฺญํ	ที่พึ่งอื่นของข้าพเจ้าไม่มี.
สงฺโฆ เม สรณํ วรํ	พระสงฆ์เบ็นที่พึ่งอันประเสริฐของข้าพเจ้า.
เอเตน สจฺจวชฺเชน	ด้วยความกล่าวสัตย์นี้.
โสตฺถิ เต[๑] โหตุ สพฺพทา.	ขอความสวัสดีจงมีแก่ท่านทุกเมื่อ.

---

๑. สวดเพื่อความสวัสดีแก่ตน ให้เปลี่ยน เต เบ็น เม แปลว่าแก่ข้าพเจ้า

มหาการุณิกคาถา

(ว่านำ)

หนฺท มยํ มหาการุณิโก นาโถติอาทิกา คาถาโย ภณาม เส.	ขอเชิญ พวกเราสวดคาถาทั้งหลาย มีว่า มหาการุณิโก นาโถ ดังนี้ เป็นต้น เถิด.

(ว่าพร้อมกัน)

มหาการุณิโก นาโถ	พระบรมโลกนาถ ประกอบแล้วด้วยพระกรุณาอันใหญ่.
อตฺถาย สพฺพปาณินํ	ยังบารมีทั้งสิ้นให้เต็มแล้วเพื่อ.
ปูเรตฺวา ปารมี สพฺพา	ประโยชน์แก่สัตว์ทั้งปวง.
ปตฺโต สมฺโพธิมุตฺตมํ	ได้บรรลุสัมโพธิญาณอันอุดมแล้ว
เอเตน สจฺจวชฺเชน	ด้วยความกล่าวสัตย์นี้.
มา โหนฺตุ สพฺพุปทฺทวา.	ขอสรรพอุปัทวะทั้งหลาย จงอย่าได้มี.
มหาการุณิโก นาโถ	พระบรมโลกนาถ ประกอบแล้วด้วยพระกรุณาอันใหญ่.
หิตาย สพฺพปาณินํ	ยังบารมีทั้งสิ้นให้เต็มแล้ว เพื่อ
ปูเรตฺวา ปารมี สพฺพา	เกื้อกูลแก่สัตว์ทั้งปวง.
ปตฺโต สมฺโพธิมุตฺตมํ	ได้บรรลุสัมโพธิญาณอันอุดมแล้ว.
เอเตน สจฺจวชฺเชน	ด้วยความกล่าวสัตย์นี้.
มา โหนฺตุ สพฺพุปทฺทวา.	ของสรรพอุปัทวะทั้งหลาย จงอย่าได้มี.

มหาการุณิโก นาโถ	พระบรมโลกนาถ ประกอบแล้วด้วยพระกรุณาอันใหญ่.
สุขาย สพฺพปาณินํ	ยังบารมีทั้งสิ้นให้เต็มที่แล้ว
ปูเรตฺวา ปารมี สพฺพา	เพื่อสุขแก่สัตว์ทั้งปวง.
ปตฺโต สมฺโพธิมุตฺตมํ	ได้บรรลุสัมโพธิญาณอันอุดมแล้ว.
เอเตน สจฺจวชฺเชน	ด้วยความกล่าวสัตย์นี้.
มา โหนฺตุ สพฺพุปทฺทวา.	ขอสรรพอุปัทวะทั้งหลาย จงอย่าได้มี.

ปตฺติทานคาถา

(ว่านำ)

หนฺท มยํ เทวตาทีนํ ปตฺติทานํ กโรม เส.	เชิญเถิดพวกเราจงกระทำซึ่งการให้ซึ่งส่วนบุญ แก่สัตว์ทั้งหลายมีเทวดาเป็นต้นเถิด.

(ว่าพร้อมกัน)

ยา เทวตา สนฺติวิหารวาสินี	เทพดาเหล่าใด มีปกติอยู่ในวิหาร
ถูเป ฆเร โพธิฆเร ตหึ ตหึ	สถิตอยู่ที่เรือนพระสถูปที่เรือนพระโพธิ ในที่นั้นๆ.
ตา ธมฺมทาเนน ภวนฺตุ ปูชิตา	เทพดาเหล่านั้น เป็นผู้อันเราทั้งหลายบูชาแล้วด้วยธรรมทาน.

โสตฺถึ กโรนฺเตธ วิหารมณฺฑเล	จงกระทำความสวัสดีในวิหารมณฑลนี้.
เถรา จ มชฺฌา นวกา จ ภิกฺขโว	พระภิกษุทั้งหลาย ที่เป็นเถระ ที่เป็นปานกลาง ที่ยังใหม่ก็ดี.
สารามิกา ทานปตี อุปาสกา	อุบาสกอุบาสิกาทั้งหลาย ผู้เป็นทานบดี พร้อมด้วยอารามิกชนก็ดี.
คามา จ เทสา นิคมา จ อิสฺสรา	ชนทั้งหลาย ที่เป็นชาวบ้าน ที่เป็นชาวเมือง ที่เป็นชาวนิคมที่เป็นอิสสระก็ดี.
สปฺปาณภูตา สุขิตา ภวนฺตุ เต	สัตว์ที่มีชีวิต ทั้งหลายนั้นเหล่าจงเป็นผู้ถึงซึ่งความสุข.
ชลาพุชา เยปิ จ อณฺฑสมฺภวา	แม้สัตว์เหล่าใด ที่เป็นชลาพุชะกำเนิด ที่เป็นอัณฑชะกำเนิด.
สํเสทชาตา อถโวปปาติกา	ที่เป็นสังเสทชะกำเนิด ที่เป็นอุปปาติกะกำเนิดก็ดี.
นิยฺยานิกํ ธมฺมวรํ ปฏิจฺจ เต	สัตว์เหล่านั้น ได้อาศัยพระธรรมอันประเสริฐเป็นนิยยานิกธรรมแล้ว.
สพฺเพปิ ทุกฺขสฺส กโรนฺตุ สงฺขยํ	แม้ทั้งหมด จงทำความสิ้นไปแห่งทุกข์.

ฐาตุ จิรํ สตํ ธมฺโม	ขอธรรมของสัตบุรุษทั้งหลาย จงดำรงอยู่นาน.
ธมฺมทฺธรา จ ปุคฺคลา	และบุคคลทั้งหลายที่ทรงธรรมจะดำรงอยู่นาน.
สงฺโฆ โหตุ สมคฺโคว	ขอพระสงฆ์จงเป็นผู้พร้อมเพรียงกันเทียว.
อตฺถาย จ หิตาย จ	เพื่อประโยชน์และเกื้อกูล.
อมฺเห รกฺขตุ สทฺธมฺโม	ขอพระสัทธรรม จงรักษาเราทั้งหลาย.
สพฺเพปิ ธมฺมจาริโน	ผู้ประพฤติธรรม แม้ทั้งปวง.
วุฑฺฒึ สมฺปาปุเณยฺยาม	ขอเราทั้งหลาย จงถึงความเจริญ.
ธมฺเม อริยปฺปเวทิเต.	ในธรรมที่พระอริยเจ้าแสดงเถิด.

จตุรารักขกัมมัฏฐาน

พุทฺธาทยานุสฺสติ

สาธุ	ให้สำเร็จประโยชน์ได้ดีจริงละ
พุทฺธสุโพธิตา	ความเป็นความตรัสรู้ดีแห่งพระ-พุทธเจ้า
สาธุ	ให้สำเร็จประโยชน์ได้ดีจริงละ
ธมฺมสุธมฺมตา	ความเป็นธรรมดีแห่งพระธรรม

สาธุ	ให้สำเร็จประโยชน์ได้ดีจริงละ
สงฺฆสุปฏิปตฺติ	ความปฏิบัติดีแห่งพระสงฆ์
อโห พุทฺโธ	พระพุทธเจ้า เป็นที่พึ่งของเรา, พระองค์ตรัสรู้ดี, เป็นอัศจรรย์น่าเลื่อมใสจริง, เพราะพระองค์ตรัสรู้, ดับเพลิงกิเลสเพลิงทุกข์, ของพระองค์ได้แล้ว, ทรงสั่งสอนสัตว์, ให้รู้ตามเห็นตาม, ดับเพลิงกิเลสเพลิงทุกข์ได้ด้วย.
อโห ธมฺโม	พระธรรมเป็นที่พึ่งของเรา, ท่านทรงคุณเป็นอัศจรรย์น่าเลื่อมใสจริง, เพราะท่านทรงคุณ, คือดับเพลิงกิเลสเพลิงทุกข์, ของสัตว์ผู้ปฏิบัติชอบ, ช่วยให้พ้นจากทุกข์ภัยทั้งสิ้นได้, คือ ศีล สมาธิ ปัญญา มรรคผล นิพพาน.
อโห สงฺโฆ	พระสงฆ์เป็นที่พึ่งของเรา, ท่านปฏิบัติดี, เป็นอัศจรรย์น่าเลื่อมใสจริง, เพราะท่านปฏิบัติ, ทำให้บริบูรณ์ในศีลสมาธิปัญญา, บรรลุมรรคผล ทำให้แจ้งซึ่งพระ-

นิพพาน, ดับเพลิงกิเลสเพลิงทุกข์ของตนได้แล้ว, สั่งสอนผู้อื่น, ให้ปฏิบัติตาม, ดับเพลิงกิเลสเพลิงทุกข์ได้ด้วย.

•

เมตตาภาวนา

สพฺเพ สตฺตา	สัตว์ทั้งหลายที่เป็นเพื่อนทุกข์ เกิด แก่ เจ็บ ตาย ด้วยกันหมดทั้งสิ้น
อเวรา	จงเป็นสุขเป็นสุขเถิดอย่าได้มีเวรแก่กันและกันเลย
สพฺเพ สตฺตา	สัตว์ทั้งหลายที่เป็นเพื่อนทุกข์เกิด แก่ เจ็บ ตาย ด้วยกันหมดทั้งสิ้น
อพฺยาปชฺฌา	จงเป็นสุข เป็นสุขเถิด อย่าได้มีความเจ็บไข้ลำบากกายลำบากใจเลย
สพฺเพ สตฺตา	สัตว์ทั้งหลายที่เป็นเพื่อนทุกข์ เกิด แก่ เจ็บ ตาย ด้วยกันหมดทั้งสิ้น
อนีฆา	จงเป็นสุข เป็นสุขเถิด อย่าได้มีความทุกข์กายทุกข์ใจ เลย
สพฺเพ สตฺตา	สัตว์ทั้งหลายที่เป็นเพื่อนทุกข์ เกิด แก่ เจ็บ ตาย ด้วยกันหมดทั้งสิ้น

สุขี อตฺตานํ ปริหรนฺตุ — จงมีความสุขกายสุขใจ รักษาตนพ้นจากทุกข์ภัยทั้งสิ้นเถิด.

กายคตาสติโดยย่อ

อยเมว กาโย — กายอันนี้นั่นแล,

อุทฺธํ ปาทตลา — เบื้องบนแต่พื้นเท้าขึ้นมา

อโธ เกสมตฺถกา — เบื้องต่ำแต่กระหม่อมผมลงไป,

ตจปริยนฺโต — มันมีหนังเป็นที่สุดรอบ

ปูโร นานปฺปการสฺส อสุจิโน — มันเต็มด้วยของไม่สะอาดมีประการต่าง ๆ, มีผม ขน เล็บ ฟัน หนังเป็นต้น,

เชคุจฺโฉ ปฏิกูโล — มันเป็นของน่าเกลียดปฏิกูลไม่งามทั้งสิ้น.

มรณสติ

อทฺธุวํ ชีวิตํ — ความเป็นมันไม่ยั่งยืน,

ธุวํ มรณํ — ความตายมันยั่งยืน,

อวสฺสํ มยา มริตพฺพํ — เราจะต้องตายเป็นแท้,

มรณปริโยสานํ เม ชีวิตํ — ความเป็นของเรามีความตายเป็นที่สุด,

ชีวิตํ เม อนิยตํ	ความเป็นของเรามันไม่เที่ยง,
มรณํ เม นิยตํ	ความตายของเรามันเที่ยงแล้ว,

กายคตาสติ

อตฺถิ อิมสฺมึ กาเย	ส่วนไม่สะอาดทั้งหลายมีอยู่ในกายนี้,
เกสา	ผมทั้งหลายนะ,
โลมา	ขนทั้งหลายนะ,
นขา	เล็บทั้งหลายนะ,
ทนฺตา	ฟันทั้งหลายนะ,
ตโจ	หนังนะ,
มํสํ	เนื้อนะ,
นหารู	เอ็นทั้งหลายนะ,
อฏฺฐี	กระดูกทั้งหลายนะ,
อฏฺฐิมิญฺชํ	เยื่อในกระดูกนะ,
วกฺกํ	ม้ามนะ,
หทยํ	หัวใจนะ,
ยกนํ	ตับนะ,
กิโลมกํ	พังผืดนะ,
ปิหกํ	ไตนะ,
ปปฺผาสํ	ปอดนะ,

อนฺตํ	ไส้ใหญ่นะ,
อนฺตคุณํ	สายรัดไส้นะ,
อุทริยํ	อาหารใหม่นะ,
กรีสํ	อาหารเก่านะ,
ปิตฺตํ	น้ำดีนะ,
เสมฺหํ	น้ำเศลษม์นะ,
ปุพฺโพ	น้ำเหลืองนะ,
โลหิตํ	น้ำเลือดนะ,
เสโท	น้ำเหงื่อนะ,
เมโท	น้ำมันข้นนะ,
อสฺสุ	น้ำตานะ,
วสา	น้ำมันเหลวนะ,
เขโฬ	น้ำลายนะ,
สิงฺฆาณิกา	น้ำมูกนะ,
ลสิกา	น้ำไขข้อนะ,
มุตฺตํ	น้ำมูตรนะ,
อิติ	ว่ากระนี้แล.

อภิณหปัจจเวกขณ

ชราธมฺโมมฺหิ	เราเป็นผู้มีความแก่เป็นธรรมดา,
ชรํ อนตีโต	เราเป็นผู้ล่วงความแก่ไปไม่ได้แล้ว,
พฺยาธิธมฺโมมฺหิ	เราเป็นผู้มีความเจ็บไข้เป็นธรรมดา,
พฺยาธึ อนตีโต	เราเป็นผู้ล่วงความเจ็บไข้ไปไม่ได้แล้ว,
มรณธมฺโมมฺหิ	เราเป็นผู้มีความตายเป็นธรรมดา,
มรณํ อนตีโต	เราเป็นผู้ล่วงความตายไปไม่ได้แล้ว,
สพฺเพหิ เม ปิเยหิ มนาเปหิ นานาภาโว วินาภาโว	เราจะละเว้นเป็นต่าง ๆ คือว่าจะพลัดพราก, จากของรักของชอบใจทั้งหลายทั้งสิ้น.
กมฺมสฺสโกมฺหิ	เราเป็นผู้มีกรรมเป็นของ ๆ ตัว,
กมฺมทายาโท	เราเป็นผู้ถือเอามฤดกของกรรม,
กมฺมโยนิ	เราเป็นผู้มีกรรมเป็นกำเนิด,
กมฺมพนฺธุ	เราเป็นผู้มีกรรมเป็นเผ่าพันธุ์,
กมฺมปฏิสรโณ	เราเป็นผู้มีกรรมเป็นที่อาศัยเล่นไป,

ยํ กมฺมํ กริสฺสามิ กลฺยาณํ	เราจักกระทำกรรมอันใดเป็นกรรม
วา ปาปกํ วา	อันงามหรือเป็นบาป,
ตสฺส ทายาโท ภวิสฺสามิ.	เราจักเป็นผู้ถือเอามฤดกของกรรมนั้น.

ปกิณณกะ

๑. สพฺเพ สตฺตา	สัตว์ทั้งหลายทั้งสิ้น,
มรนฺติ จ	มันทั้งหลายตายอยู่ด้วย,
มรึสุ จ	มันทั้งหลายตายแล้วด้วย,
มริสฺสเร	มันทั้งหลายจักตาย,
ตเถวาหํ มริสฺสามิ	ตัวเราจักตายอย่างนั้นนั่นเทียว,
นตฺถิ เม เอตฺถ สํสโย	ความสงสัยในเรื่องตายนี้ไม่มีแก่เรา.
๒. อาตุรกายสฺส เม สโต	เมื่อเรามีกายอาดูรกระวนกระวายอยู่ด้วยทุกขเวทนา,
จิตฺตํ อนาตุรํ ภวิสฺสติ	จิตของเราจักไม่อาดูรกระวนกระวายไปตามกาย,
ภิทุรายํ กาโย	กายนี้มันจักแตก,
วิราคธมฺมํ วิญฺญาณํ	วิญญาณนี้มันจักดับ, เป็นของไม่เที่ยง, ไม่ใช่ของเรา, ช่างมัน,

๓. อนิจฺจา สงฺขารา
ตํ กุเตตฺถ ลพฺภา

สังขารทั้งหลายมันไม่เที่ยง, เพราะเหตุนั้น, ความเที่ยงในสังขารทั้งหลายเหล่านี้, จักพึงได้แต่ไหนเล่า, เปล่าไม่มีใครเกิดไม่มีใครตาย, รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ ขันธ์ ๕ มันเกิดขึ้น ขันธ์ ๕ มันทำลายไปต่างหาก. มันไม่เที่ยงมันเป็นทุกข์, ไม่ใช่ของเรา ไม่ใช่เรา ไม่ใช่ตัวใช่ตน, ขันธ์ ๕ ต่างหากช่างมันเถิด, เปล่าไม่มีใครเกิด ไม่มีใครตาย, จักขุ โสตะ ฆานะ ชิวหา กาย ใจ, อายตนะ ๖ มันเกิดขึ้น อายตนะ ๖ มันดับไปต่างหาก, มันไม่เที่ยง, มันเป็นทุกข์ ไม่ใช่ของเรา, ไม่ใช่เรา, ไม่ใช่ตัวใช่ตน อายตนะ ๖ ต่างหากช่างมันเถิด, เปล่าไม่มีใครเกิดไม่มีใครตาย, ดิน น้ำ ไฟ ลม อากาศ วิญญาณ, ธาตุ ๖ มันเกิดขึ้น ธาตุ ๖ มันแตกไปต่างหาก, มันไม่เที่ยง, มันเป็นทุกข์,

ไม่ใช่ของเรา ไม่ใช่เรา, ไม่ใช่ตัวใช่ตน, ธาตุ ๖ ต่างหาก ช่างมันเกิด, เปล่าไม่มีใครเกิดไม่มีใครตาย นามรูปมันเกิดขึ้น นามดับรูปแตกไปต่างหาก, มันไม่เที่ยง, มันเป็นทุกข์ไม่ใช่ของเรา, ไม่ใช่เรา, ไม่ใช่ตัวใช่ตน, นามรูปต่างหาก, ช่างมันเกิด.

๔. รูปํ อนิจฺจํ	ของทรุดโทรมมันไม่เที่ยงมันเกิดขึ้นแล้วดับไปจริง
เวทนา อนิจฺจา	ความรู้แจ้งความเสวยอารมณ์มันไม่เที่ยง มันเกิดขึ้นแล้วดับไปจริง.
สญฺญา อนิจฺจา	ความจำความหมายมันไม่เที่ยงมันเกิดขึ้นแล้วดับไปจริง,
สงฺขารา อนิจฺจา	ความคิดเป็นเครื่องปรุงจิตทั้งหลาย มันไม่เที่ยง มันเกิดขึ้นแล้วดับไปจริง.
วิญฺญาณํ อนิจฺจํ	จิตรู้จักอารมณ์ มันไม่เที่ยงมันเกิดขึ้นแล้วดับไปจริง,
รูปํ อนตฺตา	ของทรุดโทรมต่างหากไม่ใช่ตัวใช่ตนจริง,

เวทนา อนตฺตา	ความรู้แจ้งความเสวยอารมณ์ต่างหาก ไม่ใช่ตัวใช่ตนจริง,
สญฺญา อนตฺตา	ความจำความหมายต่างหาก ไม่ใช่ตัวใช่ตนจริง,
สงฺขารา อนตฺตา	ความคิดเป็นเครื่องปรุงจิตทั้งหลายต่างหาก ไม่ใช่ตัวใช่ตนจริง,
วิญฺญาณํ อนตฺตา	จิตรู้จักอารมณ์ต่างหากไม่ใช่ตัวใช่ตนจริง,
สพฺเพ สงฺขารา อนิจฺจา	ธรรมที่ปัจจัยตกแต่งขึ้นทั้งหลายทั้งสิ้น มันไม่เที่ยง มันเกิดขึ้นแล้วดับไปจริง,
สพฺเพ ธมฺมา อนตฺตา	ธรรมทั้งหลายทั้งสิ้นต่างหาก ไม่ใช่ตัวใช่ตนจริง,
อิติ	ว่ากระนี้แล.
๕. อโห วต	โอหนอ,
เม	แห่งเราน่ะ,
อิมินาปิ วีติวตฺเตน	ด้วยกลางคืนและกลางวันที่เป็นไป
รตฺตินฺทิเวน	ล่วงแล้วแม้นี้,
อายุ	อายุนะ,
ขียติ	มันย่อมสิ้นไป,

ชีวิตํ	ชีวิตนะ,
อุปรุชฺฌติ	มันย่อมรุกเข้า,
อนิจฺจา	มันทั้งหลายไม่เที่ยงน่ะ,
สงฺขารา	สังขารทั้งหลายนะ,
ตํ	ด้วยเหตุนั้น,
กุโต	แต่ที่ไหนเล่า,
เอตฺถ	ความเที่ยงน่ะในสังขารทั้งหลายเหล่านี้
ลพฺภา	จะพึงได้มันนะ,
เตสํ โข ปน สงฺขารานํ วูปสมาย	ก็เพื่อความเข้าระงับแห่งสังขารทั้งหลายเหล่านั้นแล,
วิภชฺชวาที	พระองค์มักแจกกล่าวละ,
อรหํ	พระองค์ควรละ,
สมฺมาสมฺพุทฺโธ	พระองค์ตรัสรู้แล้วเองโดยชอบนะ,
ธมฺมสฺสุธมฺมตา	ความเป็นธรรมดีแห่งพระธรรม,
สงฺฆสฺสุปฏิปตฺติ	ความปฏิบัติดีแห่งพระสงฆ์,
อโห พุทฺโธ	พระพุทธเจ้าเป็นที่พึ่งของเรา, พระองค์ตรัสรู้ดี, เป็นอัศจรรย์น่าเลื่อมใสจริง, เพราะพระองค์ตรัสรู้, คือ ดับเพลิงกิเลสเพลิงทุกข์, ของพระองค์ได้แล้ว, ทรง

สั่งสอนสัตว์ ให้รู้ตามเห็นตาม, ดับเพลิงกิเลสเพลิงทุกข์ได้ด้วย,

อโห ธมฺโม

พระธรรมเป็นที่พึ่งของเรา, ท่านทรงคุณเป็นอัศจรรย์น่าเลื่อมใสจริง, เพราะท่านทรงคุณ, คือ ดับเพลิงกิเลสเพลิงทุกข์, ของสัตว์ผู้ปฏิบัติชอบ, ช่วยให้พ้นจากทุกข์ภัยทั้งสิ้นได้คือ ศีล สมาธิ ปัญญา มรรคผล ผล นิพพาน,

อโห สงฺโฆ

พระสงฆ์เป็นที่พึ่งของเรา ท่านปฏิบัติดี, เป็นอัศจรรย์น่าเลื่อมใสจริง, เพราะท่านปฏิบัติ, ทำให้บริบูรณ์ในศีลสมาธิปัญญา, บรรลุมรรคผลทำให้แจ้งซึ่งพระนิพพาน, ดับเพลิงกิเลสเพลิงทุกข์, ของตนได้แล้ว, สั่งสอนผู้อื่น, ให้ปฏิบัติตาม, ดับเพลิงกิเลสเพลิงทุกข์ได้ด้วย,

---

กราบพระหลังจากสวดมนต์จบแล้ว

ยมหํ สมฺมาสมฺพุทฺธํ ภควนฺตํ สรณํ คโต[๑] / คตา[๒]	พระผู้มีพระภาคพระองค์ตรัสรู้ดีแล้วโดยชอบ พระองค์ใดแน่ะ ข้าพเจ้าถึงแล้วว่าเป็นที่พึ่งกำจัดภัยจริง.
ตํ ภควนฺตํ อภิวาเทมิ	ข้าพเจ้าไหว้พระผู้มีพระภาคที่เป็นที่พึ่งของข้าพเจ้านั้น.
ยมหํ สฺวากฺขาตํ ภควตา ธมฺมํ สรณํ คโต[๑] / คตา[๒]	พระธรรมที่พระผู้มีพระภาคตรัสแล้วดีเหล่าใดแน่ะ ข้าพเจ้าถึงแล้วว่าเป็นที่พึ่งกำจัดภัยจริง.
ตํ ธมฺมํ นมสฺสามิ	ข้าพเจ้าไหว้พระธรรมที่เป็นที่พึ่งของข้าพเจ้านั้น.
ยมหํ สุปฏิปนฺนํ สงฺฆํ สรณํ คโต[๑] / คตา[๒]	พระสงฆ์ที่ท่านปฏิบัติดีแล้วหมู่ใดแน่ะ ข้าพเจ้าถึงแล้วว่าเป็นที่พึ่งกำจัดภัยจริง.
ตํ สงฺฆํ วนฺทามิ	ข้าพเจ้าไหว้พระสงฆ์ที่เป็นที่พึ่งของข้าพเจ้านั้น.

๑. ชายว่า ๒. หญิงว่า

สรณคมนานุสฺสรณคาถา

คำแสดงตนเป็นอุบาสกอุบาสิกา
ว่าเมื่อเทศน์เวลาเช้าจบแล้ว ดังนี้

อหํ พุทฺธญฺจ ธมฺมญฺจ	ข้าพเจ้าถึงพระพุทธเจ้าพระ-
สงฺฆญฺจ สรณํ { คโต[๑] / คตา[๒] }	ธรรม และพระสงฆ์ว่าเป็นสรณะแล้ว.
{ อุปาสกตฺตํ[๑] / อุปาสิกตฺตํ[๒] } เทเสสึ	ขอแสดงความเป็น { อุบาสก / อุบาสิกา }
ภิกฺขุสงฺฆสฺส สมฺมุขา	แต่ที่พร้อมหน้าพระภิกษุสงฆ์.
เอตํ เม สรณํ เขมํ	สรณะนั้นเป็นแดนเกษม
เอตํ สรณมุตฺตมํ	สรณะนั้นเป็นของสูงสุด
เอตํ สรณมาคมฺม	เราได้อาศัยสรณะนั้นแล้ว จึงพ้น
สพฺพทุกฺขา ปมุจฺจเย	จากทุกข์ทั้งปวงได้
ยาถาพลํ จเรยฺยาหํ	ข้าพเจ้าพึงประพฤติตามคำสั่งสอน
สมฺมาสมฺพุทฺธสาสนํ	ของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าตามกำลัง
ทุกฺขนิสฺสรณสฺเสว	
{ ภาคี อสฺสํ[๑] / ภาคินิสฺสํ[๒] } อนาคเต	พึงเป็นผู้มีส่วนแห่งการแล่นออกจากทุกข์ได้แท้ในอนาคตกาล

---

๑. ชายว่า ๒. หญิงว่า

คำปฏิญญาตนเป็นพระพุทธมามกะ

เอสาหํ ภนฺเต สุจิรปรินิพฺพุตมฺปิ ตํ ภควนฺตํ สรณํ คจฺฉามิ ธมฺมญฺจ สงฺฆญฺจ	ท่านเจ้าข้า ข้าพเจ้าถึงพระผู้มีพระภาคเจ้านั้น แม้ปรินิพพานนานมาแล้ว และพระธรรม พระสงฆ์ เป็นสรณะ (คือที่ระลึกนับถือ)
พุทฺธมามโกติ มํ สงฺโฆ ธาเรตุ ฯ	ขอพระสงฆ์ จงจำข้าพเจ้าไว้ว่า ผู้รับเอาพระพุทธเจ้าเป็นของตน (คือนับถือพระพุทธเจ้า)

คำขอขมา

ว่าเมื่อเทศน์เวลาเย็นจบแล้ว เมื่อพระภิกษุสามเณรสวด ยาเทวตาจบแล้ว พร้อมกับกล่าวคำขอขมา ดังนี้ (ส่วนคำแปลมีอยู่ที่ทำวัตรค่ำ)

กาเยน วาจาย ว เจตสา วา,
พุทฺเธ กุกมฺมํ ปกตํ มยา ยํ,
พุทฺโธ ปฏิคฺคณฺหตุ อจฺจยนฺตํ,
กาลนฺตเร สํวริตุํ ว พุทฺเธ.
กาเยน วาจาย ว เจตสา วา,
ธมฺเม กุกมฺมํ ปกตํ มยา ยํ,

ธมฺโม ปฏิคฺคณฺหตุ อจฺจยนฺตํ,
กาลนฺตเร สํวริตุํ ว ธมฺเม.
กาเยน วาจาย ว เจตสา วา,
สงฺเฆ กุกมฺมํ ปกตํ มยา ยํ,
สงฺโฆ ปฏิคฺคณฺหตุ อจฺจยนฺตํ,
กาลนฺตเร สํวริตุํ ว สงฺเฆ.

คำลาพระสงฆ์

หนฺททานิ มยํ ภนฺเต คจฺฉาม, พหุกิจฺจา มยํ พหุกรณียา.	ท่านผู้เจริญ พวกข้าพเจ้ามีกิจมาก มีสิ่งที่พึงทำมาก พวกข้าพเจ้าจึงขอโอกาสไป ในบัดนี้.

พระท่านกล่าวว่า

ยสฺสทานิ ตุมฺเห กาลํ มญฺญถ.	ท่านทั้งหลายจงสำคัญกาลซึ่งสมควรในบัดนี้เถิด.

รับพร้อมกันว่า

สาธุ ภนฺเต.	ท่านผู้เจริญ ดีละ

คำประกาศอุโบสถศีล

อุโบสถศีล

อชฺช โภนฺโต ปกฺขสฺส { ปญฺจรสี / อฏฺฐมี / จาตุทฺทสี } ทิวโส เอวรูโป โข

โภนฺโต ทิวโส พุทฺเธน ภควตา ปญฺญตฺตสฺส ธมฺมสฺสวนสฺส เจว ตทตฺถาย อุปสกอุปาสิกานํ อุโปสถกมฺมสฺส จ กาโล โหติ, หนฺท มยํ โภนฺโต สพฺเพ อิธ สมาคตา ตสฺส ภควโต ธมฺมานุธมฺมปฏิปตฺติยา ปูชนตฺถาย อิมญฺจ รตฺตึ อิมญฺจ ทิวสํ อุโปสถํ อุปวสิสฺสามาติ กาล-ปริจฺเฉทํ กตฺวา ตํ ตํ เวรมณึ อารมฺมณํ กริตฺวา อวิกฺขิตฺตจิตฺตา หุตฺวา สกฺกจฺจํ อุโปสถงฺคานิ สมาทิเยยฺยาม อีทิสํ หิ อุโปสถกาลํ สมฺปตฺตานํ อมฺหากํ ชีวิตํ มา นิรตฺถกํ โหตุ.

ดูก่อนท่านทั้งหลายผู้เจริญ

วันนี้เป็นวัน	ปัณณรสี	ดิถีที่ ๑๕	แห่งปักษ์มาถึงเข้า
	อัฏฐมี	ดิถีที่ ๘	
	จาตุททสี	ดิถีที่ ๑๔	

แล้ว ก็วันเช่นนี้ เป็นกาลอันพระผู้มีพระภาคทรงบัญญัติไว้ให้เป็นวันธรรมสวนะ เพื่ออุบาสกอุบาสิกาจักได้สดับพระธรรมเทศนาและรักษาอุโบสถ บัดนี้ขอกุศลอันยิ่งใหญ่คือตั้งใจสมาทานอุโบสถจงบังเกิดมีแก่เราทั้งหลายที่มาประชุมพร้อมกัน ณ ที่นี้ เราทั้งหลายพึงมีจิตยินดีที่จะรักษาอุโบสถ อันประกอบด้วยองค์ ๘ ประการนี้ไว้ให้บริบูรณ์ด้วยดี สิ้นวันหนึ่งคืนหนึ่ง ณ เวลาวันนี้ และพึงตั้งจิตคิดงดเว้นไกลจากโทษนั้น ๆ เป็นอารมณ์ อย่าให้มีจิตฟุ้งซ่านส่งไปสู่ที่อื่น และพึงสมาทานอุโบสถทั้ง ๘ ประการโดยเคารพเถิด เพื่อบูชาพระผู้มีพระภาคพระพุทธเจ้านั้น ด้วยธัมมานุธัมมปฏิบัติซึ่งเป็นข้อปฏิบัติอันสูงยิ่ง ตามกำลังของเราทั้งหลายที่เป็นคฤหัสถ์ อันชีวิตของเราทั้งหลายที่เป็นมาอยู่มาถึงวันอุโบสถเช่นนี้ นับว่าประเสริฐยิ่งแล้ว ก็อย่าให้ล่วง

ไปเสียเปล่าจากประโยชน์นั้นเลย ขอเราทั้งหลายจงตั้งใจสมาทานอุโบสถศีล ณ กาลบัดนี้ เทอญ.

(เมื่อประกาศอุโบสถจบแล้ว พระจะขึ้นธรรมาสน์ จึงกล่าวคำอาราธนาอุโบสถศีลพร้อมกันว่า)

คำอาราธนาอุโบสถศีล

มยํ ภนฺเต ติสรเณน สห อฏฺฐงฺคสมนฺนาคตํ อุโปสถํ ยาจาม

(ว่า ๓ หน)

พวกเราขออุโบสถศีล อันประกอบด้วยองค์แปดพร้อมทั้งสรณะสามเจ้าข้า.

อุโบสถศีล

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส (๓ หน)

พุทฺธํ สรณํ คจฺฉามิ
ธมฺมํ สรณํ คจฺฉามิ
สงฺฆํ สรณํ คจฺฉามิ
ทุติยมฺปิ พุทฺธํ สรณํ คจฺฉามิ
ทุติยมฺปิ ธมฺมํ สรณํ คจฺฉามิ
ทุติยมฺปิ สงฺฆํ สรณํ คจฺฉามิ
ตติยมฺปิ พุทฺธํ สรณํ คจฺฉามิ
ตติยมฺปิ ธมฺมํ สรณํ คจฺฉามิ
ตติยมฺปิ สงฺฆํ สรณํ คจฺฉามิ

ติสรณคมนํ นิฏฺฐิตํ การถึงสรณะ ๓ จบแล้ว.

(พึงรับว่า)

อาม ภนฺเต — ข้าแต่ท่านผู้เจริญ เจ้าข้า.

๑. ปาณาติปาตา เวรมณีสิกฺขาปทํ สมาทิยามิ. — ข้าพเจ้าขอสมาทานสิกขาบท, คือ เว้นจากฆ่าสัตว์ด้วยตนเอง, และใช้ผู้ใดผู้หนึ่งให้ฆ่า.

๒. อทินฺนาทานา เวรมณีสิกฺขาปทํ สมาทิยามิ. — ข้าพเจ้าขอสมาทานสิกขาบท, คือ เว้นจากลักฉ้อข้าวของเขาด้วยตนเอง และใช้ผู้ใดผู้หนึ่งให้ลักและฉ้อ.

๓. อพฺรหฺมจริยา เวรมณีสิกฺขาปทํ สมาทิยามิ. — ข้าพเจ้าขอสมาทานสิกขาบท, คือ เว้นจากประพฤติอสัทธรรมเป็นข้าศึกแก่พรหมจรรย์.

๔. มุสาวาทา เวรมณีสิกฺขาปทํ สมาทิยามิ — ข้าพเจ้าขอสมาทานสิกขาบท, คือ เว้นจากเจรจาคำเท็จคือคำไม่จริง (และพูดล่อลวงอำพรางท่านผู้อื่น)

๔. สุราเมรยมชฺชปมาทฏฺฐานา เวรมณีสิกฺขาปทํ สมาทิยามิ. — ข้าพเจ้าขอสมาทานสิกขาบท, คือ เว้นจากเหตุเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท, คือ ดื่มกินเหล้าและเครื่องดองที่เป็นของมัวเมาทั้งปวง

๖. วิกาลโภชนา เวรมณีสิกฺขาปทํ สมาทิยามิ.

ข้าพเจ้าขอสมาทานสิกขาบท, คือ เว้นจากบริโภคอาหารในเวลาวิกาล คือ ตั้งแต่พระอาทิตย์เที่ยงแล้วไปจนถึงเวลาอรุณ ตั้งขึ้นมาใหม่.

๗. นจฺจคีตวาทิตวิสูกทสฺสนมาลาคนฺธวิเลปน ธารณมณฺฑนวิภูสนฏฺฐานา เวรมณีสิกฺขาปทํ สมาทิยามิ.

ข้าพเจ้าขอสมาทานสิกขาบท, คือ เว้นจากฟ้อนรำขับร้อง, และประโคมเครื่องดนตรีต่าง ๆ และดูการเล่นที่เป็นข้าศึกแก่บุญแก่กุศล, และทัดทรงตบแต่งประดับประดาร่างกาย, ด้วยระเบียบดอกไม้และของหอม, เครื่องทาเครื่องย้อมผัดผิวให้งามต่าง ๆ

๘. อุจฺจาสยนมหาสยนา เวรมณีสิกฺขาปทํ สมาทิยามิ.

ข้าพเจ้าขอสมาทานสิกขาบท, คือ เว้นจากนั่งนอนเหนือเตียงตั่งที่มีเท้าสูงกว่าประมาณ, และที่นั่งที่นอนอันใหญ่ คือ ฟูกเบาะ มีภายในใช้นุ่นและสำลี และเครื่องปูลาดอันวิจิตรงามไปด้วยเงินและทองต่าง ๆ

พระท่านว่านำ อุบาสกอุบาสิกาว่าตาม

อชฺเชกํ รตฺตินฺทิวํ, สมฺมเทว อภิรกฺขิตุํ, อิมํ อฏฺฐงฺค- สมนฺนาคตํ พุทฺธปญฺญตฺตํ อุโปสถํ สมาทิยามิ.

ข้าพเจ้าขอสมาทานอุโบสถ, อันประกอบไปด้วยองค์ ๘ ประการนี้, เป็นวัตต์อันพระพุทธเจ้าทรงบัญญัติไว้ เพื่อจะรักษาไปให้บริสุทธิ์บริสุทธิ์ด้วยดี, สิ้นวันหนึ่งคืนหนึ่ง ณ เวลาวันนี้, ขอกุศลอันนี้จงเป็นอุปนิสสัย, เป็นปัจจัยแก่พระนิพพานในอนาคตกาลนั้นเทอญ

พระท่านว่า

อิมานิ อฏฺฐ สิกฺขาปทานิ อุโปสถวเสน ตุมฺเหหิ อุปาสกอุปาสิกา ภูเตหิ สาธุกํ กตฺวา รกฺขิตพฺพานิ.

สิกขาบท ๘ ประการเหล่านี้ (ด้วยอำนาจอุโบสถศีล) ท่านทั้งหลาย ผู้เป็นอุบาสกอุบาสิกาพึงรักษากระทำให้ดีเถิด.

(รับว่า)

อาม ภนฺเต

ข้าแต่ท่านผู้เจริญ เจ้าข้า

แล้วพระท่านว่าต่อไปว่า

สีเลน สุคตึ ยนฺติ,
สีเลน โภคสมฺปทา,
สีเลน นิพฺพุตึ ยนฺติ,
ตสฺมา สีลํ วิโสธเย,

คนทั้งหลายไปสู่สุคติได้เพราะศีล
ถึงพร้อมด้วยโภคสมบัติก็เพราะศีล
ไปสู่พระนิพพานได้ก็เพราะศีล
เพราะฉะนั้น พึงชำระศีลให้บริสุทธิ์.

องค์ศีล

ผู้รักษาศีลพึงตัดสินได้ด้วยตนเอง ว่าศีลของตนยังปกติดีอยู่หรือหรือว่าทำลายไปแล้ว ด้วยอาศัยเครื่องมือคือองค์ในสิกขาบทนั้นๆ ถ้ามีองค์ไม่ครบแม้แต่องค์ใดองค์หนึ่งในสิกขาบทใด สิกขาบทนั้นก็ยังไม่ขาด ต่อเมื่อครบองค์ศีลจึงขาด ถ้าในระหว่างที่รักษาแม้เผลอสติไปล่วงเข้าก็ดี ก็มีอานิสงส์ลดน้อยตามเหตุที่ล่วง พอรู้สึกว่าล่วงเข้าแล้วควรแสดงเหตุ แล้วตั้งใจสมาทานสำรวมต่อไป.

องค์ศีลนั้นมีดังต่อไปนี้

สิกขาบทที่ ๑ มีองค์ ๕ คือ

๑. ปาโณ	สัตว์มีชีวิต
๒. ปาณสญฺญิตา	รู้ว่าสัตว์มีชีวิต
๓. วธกจิตฺตํ	จิตคิดจะฆ่าสัตว์
๔. อุปกฺกโม	ความเพียรเพื่อจะฆ่าสัตว์
๕. เตน มรณํ	สัตว์ตายด้วยความเพียรนั้น

สิกขาบทที่ ๒ มีองค์ ๕ คือ

๑. ปรปริคฺคหิตํ	ของที่เขาหวงห้าม
๒. ปรปริคฺคหิตสญฺญิตา	รู้ว่าของที่เขาหวงห้าม
๓. เถยฺยจิตฺตํ	จิตคิดจะลักของเขา
๔. อุปกฺกโม	ความเพียรเพื่อจะลักของเขา
๕. เตน หรณํ	ลักของเขาด้วยความเพียรนั้น

สิกขาบทที่ ๓ มีองค์ ๒ คือ

๑. เสวนจิตฺตํ	จิตคิดจะเสพเมถุน
๒. มคฺเคน มคฺคปฏิปาทนํ	ให้มรรคต่อมรรคถึงกัน

(สององค์นี้ กล่าวตามนัยโดยมาก)

สิกขาบทที่ ๔ มีองค์ ๔ คือ

๑. อตถวตฺถุ	เรื่องไม่จริง
๒. วิสํ วาทนจิตฺตํ	จิตคิดกล่าวให้ผิด
๓. ตชฺโช วายาโม	พยายามกล่าวให้ผิด
๔. ปรสฺส ตทตฺถวิชานนํ	ให้ผู้อื่นรู้เรื่องผิดนั้น

สิกขาบทที่ ๕ มีองค์ ๔ คือ

๑. มทนียํ	ของเมามีสุราเป็นต้น
๒. ปาตุกมฺยตาจิตฺตํ	จิตใคร่จะดื่มกิน
๓. ตชฺโช วายาโม	พยายามจะดื่มกิน
๔. ปีตปฺปเวสนํ	ดื่มให้ล่วงลำคอเข้าไป

สิกขาบทที่ ๖ มีองค์ ๔ คือ

๑. วิกาโล	เวลาเที่ยงวันไปจนต่อวันรุ่งขึ้น
๒. ยาวกาลิกํ	ของที่เป็นอาหารชั่วกาล
๓. อชฺโฌหรณปฺปโยโค	พยายามเพื่อจะกลืนกิน
๔. เตน อชฺโฌหรณํ	กลืนกินด้วยความพยายามนั้น

สิกขาบทที่ ๗ ตอนต้น เว้นจากฟ้อนรำขับร้องและประโคมดนตรีต่าง ๆ และดูการเล่นที่เป็นข้าศึกแก่กุศล มีองค์ ๓ คือ

๑. นจฺจาทีนิ	การเล่นมีฟ้อนรำขับร้องเป็นต้น
๒. ทสฺสนตฺถาย คมนํ	ไปเพื่อจะดู จะฟัง
๓. ทสฺสนํ	ดูหรือฟัง

สำหรับตอนหลัง เว้นจากทัดทรงประดับเป็นต้น มีองค์ ๓ คือ

๑. มาลาทีนํ อญฺญาตรตา	เครื่องประดับมีดอกไม้ ของหอมเป็นต้น
๒. อนุญฺญาตการณาภาโว	ไม่มีเหตุเจ็บไข้เป็นต้น ที่ทรงอนุญาต
๓. อลงฺกตภาโว	ทัดทรงตกแต่งเป็นต้น ด้วยหวังประดับให้สวยงาม

สิกขาบทที่ ๘ มีองค์ ๓ คือ

๑. อุจฺจาสยนมหาสยนํ	ที่นั่งที่นอนสูงใหญ่
๒. อุจฺจาสยนมหาสยนสญฺญิตา	รู้ว่าที่นั่งที่นอนสูงใหญ่
๓. อภินิสีทนํ วา อภินิปชฺชนํ วา	นั่งหรือนอนทับลง

วิธีมาฆบูชา

คำบูชา

อชฺชายํ มาฆปุณฺณมี สมฺปตฺตา, มาฆนกฺขตฺเตน, ปุณฺณจนฺโท ยุตฺโต, ยตฺถ ตถาคโต อรหํ สมฺมาสมฺพุทฺโธ, จาตุรงฺคิเก สาวกสนฺนิปาเต โอวาทปาติโมกฺขํ อุทฺทิสิ, อฑฺฒเตรสานิ ภิกฺขุสตานิ, สพฺเพสํเยว ขีณาสวานํ, สพฺเพ เต เอหิ ภิกฺขุกา, สพฺเพปิ เต อนามนฺติตา ว ภควโต สนฺติกํ อาคตา, เวฬุวเน กลนฺทกนิวาเป, มาฆปุณฺณมิยํ วฑฺฒมานกจฺฉายาย, ตสฺมึ สนฺนิปาเต ภควา วิสุทฺธุโปสถํ อกาสิ, โอวาทปาติโมกฺขํ อุทฺทีวิช อยํ อมฺหากํ ภควโต เอโกเยว สาวกสนฺนิปาโต อโหสิ, จาตุรงฺคิโก, อฑฺฒเตรสานิ ภิกฺขุสตานิ สพฺเพสํเยว ขีณาสวานํ, มยนฺทานิ อิมํ มาฆปุณฺณมีนกฺขตฺตสมยํ, ตกฺกาลสทิสํ สมฺปตฺตา, สุจิรปรินิพฺพุตมฺปิ ตํ ภควนฺตํ อนุสฺสรมานา, อิมสฺมึ ตสฺส ภควโต สกฺขิภูเต เจติเย, อิเมหิ ทณฺฑทีปธูปปุปฺผาทิสกฺกาเรหิ ตํ ภควนฺตํ ตานิ จ อฑฺฒเตรสานิ ภิกฺขุสตานิ อภิปูชยาม, (อิมํ ถูปํ ติกฺขตฺตุํ, ปทกฺขิณํ กริสฺสาม) สาธุ โน ภนฺเต ภควา สสาวกสงฺโฆ สุจิรปรินิพฺพุโตปิ คุเณหิ ธรมาโน อิเม สกฺกาเร ทุคฺคตปณฺณาการภูเต ปฏิคฺคณฺหาตุ อมฺหากํ ทีฆรตฺตํ หิตาย สุขาย.

คำแปล

วันนี้ เป็นวันปุณณมี พระจันทร์เต็มดวง ประกอบด้วยมาฆนักขัตตฤกษ์ พระตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ทรงแสดงโอวาทปาติโมกข์ ในที่ประชุมสงฆ์ใดประกอบด้วยองค์สี่ คือ ภิกษุ ๑๒๕๐ องค์ แต่ล้วนเป็นพระขีณาสพ ๑ ภิกษุขีณาสพเหล่านั้นเป็นเอหิภิกษุทั้งสิ้น ๑ ภิกษุขีณาสพเหล่านั้นแม้ทั้งสิ้นอันใคร ๆ ไม่ได้เชื้อเชิญ ได้มาสู่สำนักของพระผู้มีพระภาคเจ้านั้น ๑ ในเวฬุวันกลันทกนิวาปนสถานในเวลามีเงาอันเจริญ (เวลาบ่าย) มีพระจันทร์เต็มดวง ประกอบด้วยมาฆฤกษ์ ๑ พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ทรงทำวิสุทธิอุโบสถ แสดงโอวาทปาติโมกข์ ณ ที่ประชุมอันนั้น การประชุมสงฆ์ประกอบด้วยองค์สี่ แต่ล้วนพระขีณาสพทั้งสิ้น ๑๒๕๐ ของพระผู้มีพระภาคเจ้าของเราทั้งหลายนี้ได้มีครั้งเดียวเท่านั้น บัดนี้ เราทั้งหลาย ถึงสมัยมาฆปุณณมีนักขัตตฤกษ์นี้ เช่นด้วยกาลนั้นแล้ว มาระลึกถึงพระผู้มีพระภาคเจ้านั้น แม้ปรินิพพานมานานแล้ว ขอบูชาพระผู้มีพระภาคเจ้านั้น และพระสงฆ์ ๑๒๕๐ เหล่านั้นด้วยสักการะทั้งหลาย มีเทียน ธูป ดอกไม้ เป็นต้นเหล่านี้ ในพระเจดีย์นี้ ซึ่งเป็นพยานของพระผู้มีพระภาคเจ้านั้น (เราทั้งหลายจะกระทำปทักษิณ คือ เดินเวียนขวาพระเจดีย์นี้ ๓ รอบ) ดีละพระเจ้าข้า ขอพระผู้มีพระภาคเจ้า กับพระสงฆ์ แม้ปรินิพพานมานานแล้ว ยังดำรงอยู่ด้วยพระคุณทั้งหลาย จงทรงรับสักการะทั้งหลายของข้าพเจ้าทั้งหลาย อันเป็นบรรณาการของคนยากเหล่านี้ เพื่อประโยชน์ เพื่อความสุขแก่ข้าพเจ้าทั้งหลาย สิ้นกาลนาน เทอญ.

วิธีวิสาขบูชา

คำบูชา

ยมมฺหโข มยํ ภควนฺตํ สรณํ คตา. โย โน ภควา สตฺถา. ยสฺส จ มยํ ภควโต ธมฺมํ โรเจม, อโหสิ โข โส ภควา มชฺฌิเมสุ ชนปเทสุ อริยเกสุ มนุสฺเสสุ อุปฺปนฺโน, ขตฺติโย ชาติยา โคตโม โคตฺเตน, สกฺยปุตฺโต สกฺยกุลา ปพฺพชิโต, สเทวเก โลเก สมารเก สพฺรหฺมเก, สสฺสมณพฺราหฺมณิยา ปชาย สเทวมนุสฺสาย อนุตฺตรํ สมฺมาสมฺโพธึ อภิสมฺพุทฺโธ, นิสฺสํสยํ โข โส ภควา อรหํ สมฺมาสมฺพุทฺโธ, วิชฺชาจรณสมฺปนฺโน สุคโต โลกวิทู, อนุตฺตโร ปุริสทมฺมสารถิ สตฺถา เทวมนุสฺสานํ พุทฺโธ ภควา

สวากฺขาโต โข ปน เตน ภควตา ธมฺโม, สนฺทิฏฺฐิโก อกาลิโก เอหิปสฺสิโก โอปนยิโก ปจฺจตฺตํ เวทิตพฺโพ วิญฺญูหิ

สุปฏิปนฺโน โข ปนสฺส ภควโต สาวกสงฺโฆ อุชุปฏิปนฺโน ภควโต สาวกสงฺโฆ ญายปฏิปนฺโน ภควโต สาวกสงฺโฆ สามีจิปฏิปนฺโน ภควโต สาวกสงฺโฆ, ยทิทํ จตฺตาริ ปุริสยุคานิ อฏฺฐ ปุริสปุคฺคลา, เอส ภควโต สาวกสงฺโฆ, อาหุเนยฺโย ปาหุเนยฺโย ทกฺขิเณยฺโย อญฺชลิกรณีโย อนุตฺตรํ ปุญฺญเขตฺตํ โลกสฺส

อยํ โข ปน ถูโป, (คำว่า ถูโป ใช้สำหรับเวลาบูชาที่พระสถูปเจดีย์ แต่ถ้าบูชาที่พระพุทธรูปให้ใช้คำว่า ปฏิมา)

ตํ ภควนฺตํ อุทฺทิสฺสกโต ยาวเทว ทสฺสเนน ตํ ภควนฺตํ อนุสฺสริตฺวา ปสาทสํเวคปฏิลาภาย, มยํ โข เอตรหิ (อิมํ วิสาขปุณฺณ-มีกาลํ ตสฺส ภควโต ชาติอภิสมฺโพธินิพฺพานกาลสมฺมตํ) ปตฺวา อิมํ ฐานํ สมฺปตฺตา, อิเม ทณฺฑทีปธูปปุปฺผาทิ สกฺกาเร คเหตฺวา อตฺตโน กายํ สกฺการุปธานํ กริตฺวา, ตสฺส ภควโต ยถาภุจฺเจ คุเณ อนุสฺสรนฺตา, อิมํ ถูปํ (ถ้าใช้สวดหน้าพระพุทธรูปให้ใช้ว่า ปฏิมาฆรํ) ติกฺขตฺตุํ ปทกฺขิณํ กริสฺสาม, ยถาคหิเตหิ สกฺกาเรหิ ปูชํ กุรุมานา, สาธุ โน ภนฺเต ภควา สุจิรปรินิพฺพุโตปิ ญาตพฺเพหิ คุเณหิ อตีตารมฺมณตาย ปญฺญายมาโน อิเม อมฺเหหิ คหิเต สกฺกาเร ปฏิคฺคณฺหาตุ, อมฺหากํ ทีฆรตฺตํ หิตาย สุขาย.

คำแปล

เราทั้งหลาย ได้นับถือพระผู้มีพระภาคพระองค์ใดว่า เป็นที่ระลึก พระผู้มีพระภาคเจ้าพระองค์ใดทรงเป็นศาสดาของเรา เราทั้งหลายชอบใจธรรมของพระผู้มีพระภาคเจ้าองค์ใด พระผู้มีพระภาคเจ้าพระองค์นั้น ได้เกิดขึ้นแล้วในมนุษย์พวกอริยกะ ในมัชฌิมชนบท เป็นกษัตริย์โดยพระชาติเป็นโคดมโดยพระโคตรเป็นศากยบุตร เสด็จออกจากศากยสกุลทรงผนวชแล้ว ได้ตรัสรู้พระสัมมาสัมโพธิญาณ อันประเสริฐในโลก เป็นไปกับด้วยเทพดามารพรหม ในหมู่สัตว์ เป็นไปกับด้วยสมณะและพราหมณ์ทั้งเทพดาและมนุษย์ ไม่ต้องสงสัยเลยพระผู้มีพระภาคเจ้านั้นเป็นอรหันต์ตรัสรู้ชอบ

เองแล้ว ถึงพร้อมแล้วด้วยวิชชาและจรณะ เสด็จไปดีแล้ว รู้แจ้งซึ่งโลก เป็นสารถีทรมานบุรุษที่ควรทรมาน ไม่มีสารถีอื่นจะยิ่งขึ้นไปกว่า เป็นศาสดาของเทพดาและมนุษย์ทั้งหลาย เป็นผู้ตื่นแล้วเป็นผู้แจกธรรม

อนึ่ง พระธรรมอันพระผู้มีพระภาคเจ้านั้นตรัสไว้ดีแล้ว เป็นธรรมอันบุคคลพึงเห็นเอง ปฏิบัติได้ทุก ๆ เวลา สามารถจะแสดงให้เห็นได้ว่าดีจริง เป็นสิ่งที่ควรจะน้อมนำเข้ามาไว้ในใจตนและวิญญูชนทั้งหลายพึงรู้ได้เฉพาะตัว

อนึ่ง หมู่สาวกของพระผู้มีพระภาคเจ้านั้น เป็นผู้ปฏิบัติดีแล้ว เป็นผู้ปฏิบัติตรงแล้ว เป็นผู้ปฏิบัติเพื่อธรรมเป็นเครื่องออกไปจากทุกข์เป็นผู้ปฏิบัติชอบยิ่งแล้วมีอยู่ ๔ คู่ รวมบุคคล ๘ ชื่อว่าหมู่สาวกของพระผู้มีพระภาคเจ้าควรได้รับของอันบุคคลนำมาบูชา ควรได้รับการต้อนรับ ควรรับทักษิณาควรได้รับการกราบไหว้ เป็นเนื้อนาแห่งบุญของโลก ไม่มีเนื้อนาอื่นจะยิ่งไปกว่า

อนึ่ง พระสถูป (พระปฏิมานี้) ได้สร้างอุทิศเฉพาะพระผู้มีพระ-ภาคเจ้าพระองค์นั้น เพื่อเป็นเครื่องระลึกถึงพระผู้มีพระภาคเจ้าพระองค์นั้น การที่ได้แลเห็นย่อมทำให้เกิดความเลื่อมใสและความสังเวช

บัดนี้เรามาถึงกาลวิสาขปุณณมีนี้ ซึ่งถือกันว่า เป็นวันประสูติ ตรัสรู้และนิพพานของพระผู้มีพระภาคเจ้านั้น จึงมาพร้อมกัน ณ ที่นี้ถือเครื่องสักการะทั้งหลาย มีประทีปธูปเทียน เป็นต้นเหล่านี้ กระทำ กายของตนประหนึ่งเชิงรองเครื่องสักการะ แล้วระลึกถึงพระคุณของพระผู้มีพระภาคเจ้า

นั้นตามที่เป็นจริง และจักเวียนรอบพระสถูป (พระปฏิมา) นี้ ๓ รอบ และบูชาด้วยสักการะทั้งหลายที่ถือไว้ทั้งนี้ขอพระผู้มีพระภาคเจ้า แม้เสด็จปรินิพพานนานแล้ว ก็ยังดำรงอยู่ด้วยพระคุณทั้งหลายอันปรากฏอยู่ อันเป็นอดีตมาเป็นอารมณ์อยู่ จงรับซึ่งสักการะทั้งหลายอันข้าพเจ้าทั้งหลายถือไว้แล้วเหล่านี้ เพื่อประโยชน์ เพื่อความสุขแก่ข้าพเจ้าทั้งหลาย ตลอดกาลนานเทอญ.

ตอนที่วงเล็บไว้นี้ถ้าเป็นวันอัฏฐมี เปลี่ยนเป็น **วิสาขปุณฺณมิโต ปรํ อฏฺฐมีกาลํ ตสฺส ภควโต สรีรชฺฌาปนกาลสมฺมตํ ปตฺวา** แปลว่า ถึงแล้วซึ่งกาลอันมีเบื้องหน้า แต่วิสาขปุณณมี ซึ่งสมมุติว่าเป็นการถวายพระเพลิงพระพุทธสรีระของพระผู้มีพระภาคเจ้านั้น.

วิธีอาสาฬหบูชา

คำบูชา

ยมมฺห โข มยํ ภควนฺตํ สรณํ คตา โย โน ภควา สตฺถา, ยสฺส จ มยํ ภควโต ธมฺมํ โรเจม อโหสิ โข โส ภควา อรหํ สมฺมาสมฺพุทฺโธ สตฺเตสุ การุญฺญํ ปฏิจฺจ กรุณายโก หิเตสี อนุกมฺปํ อุปาทาย อาสาฬฺหปุณฺณมิยํ พาราณสิยํ อิสิปตเน มิคทาเย ปญฺจวคฺคิยานํ ภิกฺขูนํ อนุตฺตรํ ธมฺมจกฺกํ ปฐมํ ปวตฺเตตฺวา จตฺตาริ อริยสจฺจานิ ปกาเสสิ ฯ

ตสฺมิญฺจ โข สมเย ปญฺจวคฺคิยานํ ภิกฺขูนํ อายสฺมา อญฺญา-โกณฺฑญฺโญ ภควโต ธมฺมํ สุตฺวา วิรชํ วีตมลํ ธมฺมจกฺขุํ ปฏิลภิตฺวา "ยงฺกิญฺจิ สมุทยธมฺมํ สพฺพนฺตํ นิโรธธมฺมนฺติ" ภควนฺตํ อุปสมฺปทํ ยาจิตฺวา ภควโตเยว สนฺติกา เอหิภิกฺขุอุปสมฺปทํ ปฏิลภิตฺวา ภควโต ธมฺมวินเย อริยสาวกสงฺโฆ โลเก ปฐมํ อุปฺปนฺโน อโหสิ ฯ

ตสฺมิญฺจาปิ โข สมเย สงฺฆรตนํ โลเก ปฐมํ อุปฺปนฺนํ อโหสิ พุทฺธรตนํ ธมฺมรตนํ สงฺฆรตนนฺติ ติรตนํ สมฺปุณฺณํ อโหสิ ฯ

มยํ โข เอตรหิ อิมํ อาสาฬฺหปุณฺณมีกาลํ ตสฺส ภควโต ธมฺมจกฺกปฺปวตฺตนกาลสมฺมตํ อริยสาวกสงฺฆอุปฺปตฺติกาลสมฺมตญฺจรตนตฺตยสมฺปุรณกาลสมฺมตญฺจ ปตฺวา อิมํ ฐานํ สมฺปตฺตา อิเม สกฺกาเร คเหตฺวา อตฺตโน กายํ สกฺการูปธานํ กริตฺวา ตสฺส ภควโต ยถาภุจฺจํ คุเณ อนุสฺสรนฺตา อิมํ ถูปํ (อิมํ พุทฺธปฏิมํ) ติกฺขตฺตุํ ปทกฺขิณํ กริสฺสาม ยถาคหิเตหิ สกฺกาเรหิ ปูชํ กุรุมานา

สาธุ โน ภนฺเต ภควา สุจิรปรินิพฺพุโตปิ ญาตพฺเพหิ คุเณหิ อตีตารมฺมณตาย ปญฺญายมาโน อิเม อมฺเหหิ คหิเต สกฺกาเร ปฏิคฺคณฺหาตุ อมฺหากํ ทีฆรตฺตํ หิตาย สุขาย.

คำแปล

เราทั้งหลายถึงซึ่งพระผู้มีพระภาคพระองค์ใดแล ว่าเป็นที่พึ่งพระผู้มีพระภาคพระองค์ใดเป็นพระศาสดาของเราทั้งหลาย อนึ่งเราทั้งหลายชอบใจซึ่งธรรมของพระผู้มีพระภาคพระองค์ใด พระผู้มีพระภาคเจ้าพระองค์นั้นเป็น

พระอรหันต์ตรัสรู้ชอบเอง ทรงอาศัยความการุณในสัตว์ทั้งหลายทรงพระกรุณาแสวงหาประโยชน์เกื้อกูล ทรงอาศัยความเอ็นดู ได้ยังพระธรรมจักรอันยอดเยี่ยมให้เป็นไป ทรงประกาศอริยสัจจ์ ๔ เป็นครั้งแรก แก่พระภิกษุปัญจวัคคีย์ที่ป่าอิสิปตนมฤคทายวันใกล้กรุงพาราณสีในวันอาสาฬหปุณณมี

อนึ่ง ในสมัยนั้นแล ท่านพระอัญญาโกณฑัญญะผู้เป็นหัวหน้าของพระภิกษุปัญจวัคคีย์ ฟังธรรมของพระผู้มีพระภาคเจ้าแล้ว ได้ธรรมจักษุอันบริสุทธิ์ปราศจากมลทิน ว่า "สิ่งใดสิ่งหนึ่งมีความเกิดขึ้นเป็นธรรมดา สิ่งทั้งปวงนั้น มีความดับเป็นธรรมดา" จึงทูลขออุปสมบทกะพระผู้มีพระ-ภาคเจ้าแล้ว ได้เป็นพระอริยสงฆ์สาวกในธรรมวินัยของพระผู้มีพระภาคเจ้าเป็นองค์แรกในโลก

อนึ่ง ในสมัยแม้นั้นแล พระสังฆรตนะได้บังเกิดขึ้นเป็นครั้งแรก พระรัตนตรัย คือ พระพุทธรตนะ พระธรรมรตนะ พระสังฆรตนะได้สมบูรณ์แล้วในโลก

บัดนี้ เราทั้งหลายแล มาประจวบมงคลสมัยอาสาฬหปุณณมีวันเพ็ญอาสาฬหมาส ที่รู้พร้อมกันว่าเป็นวันที่พระผู้มีพระภาคเจ้าพระองค์นั้นทรงประกาศพระธรรมจักรเป็นวันที่เกิดขึ้นแห่งพระอริยสงฆ์สาวก และเป็นวันที่พระรัตนตรัยสมบูรณ์ คือ ครบ ๓ รัตนะ จึงมาประชุมกันแล้ว ณ ที่นี้ ถือสักการะเหล่านี้ ทำกายของตนให้เป็นดังภาชนะรับเครื่องสักการะ ระลึกถึงพระคุณตามเป็นจริงทั้งหลายของพระผู้มีพระภาคเจ้านั้น จักทำประทักษิณสิ้นวาระสามรอบซึ่งพระสถูป (พระพุทธปฏิมา) นี้ บูชาอยู่ด้วยสักการะอัน

ถือไว้แล้วอย่างไร

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอพระผู้มีพระภาคเจ้าแม้เสด็จปรินิพพานมาแล้ว ยังปรากฏอยู่ ด้วยพระคุณเสมบัติอันข้าพะเจ้าทั้งหลายจะพึงรู้โดยความเป็นอดีตารมณ์ จงทรงรับเครื่องสักการะอันข้าพเจ้าทั้งหลายถือไว้แล้วนี้ เพื่อความสุขแก่ข้าพะเจ้าทั้งหลายสิ้นกาลนานเทอญ.

อาราธนาธรรมอย่างพิสดาร

พฺรหฺมา จ โลกาธิปตี สหมฺปติ	ท้าวสหัมบดีพรหม ผู้เป็นอธิบดีในโลก
กตฺอญฺชลี อนฺธิวรํ อยาจถ	มีอัญชลีอันกระทำแล้ว ได้ทูลขอพรอันประเสริฐ
สนฺตีธ สตฺตาปฺปรชกฺขชาติกา	ว่าสัตว์ทั้งหลาย ผู้มีชาติแห่งสัตว์ผู้มีธุลีน้อยในจักษุ คือสัตว์ที่มีกิเลสน้อยมีอยู่ในโลกนี้
เทเสตุ ธมฺมํ อนุกมฺปิมํ ปชํ	ขอพระผู้มีพระภาคเจ้า จงมีความเอ็นดู ทรงแสดงธรรมโปรดหมู่สัตว์นี้
เอวณฺหิ โลกาภิมเตน พฺรหฺมุนา	สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ไม่มีผู้อื่นยิ่งกว่า พระองค์เป็นผู้อัน
อชฺเฌสิโต โส ภควา อนุตฺตโร	ท้าวสหัมบดีพรหม ผู้ปรารถนาธรรม เพื่อสัตว์โลกเชื้อเชิญอย่างนั้น

สตฺเตสุ การุญฺญตโมกฺขมนฺตโต — เพราะความที่พระองค์ เป็นผู้มีพระกรุณาในสัตว์ทั้งหลาย และมีโมกขธรรมเป็นที่สุด

โวโลกยี โลกมิมํ สุจกฺขุนา
อทกฺขิ เวเนยฺยชเน อนปฺปเก
สนฺเตว โลกุตฺตรโพธนารเห
วิญฺญาปเย อปฺปรชกฺขชาติเก

ทอดพระเนตรสัตว์โลกนี้ ด้วยจักษุอันดี คือพุทธจักษุ ได้ทรงเห็นเวไนยชนทั้งหลาย ที่มีชาติแห่งสัตว์ผู้มีธุลีน้อยในจักษุ คือ สัตว์ที่มีราคะโทสะโมหะน้อยที่จะพึงให้รู้ได้เป็นผู้ควรแก่ความตรัสรู้โลกกุตรธรรมไม่น้อยมีอยู่เทียว

อเถวมชฺเฌสนมาธิวาสยิ
อปารุตา เต อมตสฺส ทฺวารา
เย โสตวนฺโต ปมุญฺจนฺตุ สทฺธํ
วิหึสสญฺญี ปคุณํ น ภาสึ
ธมฺมํ ปณีตํ มนุเชสุ พฺรเหฺม

จึงได้ทรงรับความอัญเชิญของท้าวมหาพรหมนั้นอย่างนี้ว่า ดูก่อนพรหม เราหมายว่าจะลำบาก จึงยังไม่แสดงธรรมที่แจ่มแจ้ง อันประณีตในเทวดา และมนุษย์ทั้งหลาย สัตว์เหล่าใดที่มีโสตจงหยั่งความเชื่อของตนออก อริยมรรค อันเป็นประตูแห่งอมต-ธรรม คือพระนิพพาน อันเราเปิดแล้ว เพื่อสัตว์เหล่านั้น

ตโต มหาการุณิโก มเหสี สมฺพุทฺธกิจฺจํ ภควา อกาสิ	แต่นั้น พระผู้มีพระภาคเจ้า ผู้ประกอบด้วยพระมหากรุณา ผู้แสวงหาประโยชน์เกื้อกูลอันใหญ่ ได้ทรงบำเพ็ญสัมมาพุทธกิจ
สทฺธมฺมจกฺกสฺส ปวตฺตนาทึ ฐเปสิ โส สาสนธมฺมเสฏฺฐํ	พระองค์ได้ทรงเริ่มตั้งศาสนธรรมอันประเสริฐ มีพระสัทธรรมจักกัปปวัตตนสูตร เป็นต้น
ทมฺเม ทมํ โมจยิ ภพฺพสตฺเต สํสารทุกฺขา พหุเกปิ เตน	ทรงทรมานสัตว์ทั้งหลาย ที่ควรทรมาน ยังสัตว์ที่ควรแม้เป็นอันมาก ให้พ้นจากสังสารทุกข์ ด้วยเหตุนั้น
สทฺธมฺมทีปํ ติวิธมฺปิ โลเก หิตาย สมฺมาว ปวตฺตยิตฺถ	ยังประทีป คือพระสัทธรรมทั้งสามอย่าง คือ ปริยัติ ปฏิบัติ ปฏิเวธ ให้เป็นไปแล้วในโลก โดยชอบ เพื่อประโยชน์เกื้อกูลเทียว
จาตุทฺทสี[๑] ปณฺณรสี ยา จ ปกฺขสฺส อฏฺฐมี กาลา พุทฺเธน ปญฺญตฺตา สทฺธมฺมสฺสวนสฺสิเม	วันที่ ๑๔ วันที่ ๑๕ และวันที่ ๘ แห่งปักษ์ เหล่านี้เป็นกาล อันพระพุทธเจ้าทรงบัญญัติแล้ว เพื่อฟังสัทธรรม

---

๑. ใช้อาราธนาธรรมในเวลาเย็นแห่งวันธรรมสวนะ

อฏฺฐมี[๑]โข จาตุทฺทสี ปณฺณรสี	อยนฺทานิ	วันนี้เป็นวันที่ ๘ ๑๔ ๑๕	มาถึงแล้ว ตามกำหนด

สมฺปตฺตา อภิลกฺขิตา

เตนายํ ปริสา ธมฺมํ — เพราะเหตุนั้น บริษัทนี้ได้มา-

โสตุํ อิธ สมาคตา — ประชุมเพื่อจะฟังธรรม ณ ที่นี้

สาธุ อยฺโย ภิกฺขุสงฺโฆ — ถ้ากระไร ขอพระภิกษุสงฆ์เจ้าจง

กโรตุ ธมฺมเทสนํ — กระทำการแสดงธรรม

อยญฺจ ปริสา สพฺพา — อนึ่ง ขอบริษัททั้งปวงนี้ จงฟัง

อฏฺฐิกตฺวา สุณาตุ ตนฺติ ฯ — ธรรมนั้น ทำให้สำเร็จประโยชน์เถิด ฯ

อาราธนาแสดงธรรมย่อ (ทั่วไป)

พฺรหฺมา จ โลกาธิปตี สหมฺปติ — ท้าวสหัมบดีพรหม ผู้เป็นอธิบดีในโลก

กตฺอญฺชลี อนฺธิวรํ อยาจถ — มีอัญชลีอันกระทำแล้ว ได้ทูลขอพรอันประเสริฐ

สนฺตีธ สตฺตาปฺปรชกฺขชาติกา — ว่าสัตว์ทั้งหลาย ผู้มีชาติแห่งสัตว์ผู้มีธุลีน้อยในจักษุคือสัตว์ที่มีกิเลสน้อยมีอยู่ในโลกนี้

---

๑ วัน ๘ คำว่า อฏฺฐมี โข วัน ๑๔ คำว่า จาตุทฺทสี วัน ๑๕ คำว่า ปณฺณรสี

เทเสตุ ธมฺมํ อนุกมฺปึมํ ปชํ	ขอพระผู้มีพระภาคเจ้า จงมีความเอ็นดู ทรงแสดงธรรมโปรดหมู่สัตว์นี้

คำอาราธนาศีล ๕

๑. มยํ ภนฺเต ติสรเณน สห ปญฺจ สีลานิ ยาจาม.
ทุติยมฺปิ มยํ ภนฺเต ติสรเณน สห ปญฺจ สีลานิ ยาจาม.
ตติยมฺปิ มยํ ภนฺเต ติสรเณน สห ปญฺจ สีลานิ ยาจาม.

คำแปล

พวกเราขอศีล ๕ พร้อมทั้งสรณะ ๓ เจ้าข้า.
พวกเราขอศีล ๕ พร้อมทั้งสรณะ ๓ เป็นครั้งที่สอง เจ้าข้า.
พวกเราขอศีล ๕ พร้อมทั้งสรณะ ๓ เป็นครั้งที่สาม เจ้าข้า.

๒. มยํ ภนฺเต วิสุํ วิสุํ รกฺขณตฺถาย ติสรเณน สห ปญฺจ สีลานิ ยาจาม.

ทุติยมฺปิ มยํ ภนฺเต วิสุํ วิสุํ รกฺขณตฺถาย ติสรเณน สห ปญฺจ สีลานิ ยาจาม.

ตติยมฺปิ มยํ ภนฺเต วิสุํ วิสุํ รกฺขณตฺถาย ติสรเณน สห ปญฺจ สีลานิ ยาจาม.

คำแปล

พวกเราขอศีล ๕ เพื่อจะรักษาเป็นส่วน ๆ พร้อมทั้งสรณะ ๓ เจ้าข้า.

พวกเราขอศีล ๕ เพื่อจะรักษาเป็นส่วน ๆ พร้อมทั้งสรณะ ๓ เป็นครั้งที่สอง เจ้าข้า.

พวกเราขอศีล ๕ เพื่อจะรักษาเป็นส่วน ๆ พร้อมทั้งสรณะ ๓ เป็นครั้งที่สาม เจ้าข้า.

ขอนิจจศีล

๓. มยํ ภนฺเต ติสรเณน สห ปญฺจงฺคสมนฺนาคตํ นิจฺจสีลํ ยาจาม.

ทุติยมฺปิ มยํ ภนฺเต ติสรเณน สห ปญฺจงฺคสมนฺนาคตํ นิจฺจสีลํ ยาจาม.

ตติยมฺปิ มยํ ภนฺเต ติสรเณน สห ปญฺจงฺคสมนฺนาคตํ นิจฺจสีลํ ยาจาม.

คำแปล

พวกเราขอนิจจศีลอันประกอบด้วยองค์ ๕ พร้อมทั้งสรณะ ๓ เจ้าข้า.

พวกเราขอนิจจศีลอันประกอบด้วยองค์ ๕ พร้อมทั้งสรณะ ๓ เป็นครั้งที่สอง เจ้าข้า.

พวกเราขอนิจจศีลอันประกอบด้วยองค์ ๕ พร้อมทั้งสรณะ ๓ เป็นครั้งที่สาม เจ้าข้า.

(๑) คำอาราธนาเหล่านี้นิยมใช้ในเวลาสมาทานมากคน ถ้าคนเดียวเปลี่ยนคำว่า **มยํ** เป็น **อหํ.** คำว่า **ยาจาม** เป็น **ยาจามิ.**

(๒) ข้อ (๓) ใช้อาราธนาในเมื่อมีเจตนารักษาเป็นนิจจศีล

คำสกัดศีล ๕ ที่เรียกว่า นิจจศีล พระว่า ดังนี้ :–

นิจฺจสีลวเสน สาธุกํ ด้วยอำนาจนิจจศีลนี้ ท่านทั้งหลาย

กตฺวา รกฺขิตฺตพฺพานิ พึงรักษากระทำให้ดีเถิด.

(รับว่า)

อาม ภนฺเต ข้าแต่ท่านผู้เจริญ เจ้าข้า.

อาราธนาปริตต์

วิปตฺติปฏิพาหาย เพื่อป้องกันความวิบัติ.
สพฺพสมฺปตฺติสิทฺธิยา เพื่อความสำเร็จสมบัติทั้งปวง.
สพฺพทุกฺขวินาสาย เพื่อหายทุกข์ทั้งปวง.
ปริตฺตํ พฺรูถ มงฺคลํ ขอท่านทั้งหลายสวดปริตอันเป็นมงคล.

วิปตฺติปฏิพาหาย เพื่อป้องกันความวิบัติ.
สพฺพสมฺปตฺติสิทฺธิยา เพื่อความสำเร็จสมบัติทั้งปวง.
สพฺพภยวินาสาย เพื่อหายภัยทั้งปวง.
ปริตฺตํ พฺรูถ มงฺคลํ ขอท่านทั้งหลายสวดปริตอันเป็นมงคล.

วิปตฺติปฏิพาหาย เพื่อป้องกันความวิบัติ.
สพฺพสมฺปตฺติสิทฺธิยา เพื่อความสำเร็จสมบัติทั้งปวง.

สพฺพโรควินาสาย เพื่อหายโรคทั้งปวง.

ปริตฺตํ พฺรูถ มงฺคลํ ขอท่านทั้งหลายสวดปริตอันเป็นมงคล.

คำถวายทานต่าง ๆ

ผู้มีศรัทธาบางคนจะถวายทานให้ถึงพร้อมด้วย กาย วาจา ใจ จึงได้มีคำถวายเกิดขึ้น ดังนี้

(ว่า นโม ๓ หน ทุกบท)

คำถวายข้าวพระพุทธ

อิมํ สูปพฺยญฺชนสมฺปนฺนํ โภชนํ อุทกํ พุทฺธสฺส อภิปูชยามิ.

ข้าพเจ้าขอบูชา น้ำ ข้าว พร้อมด้วยแกงและกับนี้ แด่พระพุทธเจ้า.

คำลาข้าวพระ

เสสํ มงฺคลํ ยาจามิ.

ข้าพเจ้าขอภัตตาหาร ส่วนที่เหลืออันเป็นมงคล.

คำถวายในเวลาตักบาตร

สุทินฺนํ วต เม ทานํ อาสวกฺขยาวหํ โหตุ.

(โบราณมักเติมคำว่า นิพฺพานปจฺจโย โหตุ)

ทานอันข้าพเจ้าถวายดีแล้วหนอ ขอจงนำมาซึ่งความสิ้นไปแห่งกิเลสทั้งหลาย เทอญ.

คำถวายสังฆทาน

อิมานิ มยํ ภนฺเต ภตฺตานิ สปริวารานิ ภิกฺขุสงฺฆสฺส โอโณชยาม, สาธุ โน ภนฺเต สงฺโฆ อิมานิ ภตฺตานิ สปริวารานิ ปฏิคฺคณฺหาตุ อมฺหากํ ทีฆรตฺตํ หิตาย สุขาย.

คำแปล

ข้าแต่พระสงฆ์ผู้เจริญ ข้าพเจ้าทั้งหลายขอน้อมถวายภัตตาหารกับทั้งบริวารทั้งหลายเหล่านี้ แด่พระสงฆ์ ขอพระสงฆ์จงรับภัตตาหารกับทั้งบริวารทั้งหลายเหล่านี้ ของข้าพเจ้าทั้งหลาย เพื่อประโยชน์และความสุขแก่ข้าพเจ้าทั้งหลาย สิ้นกาลนาน เทอญ.

คำถวายสังฆทานอุทิศ

อิมานิ มยํ ภนฺเต ภตฺตานิ สปริวารานิ ภิกฺขุสงฺฆสฺส โอโณชยาม, สาธุ โน ภนฺเต สงฺโฆ อิมานิ ภตฺตานิ สปริวารานิ ปฏิคฺคณฺหาตุ อมฺหากญฺเจว มาตาปิตุอาทีนญฺจ ญาตกานํ ทีฆรตฺตํ หิตาย สุขาย.

คำแปล

ข้าแต่พระสงฆ์ผู้เจริญ ข้าพเจ้าทั้งหลายขอน้อมถวายภัตตาหารกับทั้งบริวารทั้งหลายเหล่านี้ แก่พระสงฆ์ ขอพระสงฆ์จงรับภัตตาหารกับทั้งบริวารทั้งหลายเหล่านี้ ของข้าพเจ้าทั้งหลาย เพื่อให้เป็นประโยชน์และความสุขแก่ข้าพเจ้าทั้งหลายด้วย แก่ญาติทั้งหลายมีมารดาบิดาเป็นต้นด้วย (ที่ละโลกนี้ไป) สิ้นกาลนาน เทอญ.

คำถวายมตกภัตต์เพื่อผู้ตาย

อิมานิ มยํ ภนฺเต มตกภตฺตานิ สปริวารานิ ภิกฺขุสงฺฆสฺส โอโณชยาม, สาธุ โน ภนฺเต สงฺโฆ อิมานิ มตกภตฺตานิ สปริวารานิ ปฏิคฺคณฺหาตุ อมฺหากญฺเจว มตกานญฺจ ทีฆรตฺตํ หิตาย สุขาย.

คำแปล

ข้าแต่พระสงฆ์ผู้เจริญ ข้าพเจ้าทั้งหลายขอน้อมถวายมตกภัตต์ (เพื่อผู้ตาย) กับทั้งบริวารทั้งหลายเหล่านี้ แด่พระสงฆ์ ขอพระสงฆ์จงรับมตกภัตต์กับทั้งบริวารทั้งหลายเหล่านี้ ของข้าพเจ้าทั้งหลาย เพื่อประโยชน์และความสุข แก่ข้าพเจ้าทั้งหลายด้วย แก่หมู่ญาติผู้ตายไปแล้วด้วย สิ้นกาลนานเทอญ.

คำถวายสลากภัตต์

เอตานิ มยํ ภนฺเต ภตฺตานิ สปริวารานิ อสุกฏฺฐาเน ฐปิตานิ ภิกฺขุสงฺฆสฺส โอโณชยาม, สาธุ โน ภนฺเต สงฺโฆ เอตานิ ภตฺตานิ สปริวารานิ ปฏิคฺคณฺหาตุ อมฺหากํ ทีฆรตฺตํ หิตาย สุขาย.

คำแปล

ข้าแต่พระสงฆ์ผู้เจริญ ภัตตาหารกับทั้งบริวารทั้งหลาย อันตั้งไว้ ณ ที่โน้นนั้น ข้าพเจ้าทั้งหลายขอน้อมถวายแด่พระสงฆ์ ขอพระสงฆ์จงรับภัตตาหารกับทั้งบริวารทั้งหลายเหล่านั้น ของข้าพเจ้าทั้งหลายเพื่อประโยชน์และความสุขแก่ข้าพเจ้าทั้งหลาย สิ้นกาลนาน เทอญ.

คำถวายข้าวสาร

อิมานิ มยํ ภนฺเต ตณฺฑุลานิ สปริวารานิ ภิกฺขุสงฺฆสฺส โอโณชยาม, สาธุ โน ภนฺเต ภิกฺขุสงฺโฆ อิมานิ ตณฺฑุลานิ สปริวารานิ ปฏิคฺคณฺหาตุ อมฺหากํ ทีฆรตฺตํ หิตาย สุขาย.

คำแปล

ข้าแต่พระสงฆ์ผู้เจริญ ข้าพเจ้าทั้งหลายขอน้อมถวายข้าวสารกับทั้งบริวารทั้งหลายเหล่านั้น แด่พระสงฆ์ ขอพระสงฆ์จงรับข้าวสารกับทั้งบริวารทั้งหลายเหล่านี้ ของข้าพเจ้าทั้งหลาย เพื่อประโยชน์และความสุขแก่ข้าพเจ้าทั้งหลาย สิ้นกาลนาน เทอญ.

คำถวายผ้าอาบน้ำฝน

อิมานิ มยํ ภนฺเต วสฺสิกสาฏิกจีวรานิ สงฺฆสฺส โอโณชยาม. สาธุ โน ภนฺเต สงฺโฆ อิมานิ วสฺสิกสาฏิกจีวรานิ ปฏิคฺคณฺหาตุ อมฺหากํ ทีฆรตฺตํ หิตาย สุขาย.

คำแปล

ข้าแต่พระสงฆ์ผู้เจริญ ข้าพเจ้าทั้งหลายขอน้อมถวายผ้าอาบน้ำฝนทั้งหลายนี้ แด่พระสงฆ์ ขอพระสงฆ์จงรับผ้าอาบน้ำฝนทั้งหลายนี้ ของข้าพเจ้าทั้งหลาย เพื่อประโยชน์และความสุข แก่ข้าพเจ้าทั้งหลายสิ้นกาลนาน เทอญ.

คำถวายผ้าอัจเจกจีวร

อิมานิ มยํ ภนฺเต อจฺเจกจีวรานิ สงฺฆสฺส โอโณชยาม, สาธุ โน ภนฺเต สงฺโฆ อิมานิ อจฺเจกจีวรานิ ปฏิคฺคณฺหาตุ อมฺหากํ ทีฆรตฺตํ หิตาย สุขาย.

คำแปล

ข้าแต่พระสงฆ์ผู้เจริญ ข้าพเจ้าทั้งหลายขอน้อมถวายซึ่งผ้าอัจเจกจีวรทั้งหลายเหล่านี้ แก่พระสงฆ์ ขอพระสงฆ์ จงรับผ้าอัจเจกจีวรทั้งหลายเหล่านี้ ของข้าพเจ้าทั้งหลาย เพื่อให้เป็นประโยชน์และความสุขแก่ข้าพเจ้าทั้งหลาย สิ้นกาลนาน เทอญ.

ถวายผ้าจำนำพรรษา

อิมานิ มยํ ภนฺเต วสฺสาวาสิกจีวรานิ สปริวารานิ ภิกฺขุสงฺฆสฺส โอโณชยาม, สาธุ โน ภนฺเต ภิกฺขุสงฺโฆ อิมานิ วสฺสาวาสิกจีวรานิ สปริวารานิ ปฏิคฺคณฺหาตุ อมฺหากํ ทีฆรตฺตํ หิตาย สุขาย.

คำแปล

ข้าแต่ท่านผู้เจริญ ข้าพเจ้าทั้งหลาย ขอน้อมถวายผ้าจำนำพรรษากับทั้งบริวารเหล่านี้แก่พระภิกษุสงฆ์ ขอพระภิกษุสงฆ์จงรับผ้าจำนำพรรษากับทั้งบริวารเหล่านี้ ของข้าพเจ้าทั้งหลาย เพื่อประโยชน์และความสุข แก่ข้าพเจ้าทั้งหลาย สิ้นกาลนาน เทอญ.

คำถวายกฐิน

อิมํ ภนฺเต สปริวารํ กฐินทุสฺสํ สงฺฆสฺส โอโณชยาม. สาธุ โน ภนฺเต สงฺโฆ อิมํ สปริวารํ กฐินทุสฺสํ ปฏิคฺคณฺหาตุ ปฏิคฺคเหตฺวา จ อิมินา ทุสฺเสน กฐินํ อตฺถรตุ อมฺหากํ ทีฆรตฺตํ หิตาย สุขาย.

คำแปล

ข้าแต่พระสงฆ์ผู้เจริญ ข้าพเจ้าทั้งหลายขอน้อมถวายผ้ากฐิน กับทั้งบริวารนี้ แก่พระสงฆ์ ขอพระสงฆ์จงรับผ้ากฐินกับทั้งบริวารนี้ ของข้าพเจ้าทั้งหลาย รับแล้วจงกรานกฐินด้วยผ้านี้ เพื่อประโยชน์ เพื่อความสุข แก่ข้าพเจ้าทั้งหลาย สิ้นกาลนาน เทอญ.

คำถวายเสนาสนะ

ยคฺเฆ ภนฺเต สงฺโฆ ชานาตุ มยํ สงฺฆสฺส จ ผาสุกวิหารํ อากงฺขมานา วิหารทาเน จ อานิสํสํ สมฺปสฺสมานา อตฺตโน ธนํ ปริจฺจชิตฺวา อิมํ เสนาสนํ การตฺวา สงฺฆสฺส นิยฺยาเทม สงฺโฆ อิมํ เสนาสนํ ปฏิคฺคณฺหาตุ ปฏิคฺคเหตฺวา จ ยถาสุขํ ปริภุญฺชตุ อมฺหากํ ทีฆรตฺตํ หิตาย สุขาย.

คำแปล

ขอพระสงฆ์จงทราบ ข้าพเจ้าหวังจะให้พระสงฆ์อยู่ผาสุก และเห็นอานิสงส์ในการสร้างที่อยู่ถวายเป็นทาน ได้บริจาคทรัพย์ของตนให้สร้างเสนาสนะหลังนี้เสร็จแล้ว ขอมอบถวายไว้แด่พระสงฆ์ ขอพระสงฆ์จงรับเสนาสนะ

หลังนี้ แล้วบริโภคตามสบาย เพื่อประโยชน์และ ความสุข แก่ข้าพเจ้าทั้งหลาย สิ้นกาลนาน เทอญ.

คำถวายเสนาสนะพร้อมด้วยบริขาร

อิมํ ภนฺเต เสนาสนํ สเสนาสนปริกฺขารํ อมฺเหหิ การาปิตํ ปติฏฺฐาปิตํ อิมํ มยํ ภนฺเต เสนาสนํ สเสนาสนปริกฺขารํ อาคตานาคตสฺส สงฺฆสฺส โอโณชยาม, สาธุ โน ภนฺเต สงฺโฆ อิมํ เสนาสนํ สเสนาสนปริกฺขารํ ปฏิคฺคณฺหาตุ อมฺหากํ ทีฆรตฺตํ หิตาย สุขาย.

คำแปล

ข้าแต่พระสงฆ์ผู้เจริญ ที่อยู่กับทั้งบริขารเครื่องใช้สอยในเสนาสนะนี้ ข้าพเจ้าทั้งหลายได้สร้างประดิษฐานเสร็จแล้ว ข้าพเจ้าทั้งหลายขอน้อมถวายที่อยู่กับทั้งบริขารเครื่องใช้สอยในเสนาสนะนี้ แด่พระสงฆ์จาตุทิศซึ่งมาแล้วและยังมิได้มา ขอพระสงฆ์จงรับที่อยู่ กับทั้งบริขารเครื่องใช้สอยในเสนาสนะนี้ของข้าพเจ้าทั้งหลาย เพื่อประโยชน์และความสุขแก่ข้าพเจ้าทั้งหลาย สิ้นกาลนาน เทอญ.

คำปวารณาสงฆ์เพื่อบำรุงเสนาสนะ

มยํ ภนฺเต สงฺฆํ ปวาเรม ขณฺฑผุลฺลเสนาสนปฏิสงฺขรเณหิปิ นวกมฺมกรเณหิปิ.........ปาทคฺฆนาเรหิ กปฺปิยวตฺถูหิ อิธ ขณฺฑผุลฺล-ปฏิสงฺขรณาตฺถํ อตฺถาย ยทา สงฺโฆ ปฏิสงฺขรณาทีหิ อตฺถิโก โหติ ตทา สงฺฆสฺส เวยฺยาวจฺจกรสฺส อาโรเจตุ, สาธุ โน ภนฺเต สงฺโฆ อิมํ ปวารณํ ปฏิคฺคณฺหาตุ อมฺหากํ ทีฆรตฺตํ หิตาย สุขาย.

คำแปล

ข้าแต่พระสงฆ์ผู้เจริญ ข้าพเจ้าทั้งหลาย ขอปวารณาสงฆ์ ด้วยกัปปิยวัตถุทั้งหลาย ควรแก่ราคา.......บาท.......สตางค์ สำหรับซ่อมแปลงเสนาสนะที่หักพังบ้าง สำหรับสร้างขึ้นใหม่บ้าง เพื่อประโยชน์แก่กิจทั้งหลาย มีปฏิสังขรณ์เสนาสนะที่หักพังเป็นต้น ในอารามนี้พระสงฆ์มีความต้องการด้วยกัปปิยวัตถุเครื่องปฏิสังขรณ์เป็นต้นในกาลใด ขอพระสงฆ์จงบอกแก่ไวยาวัจจกรของสงฆ์ในกาลนั้น ขอพระสงฆ์จงรับปวารณานี้ ของข้าพเจ้าทั้งหลาย เพื่อประโยชน์เพื่อความสุข แก่ข้าพเจ้าทั้งหลาย สิ้นกาลนานเทอญ.

คำถวายน้ำผึ้งน้ำมัน

สรโท นามายํ ภนฺเต กาโล สมฺปตฺโต/อาสนฺโน ยตฺถ ตถาคโต อรหํ สมฺมาสมฺพุทฺโธ สารทิกาพาเธน อาพาธิกานํ ภิกฺขูนํ ปญฺจเภสชฺชานิ อนุญฺญาสิ สปฺปึ นวนีตํ เตลํ มธุํ ผาณิตํ มยนฺทานิ ตกฺกาลสทิสํ อิมํ กาลํ สมฺปตฺตา ตสฺส ภควโต ปญฺญตฺตานุคตํ ทานํ ทาตุกามา เตสุ ปริยาปนฺนํ มธุํ จ เตลํ จ สงฺฆสฺส โอโณชยาม. สาธุ โน ภนฺเต สงฺโฆ มธุํ จ เตลํ จ ปฏิคฺคณฺหาตุ อมฺหากํ ทีฆรตฺตํ หิตาย สุขาย.

คำแปล

บัดนี้ สรทกาล ถึงแล้ว/ใกล้แล้ว ในกาลใดเล่า พระตถาคตอรหันต-

สัมมาสัมพุทธเจ้า ได้ทรงอนุญาตเภสัช ๕ อย่าง คือ เนยใส เนยข้น น้ำมัน น้ำผึ้ง น้ำอ้อย แก่ภิกษุทั้งหลาย ผู้อาพาธด้วยโรค เกิดในสรทกาล บัดนี้ข้าพเจ้าทั้งหลายมาถึงกาลเช่นนี้แล้ว ปรารถนาจะถวายทานตามพระ-พุทธานุญาต ของพระผู้มีพระภาคเจ้านั้น จึงถวายน้ำผึ้งกับน้ำมัน นับเนื่องในเภสัช ๕ อย่างแก่พระสงฆ์ ขอพระสงฆ์จงรับมธุทาน เตลทานของข้าพเจ้าทั้งหลาย เพื่อประโยชน์และความสุขแก่ข้าพเจ้าทั้งหลาย สิ้นกาลนาน เทอญ.

คำถวายยาแก้ไข้

อิมานิ มยํ ภนฺเต เภสชฺชานิ สปริวารานิ ภิกฺขุสงฺฆสฺส โอโณชยาม. สาธุ โน ภนฺเต ภิกฺขุสงฺโฆ อิมานิ เภสชฺชานิ สปริวารานิ ปฏิคฺคณฺหาตุ อมฺหากํ ทีฆรตฺตํ หิตาย สุขาย.

คำแปล

ข้าแต่พระสงฆ์ผู้เจริญ ข้าพเจ้าทั้งหลาย ขอน้อมถวายเภสัชทั้งหลาย กับทั้งของที่เป็นบริวารเหล่านี้แด่พระสงฆ์ ขอพระสงฆ์จงรับเภสัชทั้งหลาย กับทั้งของที่เป็นบริวารเหล่านี้ ของข้าพเจ้าทั้งหลายเพื่อประโยชน์และความสุขแก่ข้าพเจ้าทั้งหลาย สิ้นกาลนาน เทอญ.

คำปวารณาสงฆ์ในพรรษา

สงฺฆํ ภนฺเต ปวาเรมิ. อิมํ เตมาสํ จตูหิ ปจฺจเยหิ ยถา สงฺโฆ เตสุ ยงฺกิญฺจิ อิจฺฉติ ตทา สงฺโฆ เม อาโรเจตุ ยถาสตฺติ ยถาพลํ อาเนตฺวา ทาตพฺพํ สาธุ เม ภนฺเต สงฺโฆ อิมํ ปวารณํ

ปฏิคฺคณฺหาตุ มยฺหํ เจว มาตาปิตุอาทีนญฺจ ญาตกานํ ทีฆรตฺตํ หิตาย สุขาย.

คำแปล

ข้าแต่พระสงฆ์ผู้เจริญ ข้าพเจ้าขอปวารณาแก่พระสงฆ์ ด้วยปัจจัย ๔ ตลอดไตรมาสนี้ พระสงฆ์ย่อมปรารถนาสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ในปัจจัย ๔ ทั้งหลายนั้นเมื่อใด ขอพระสงฆ์จงบอกแก่ข้าพเจ้าเมื่อนั้น ข้าพเจ้าจะนำมาถวาย ตามสัตติกำลัง ขอพระสงฆ์จงรับปวารณาอันนี้ของข้าพเจ้า เพื่อประโยชน์เพื่อความสุขแก่ข้าพเจ้าด้วย แก่ญาติทั้งหลายมีมารดาบิดาเป็นต้นด้วย สิ้นกาลนานเทอญ.

คำปวารณามูลค่ากำหนดของกำหนดกาล

ข้าพเจ้าขอปวารณา ในพระคุณด้วยปัจจัย ๔ ควรแก่ราคา............. บาท...............สตางค์ ในภายใน ๓ เดือนนี้ ถ้าพระคุณจะต้องประสงค์ปัจจัย ๔ ควรแก่ราคาที่กำหนด ในภายใน ๓ เดือนนี้ โปรดให้เรียกกะข้าพเจ้า ตามความประสงค์ เทอญ.

คำถวายใบปวารณาด้วยมูลค่า

ข้าพเจ้าถวายกัปปิยภัณฑ์ที่อันสมควรสมณบริโภค แด่พระคุณเท่าราคา............บาท..........สตางค์ ได้มอบไว้กับไวยาวัจกรผู้ปฏิบัติถ้าพระคุณจะต้องประสงค์สิ่งใด โปรดเรียกเอาตามมูลค่านั้น เทอญ.

คำปวารณาด้วยมูลค่ากำหนดของไม่กำหนดกาล

ข้าพเจ้าขอปวารณา ในพระคุณด้วยปัจจัย ๔ จนตลอดชีวิต ถ้าพระคุณจะต้องประสงค์ปัจจัยอย่างใดอย่างหนึ่ง ในเวลาใด โปรดให้เรียกกะข้าพเจ้าตามความประสงค์ เทอญ.

ส่วนคำถวายทานตามแบบใช้หลายคน ถ้าจะถวายคนเดียวให้เปลี่ยนดังนี้ :–

ใช้ **อหํ** แทน **มยํ.**

ใช้ **โอโณชยามิ** แทน **โอโณชยาม.**

ใช้ **มม** หรือ **เม** แทน **อมฺหากํ.**

ถ้าของถวายไม่ได้อยู่เฉพาะหน้า ใช้ **เอตานิ** แทน **อิมานิ.**

ใช้ **เอตํ** แทน **อิมํ.**

––––––จบ––––––

คาถากรวดน้ำ
พระบรมราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ ๔

ปุญฺญสฺสิทานิ กตสฺส ยานญฺญานิ กตานิ เม. เตสญฺจ ภาคิโน โหนฺตุ สตฺตานนฺตาปฺปมาณกา	ขอสัตว์ทั้งหลายไม่มีที่สุด ไม่มีประมาณ จงเป็นผู้มีส่วนแห่งบุญข้าพเจ้าได้ทำในบัดนี้และแห่งบุญทั้งหลายอื่นที่ข้าพเจ้าได้ทำแล้ว.
เย ปิยา คุณวนฺตา จ มยฺหํ มาตาปิตาทโย ทิฏฺฐา เม จาปฺยทิฏฺฐา วา	คือชนเหล่าใดเป็นผู้ที่รักผู้มีคุณ. มีมารดาและบิดาของข้าพเจ้าเป็นต้น ที่ข้าพเจ้าได้เห็นหรือแม้ไม่ได้เห็น.
อญฺเญ มชฺฌตฺตเวริโน **สตฺตา** ติฏฺฐนฺติ โลกสฺมึ	และสัตว์ทั้งหลายอื่นที่เป็นกลางและมีเวรกันตั้งอยู่ในโลก.

เตภุมฺมา จตุโยนิกา	เกิดในภูมิ ๓ เกิดในกำเนิด ๔
ปญฺเจกจตุโวการา	มีขันธ์ ๕ และขันธ์ ๑ แลขันธ์ ๔
สํสรนฺตา ภวาภเว	ท่องเที่ยวอยู่ในภพน้อยและภพใหญ่
ญาตํ เย ปตฺติทานมฺเม	สัตว์เหล่าใดทราบการให้ส่วนบุญของข้าพเจ้าแล้ว.
อนุโมทนฺตุ เต สยํ	ขอสัตว์เหล่านั้นจงอนุโมทนาเองเถิด.
เย จิมํ นปฺปชานนฺติ	ก็สัตว์เหล่าใดย่อมไม่ทราบการให้ส่วนบุญของข้าพเจ้านี้.
เทวา เตสํ นิเวทยุํ	ขอเทพเจ้าทั้งหลายพึงแจ้งแก่สัตว์เหล่านั้น.
มยา ทินฺนานปุญฺญานํ อนุโมทนเหตุนา	เพราะเหตุ คืออนุโมทนาบุญทั้งหลาย ที่ข้าพเจ้าให้แล้ว.
สพฺเพ สตฺตา สทา โหนฺตุ อเวรา สุขชีวิโน	ขอสัตว์ทั้งปวงจงอย่ามีเวร. อยู่เป็นสุขเสมอเถิด.
เขมปฺปทญฺจ ปปฺโปนฺตุ	และจงถึงทางอันเกษมเถิด.
เตสาสา สิชฺฌตํ สุภา.	ขอความหวังอันดีของสัตว์เหล่านั้นจงสำเร็จเทอญ.

กรวดน้ำยังกิญจิ

ยงฺกิญฺจิ กุสลํ กมฺมํ	กุศลกรรมอย่างใดอย่างหนึ่ง
กตฺตพฺพํ กิริยํ มม	เป็นกิริยาอันจะพึงทำ
กาเยน วาจา มนสา	ทางกาย วาจาใจ
ติทเส สุคตํ กตํ,	ซึ่งเป็นเหตุให้ถึงสุคติ ในดาวดึงส์เทวโลก อันข้าพเจ้าทำแล้ว.
เย สตฺตา สญฺญิโน อตฺถิ	สัตว์เหล่าใด มีสัญญา มีอยู่
เย จ สตฺตา อสญฺญิโน,	และสัตว์เหล่าใดที่ไม่มีสัญญามีอยู่
กตํ ปุญฺญผลํ มยฺหํ	ขอสัตว์เหล่านั้นทั้งหมด จงเป็น
สพฺเพ ภาคี ภวนฺตุ เต	ผู้มีส่วนเสวยบุญที่ข้าพเจ้าทำแล้วเถิด.
เย ตํ กตํ สุวิทิตํ	บุญที่ข้าพเจ้าทำแล้วนั้น สัตว์เหล่าใดรู้ชัดแล้ว
ทินฺนํ ปุญฺญผลํ มยา,	ขอสัตว์เหล่านั้น จงเป็นผู้มีส่วนเสวยบุญที่ข้าพเจ้าให้แล้ว.
เย จ ตตฺถ น ชานนฺติ	บรรดาสัตว์เหล่านั้น สัตว์เหล่าใดยังไม่รู้
เทวา คนฺตฺวา นิเวทยุํ,	ขอทวยเทพดาพึงไปประกาศแก่สัตว์เหล่านั้น.
สพฺเพ โลกมฺหิ เย สตฺตา	สัตว์เหล่าใดทั้งหมดในโลก
ชีวนฺตาหารเหตุกา,	มีอาหารเหตุ เป็นอยู่

มนุญฺญํ โภชนํ สพฺเพ ขอสัตว์เหล่านั้นทั้งหมด จงได้
ลภนฺตุ มม เจตสา โภชนะที่ชอบใจ ตามเจตนาของข้าพเจ้าเถิด.

คำกรวดน้ำในติโรกุฑฑกัณฑคาถา

อิทํ โว ญาตีนํ โหตุ ขอทานนี้ จงถึงแก่ญาติทั้งหลาย
สุขิตา โหนฺตุ ญาตโย ขอญาติทั้งหลาย จงเป็นสุขเถิด.

กมฺมุนา วตฺตตี โลโก สัตว์โลกย่อมเป็นไปตามกรรม
กมฺมํ สตฺเต วิภชติ ยทิทํ หีนปฺปณีตตาย กรรมย่อมจำแนกสัตว์ เพื่อให้ทราบและประณีต
กลฺยาณการี กลฺยาณํ ทำดีได้ดี
ปาปการี จ ปาปกํ ทำชั่วได้ชั่ว

บันทึกท้ายเล่ม

ท่ามกลางความเศร้าโศกสลดในการล่วงลับจากไปของคุณพ่อ หลวงพิสิษฐแพทยากร ความกรุณาก็หลั่งไหลจากบรรดาท่านที่เคารพรักนับถือของบุตร ธิดา และหลาน ๆ มาเคารพศพ ทั้งด้วยพวงหรีดและเงินช่วยในการจัดการศพและร่วมบำเพ็ญกุศลมากมาย ดังได้ขอร้องให้หลาน ๆ ซึ่งยังหนุ่มสาวอยู่ จดรายการสำหรับพวงหรีดที่นำมาประดับและคารวะ ณ ศาลาบำเพ็ญกุศลวัดโสมนัสวิหารเพียง ๗ วัน คือตั้งแต่วันที่ ๑๕ ถึง ๒๒ พฤษภาคม ๒๕๒๒ เป็นจำนวนร่วม ๑๐๐ พวง ดังรายชื่อที่ปรากฏในพวงหรีดต่อท้ายบันทึกนี้ ส่วนผู้ที่บริจาคเงินไม่อาจที่จะแสดงได้ เพราะอาจไม่เป็นที่ประสงค์จะเปิดเผยของท่านที่นำเงินมาสมทบการบำเพ็ญกุศลนั้น ๆ บรรดาทายาทรวมถึงผู้ที่เกี่ยวข้องเช่นบุตรเขยอย่างข้าพเจ้า และบุตรสะใภ้ ขอกราบคารวะและขอบคุณแด่ทุก ๆ ท่านนั้นไว้ ณ ที่นี้ด้วย

เจตนาและอุดมคติตลอดจนประเพณีดังกล่าวนี้ นับว่าเป็นมงคลอันอุดม สมดังพระพุทธศาสนภาษิตที่ว่า "**ฯลฯ ปูชา จ ปูชนียานํ เอตมฺมงฺคลมุตฺตมํ**" เช่นนี้เป็นต้น จึงเป็นที่น่าอนุโมทนาและควรแก่การสรรเสริญ (ทั้ง ๆ ที่ยังมีผู้คัดค้านว่าเป็นการไม่ประหยัด แต่เสียเปล่า ซึ่งข้าพเจ้าเห็นว่าคำกล่าวเช่นนั้นแหละเป็นการทำลายล้างนิติธรรมประเพณีของไทยเสียด้วยซ้ำไป) จึงเป็นการควรที่พวกเราจะรักษาไว้ซึ่งขนบธรรมเนียมนี้ชั่วกาลนาน

สำหรับท่านที่เป็นชาวพุทธ ย่อมทราบซึ้งดีอยู่แล้วว่า พฤทธิธรรมเช่นว่านี้มีมาในพระไตรปิฎก และในหลักปฏิบัติสากล ก็เห็นกันอยู่ทุก ๆ วัน แม้

ในข่าวดาวเทียม ประมุขของประเทศและรัฐบาลก็ต่างวางพวงมาลาคารวะแด่อนุสาวรีย์ของวีรชนและผู้นำของประเทศเป็นนิทัศนอุทธาหรณ์

ในการที่จะเสนอสนองอุปการคุณของท่านที่ได้ช่วยเหลือในงานบำเพ็ญกุศลมาโดยลำดับก็ดี แม้จนถึงวันพระราชทานเพลิงศพก็ดี คณะบุตรธิดารวมถึงเขยและสะใภ้ และหลาน ๆ ก็ได้มอบหมายให้ลูกเขยเป็นผู้จัดทำหนังสือ "อนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพคุณพ่อ" ได้ตามที่เห็นสมควร นับว่าเป็นเกียรติคุณที่มอบให้ แต่กอปรด้วยความหนักใจ แม้จะเต็มใจสักปานใดก็ตาม เพราะท่านที่ได้รับหนังสือต่างมีเกียรติยศ และวิชาชีพอันสูงส่งอยู่เป็นอันมาก หนังสือที่ได้รับไป อาจไร้คุณค่า ถ้าไม่ได้จัดให้ได้หลายรสหลายกระแส และทั้งจะเป็นบุญกุศล อุทิศแด่ท่านผู้ล่วงลับไปด้วย เมื่อได้คำนึงโดยรอบคอบแล้วก็ได้เข้านมัสการหารือท่านเจ้าคุณปัญญาวิสุทธิคุณ พระราชาคณะฝ่ายวิปัสสนาธุร ของวัดโสมมนัสวิหาร ซึ่งเป็นผู้ได้รับภาระในการฝากศพและอัฐิของคุณแม่–นางพิสิษฐ แพทยากร เมื่อราว ๒๐ ปีก่อน และคุณป้าอิ่ม พัฑฒนะ พี่สาวของคุณพ่อ หลวงพิสิษฐแพทยากร ทั้งในคราวนี้ก็รับหน้าที่เดิมของคุณพ่ออีกวาระหนึ่งด้วย

ท่านเจ้าคุณปัญญาวิสุทธิคุณได้เสนอว่า จะพิมพ์หนังสืออะไรก็ตามแต่ควรจะมีพุทธมามกวิธีฉบับอุบาสก อุบาสิกา ของวัดโสมนัสวิหารพร้อมด้วยคำอนุมัติของเจ้าประคุณสมเด็จพระวันรัต เจ้าอาวาสด้วย ก็จะเป็นกุศลอันยิ่งใหญ่ เพราะไม่มีแจกจ่ายแก่ผู้ประสงค์มานาน ยิ่งบัดนี้ ท่านเจ้าประคุณสมเด็จพระวันรัต ดำรงตำแหน่งเจ้าคณะภาคใต้, ทั้งเป็นพระมหาเถระของวงการคณะสงฆ์ไทยด้วยแล้ว ความต้องการก็จะมีมากยิ่งขึ้น นอกจาก

นั้น เยาวชนและบิดามารดาอยากจะน้อมนำปฏิบัติทางพระพุทธศาสนาบ้าง ก็ไม่มีแบบแผนที่จะปฏิบัติได้

เมื่อบทความดังกล่าวได้นำมาพิจารณาโดยโยนิโสมนสิการ ประกอบทั้งมีความหนาไม่เกิน ๑๐๐ หน้า อยู่ในวิสัยที่จะทำได้ จึงได้นำความขึ้นกราบเรียนหารือเจ้าประคุณ สมเด็จพระวันรัต ก็ได้รับความเห็นชอบและอนุโมทนา ดังความนำ หรือคำอนุมัติ ซึ่งได้นำมาพิมพ์ไว้ในเบื้องต้นนั้นแล้ว เพราะเห็นว่าเป็นโอกาสดีที่ท่านทั้งหลายจะได้อ่านโวหารของสมเด็จฯ ผู้สำเร็จเปรียญ ๙ ประโยค และเป็นผู้ชำระพระไตรปิฎก ฉบับสยามรัฐ เป็นผู้ควรแก่การบูชาอีกท่านหนึ่ง เพราะประกอบด้วย วัยวุฑโฒ และคุณวุฑโฒ ตามนัยแห่งพระธรรมของสมเด็จองค์พระศาสดา ฯ

หวังว่าจะเกิดคุณประโยชน์แก่ท่านทั้งหลายดังความคาดหมาย การพิมพ์ได้เพิ่มจำนวนสำหรับถวายเพื่อแจกจ่ายไปยังผู้ที่ปรารถนาจริง ๆ มอบไว้แด่พระเถระและพระมหาเถระดังกล่าวด้วย

ในฐานะที่เป็นสมาชิกกฎแห่งกรรม ก็ได้พบและคารวะแด่อาจารย์คุณหญิงระเบียบ สุนทรลิขิต ปรมาจารย์ทางวิปัสสนาท่านหนึ่ง ท่านได้กรุณาแจกบทความของท่านเย็บปกสวยงามมา ได้อ่านดูมีบทความหนึ่งชื่อ "องคุลิมาล" แม้เป็นเรื่องราวที่คุ้นตา คุ้นหู ของผู้รู้มากท่านอยู่แล้วก็ตาม

เมื่อคำนึงว่า ครั้งหนึ่งหลายปีมาแล้ว ได้มีโอกาสเข้าเฝ้าละอองธุลีพระบาท ล้นเกล้า ฯ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ได้ทรงมีพระราชปรารภสาธกตัวอย่าง แด่บรรดาผู้เข้าเฝ้าในนามผู้บริหารมูลนิธิ ภูมิพโลภิกขุ ว่า

ควรจะเฉลยปัญหาธรรมให้ได้ว่า "เหตุไฉนคนฆ่าคนตั้งร่วมพัน ยังสำเร็จเป็นอรหันต์ได้"

ครับ ก็ดูเป็นปัญหาง่าย ๆ ใครก็รู้เรื่องราวขององคุลิมาล แต่การที่จะให้คำตอบที่ถูกต้องไม่ใช่ของง่าย

ผู้เขียนเคยได้รับเกียรติเป็นกรรมการสอบไล่ "เนติบัณฑิต" ของสำนักอบรมวิชากฎหมายมากว่า ๒๐ ปี ได้เคยพบปัญหาข้อสอบไล่มาร่วม ๑,๐๐๐ ข้อ (จำนวนใกล้กับคนที่ถูกฆ่าตายในบทความนี้) ได้พึ่งท่านคณาจารย์ ทำคำเฉลยมามากมายในระยะเวลาอันยาวนานนั้น และในบางข้อดูเป็นปัญหาง่าย ๆ แต่เวลาทำ "ธงคำตอบ" หนังสือเฉลย, ไม่ใช่ -ง่าย ยิ่งเวลาตรวจคำตอบของนักศึกษาด้วยแล้ว ยิ่งไปกันใหญ่ บางทีต้องตัดสินใจว่า จะเอาของนักศึกษาหรือของอาจารย์เป็นคำตอบที่ถูกต้องกันดี

ดังนั้น การที่นำบทความองคุลิมาล ประหนึ่งเฉลยพระราชปรารภ ฯ ดังกล่าวมาลงในหนังสือนี้ ย่อมหวังได้ว่าจะเกิดหิตานุหิตประโยชน์ในการที่ได้รับบรรทัดฐานแห่งหัวข้อธรรมะชั้นสูง อิงพระสูตร ประการหนึ่ง ซึ่งในกาลต่อไป ผู้เผยแพร่ธรรม (ะ) จะได้ค้นคว้าโดยแยบคาย ในหัวข้อธรรม (ะ) อื่น ๆ สืบต่อไป

และโดยที่ผู้เขียนเป็นสมาชิกในชมรม "กฎแห่งกรรม" ซึ่งนำโดยท่าน ท. เลียงพิบูลย์ ผู้มีชื่อเสียงโด่งดังเป็นแกนนำอยู่นั้น ย่อมจะต้องถือว่า บทความในกฎแห่งกรรม จะต้องปรากฏในหนังสือนี้สักเรื่องหนึ่ง จึงได้ร้องขอต่อท่าน ฯ ให้เรื่องใดเรื่องหนึ่ง หรือหากจะได้เขียนขึ้นใหม่ได้ก็ยิ่งดี แต่ท่านก็ไม่มีเวลา จึงส่งเรื่องต่าง ๆ มาให้ผู้เขียนเลือกเอา ผู้เขียนมีสติปัญญาอันน้อย

ขอพิจารณาเองว่า เรื่อง "ผู้มีพระคุณ" มีเรื่องราวคล้ายคลึงกับคุณพ่อ (ตัว) ของผู้เขียน ซึ่งคุณพ่อ (ตา) ได้ดูแลพยาบาลรักษาจนถึงมรณสมัยตั้งแต่ครั้งท่าน คุณพ่อ (ตา) ยังรับราชการในตำแหน่งสาธารณสุขจังหวัดสิงห์บุรี และทำหน้าที่นายแพทย์เทศบาล อีกตำแหน่งหนึ่งด้วย

ที่ว่าคล้ายคลึงกันนั้นก็โดย คุณพ่อ (ทั้ง ๒ ท่าน) ได้ตกเป็นพ่อหม้ายอยู่ในระยะเวลาอันยืดยาวนาน (ราว ๖–๑๐ ปีเศษ) เช่นเดียวกัน และท่านทั้งสองก็มีปฏิปทาดุจเดียวกัน

จะมีความพิศดารเป็นประการใด โปรดอ่านบทความ

"กฎแห่งกรรม--ผู้มีพระคุณ--ของท่าน ท. เลียงพิบูลย์"

ดูเอาเอง ท่านที่เคยอ่านแล้วก็คงยังไม่ทันเบื่อ เพราะเรื่องราวในแง่การ "บำเพ็ญความดี" ซึ่งในชุดกฎแห่งกรรมนี้ มีอยู่น้อยเรื่อง นอกนั้น และส่วนมากก็เป็นเรื่อง "การประพฤติชั่ว และรับผลของกรรมนานาประการ"

ในหมู่สมาชิกชมรม กฎแห่งกรรม ก็คงยินดีที่ได้เผยแพร่เรื่องนี้ไปยังอยู่ชนชั้นประพฤติดี และหากพวกเราผู้สูงอายุด้วยกันแล้วจะได้ถือเป็น "แกนนำ" สืบไปให้ยิ่งกว่า ก็จะต้องได้รับผลแห่งความสุข (แม้ความเจริญจะไม่มีแล้วก็ตาม) โดยแน่แท้

ในประการสุดท้ายแห่งบทความนี้ แต่ได้ปรากฏเรื่องราวไว้ตอนต้นแห่งหนังสืออนุสรณ์ ฉบับนี้ก็คือ บทความไว้อาลัย และโดยที่ท่านผู้ล่วงลับไปเป็นแพทย์รุ่น พ.ศ. ๒๔๕๗ ซึ่งขณะนี้มี นายแพทย์ร่วมรุ่นเดียวกันเหลือมีชีวิตอยู่เพียงท่านเดียวคือ

ฯพณฯ พระบำราศนราดูร อดีตรัฐมนตรีว่าการกระทรวงสาธารณสุข ฯลฯ ซึ่งได้มอบคำไว้อาลัยของ ฯพณฯ เอง และเรื่องราวของการศึกษาแพทย์ในสมัยนั้นพร้อมทั้งรายนามแพทย์ร่วมรุ่นครบถ้วน ซึ่งท่านศาสตราจารย์ นายแพทย์ หลวงไตรกิศยานุการ อาจารย์ของมหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์ (และมหิดล) ได้ประพันธ์ไว้อย่างละเอียดลออ ทั้งยังมีภาพถ่ายแพทย์ร่วมรุ่นอยู่ด้วย และคณะบุตรธิดาได้ค้นภาพในคราวฉลอง ๖๐ ปี โรงพยาบาลศิริราชอีกด้วย ซึ่ง ฯพณฯ พระบำราศนราดูร ก็ได้กรุณาเขียนรายชื่อท่านที่ปรากฏในภาพนี้ให้ด้วย ทั้ง ๒ ภาพ นับว่าเป็นพระคุณแก่คณะทายาททั้งปวงอย่างยิ่ง

นอกจากนั้น ฯพณฯ พระบำราศนราดูร ได้ส่งบทความเกี่ยวกับการศึกษาของแพทย์ร่วมรุ่นปี พ.ศ. ๒๔๕๗ ในคราวที่เขียนให้แก่คุณหลวงเวชชสารบริรักษ์ (ซึ่งเคยเป็นน้องเขยของคุณพ่อสมัยหนึ่ง) และโดยที่มีชื่อของผู้เขียนไว้ด้วย จึงนำมาลงต่อท้ายบทความเกี่ยวกับการศึกษา กับทั้งยังได้นำ "ประกาศนียบัตรแพทย์" ในสมัยนั้น ทำบล๊อกให้เห็นรูปร่างลักษณะแท้จริงของเอกสารประวัติศาสตร์ ซึ่งยากที่ได้เห็น เพราะมีอายุถึง ๖๕ ปี (เท่ากับอายุของผู้เขียน) อีกด้วย

โดยที่คุณพ่อผู้ล่วงลับไปสู่ปรโลกนี้ได้มีปฏิปทาสันโดษอย่างยอดเยี่ยม ควรเป็นเนติบุคคล ตัวอย่าง คณะทายาทจึงได้รวบรวมภาพต่าง ๆ ซึ่งที่จริงก็เป็นภาพภายในครอบครัวมากกว่า แต่ก็เป็นโอกาสสำคัญ โอกาสเดียวที่จะได้แจกจ่ายแก่ทายาท ทั้งชั้นลูกและชั้นหลาน ตลอดจนเพื่อนฝูงจะได้รับไป

บางท่านที่เกี่ยวข้องก็อาจจะรู้ซึ้ง เห็นแจ้ง แทงตลอดไป จนพื้นฐานของทายาท ที่ยังคงมีชีวิตเหลืออยู่ด้วย หากเป็นที่พอใจก็ขอบคุณ และหากไม่สพอัธยาศรัยของท่านผู้หนึ่งผู้ใด ก็ขอ(เหมือนกัน) คือ ขออภัย--เท่านั้นเอง

ด้วยคารวะเป็นนิตย์นิรันดร

จาก--ลูกเขย--ผู้เขียน

ในนามบุตรธิดาและหลาน ๆ

๓ กรกฎาคม ๒๕๒๒

โย จ วสฺสสตํ ชีเว	คนมีชีวิตอยู่ 100 ปี
กุสีโต หีนวีริโย	แต่เกียจคร้าน มีความเพียรย่อหย่อน
เอกาหํ ชีวิตํ เสยฺโย	คนมีชีวิตอยู่วันเดียว
วิริยํ อารภโต ทฬฺหํ	ปรารถนาความเพียรมั่นคง ก็ยังดีกว่า
อปฺปํ วต ชีวิตํ อิทํ	ชีวิตนี้น้อยนัก
โอรํ วสฺสสตาปิ มิยฺยติ	คนที่เกิดมาย่อมตายแต่ภายใน 100 ปี
โย เจปิ อติจฺจ ชีวติ	แม้ถึงผู้ใดมีชีวิตอยู่เกิน 100 ปี
อถโข โส ชรสาปิ มิยฺยติ	ผู้นั้นก็จะต้องตายเพราะความชราแน่นอน

พวงหรีดของท่านผู้มีอุปการะและน้ำใจ
ระหว่างบำเพ็ญกุศล ตั้งแต่วันมรณะจนถึงวันบรรจุศพ
๑๕–๒๒ พฤษภาคม ๒๕๒๒
ณ ศาลาบำเพ็ญกุศลวัดโสมนัสวิหาร

---

๑. คุณพระบำราศนราดูร และคุณหญิง
๒. นพ. เสริมศักดิ์ เพ็ญชาติ และครอบครัว
๓. สนง. ผู้อำนวยการ โรงพยาบาลรามาธิบดี
๔. นพ. วิศิษฐ์ พิชัยสนิท และภรรยา
๔. แผนกเภสัชกรรม รพ. รามาธิบดี
๖. หน่วยจ่ายกลาง รพ. รามาธิบดี
๗. หน่วยทำความสะอาด รพ. รามาธิบดี
๘. กลุ่มเภสัชกร โรงพยาบาล
๙. เภสัชกรรุ่น ๒๔๙๐
๑๐. เพื่อนวัฒนาของสุขสงบ
๑๑. พ.อ. สุนันท์–วิไลวรรณ โรจนวิภาต
๑๒. ม.ล. นิรันดร ลดาวัลย์ และครอบครัว
๑๓. กมลศรี–บุศยศิริ รัฐเขตต์
๑๔. อจ. สุคนธ์ พูนพัฒน์
๑๕. สหกรณ์ ออมทรัพย์ (มหาวิทยาลัยมหิดล)
๑๖. บริษัท เฮิกซ์ไทย จำกัด

๑๗. The Boots co. (Thailand)

๑๘. บริษัท เจริญเภสัช จำกัด

๑๙. บริษัท แอล แอนด์ ซันส์ จำกัด

๒๐. บริษัท คอนติเนลตัล–ฟาร์ม จำกัด

๒๑. บริษัท บุญส่งคลีนิค จำกัด

๒๒. บริษัท เอนเตอร์ไพรส์

๒๓. บริษัท พาราวินเซอร์

๒๔. ไบโอฟาร์ม

๒๕. บริษัท ดูเม็กซ์ จำกัด

๒๖. บริษัท ไทยฮั้วเภสัชกรรม จำกัด

๒๗. บริษัท ชูมิตร จำกัด

๒๘. ศรีประสิทธิ์โอสถ

๒๙. ห้าง บี. เจ. (เบญจโอสถ)

๓๐. บริษัท อิสต์เอเชียติ๊ค ประเทศไทย จำกัด

๓๑. บริษัท เมอร์คชาร์ฟแอนด์โดห์ม จำกัด

๓๒. บริษัท สคริบพ์ฟาร์อิสท์ จำกัด

๓๓. บริษัท โรชไทยแลนด์ จำกัด

๓๔. บริษัท บริสตอล–แลบ จำกัด

๓๕. ,, ,, ,, ,, (๒ พวง)

๓๖. บริษัท ออร์กานอน จำกัด

๓๗. Jansgen Pharmaceutio co.,

๓๘. Hoechst

๓๙. แอตแลนติก เทรดดิ้ง จำกัด

๔๐. Cosmopolitan Lions

๔๑. Boehrinqer Inqelheim

๔๒. ห้าง ยูนิเคม ดิสทริบิวเตอร์ส

๔๓. เฟรนชีพ แลบ

๔๔. บริษัท แซนดอส จำกัด

๔๕. บริษัท ไทยนครพัฒนา จำกัด

๔๖. บริษัท เอสเสคซ์ (ประเทศไทย) จำกัด

๔๗. บริษัท บางกอกสวิสจำกัด

๔๘. บริษัท เคมเมดอินดัสเตรียล จำก้ด

๔๙. บริษัท ไฟเซอร์จำกัด

๕๐. บริษัท แกล๊กโซ่ (ประเทศไทย) จำกัด

๕๑. บริษัท ซิไล จิสี จำกัด

๕๒. บริษัท ไทย–แจแปน ดิสทริบิวเตอร์ จำกัด

๕๓. บริษัท ไวเอทอินเตอร์เนชชั่นแนล จำกัด

๕๔. Johnsons &Johnson (Thailand)

๕๕. Westmont

๕๖. แอบบอท

๕๗. Armor–Berk (บอร์เนียว)

๕๘. คุณสมพร อัศวสนศิริ (Biodem's division)

๕๙. ร.ร. สตรีวิทยา

๖๐. เพื่อน ต.ม.ธ.ก. รุ่น ๕

๖๑. บริษัท นครหลวงนิเวศน์ จำกัด

๖๒. สโมสรโรตารีธนบุรีตะวันตก

๖๓. คุณชมพู–ผาสุก อรรถจินดา

๖๔. คุณจิตร ทังสุบุตร

๖๕. คุณมารุต–พันทิพา บุนนาค

๖๖. คุณพิทักษ์ กาญจนหุต

๖๗. ม.ล. จักรพันธ์ ปราโมช

๖๘. คุณบริบูรณ์–พยุง จันหรกานต์

๖๙. คุณโสภณ–นุสรา ศรีถวิล

๗๐. นพ. กมล–จันทนี กวยวงค์

๗๑. ตี๋พจ แซ่โหง่ว

๗๒. จุลินทร์ อาหุนัย

๗๓. ร.อ. ขจิต–พนิดา หัพนานนท์

๗๔. ยุวพุทธิกสมาคม อยุธยา

๗๕. คุณวิชัย ศรีพัฒนาสกุล

๗๖. คุณปราโมทย์ ตันวัฒนะ

๗๗. คุณอนุวัตร ชัยมงคโล

๗๘. ข้าราชการตำรวจดับเพลิง บางซ่อน

๗๙. มล. จิตรสาร–ประคิน ชุมสาย

๘๐. ไลออนส์สากล ภาค ๓๑๐ เอ.

๘๑. สโมสรไลออนส์กรุงเทพฯ (พระนคร)

๘๒. ไลออนส์ สากล ภาค ๓๑๐ บี

๘๓. ไลออน วิชิต เทศรัตนวงศ์ (สโมสรไลออนส์ลุมพินี กรุงเทพฯ)

๘๔. สโมสร ไลออนส์ สตรีกรุงเทพฯ

๘๕. สโมสรไลออนส์ ภาค รวม ๓๑๐

๘๖. ไลออนส์ สุนัย–พวงเพชร ราชภัณฑารักษ์

๘๗. สโมสรไลออนส์ ลำปาง

๘๘. พล.ต.ต. ประพันธ์ วงศ์ใหญ่

๘๙. ไลออนส์ วินิจ วังตาล ภาค ๓๑๐ บี

๙๐. สโมสรไลออนส์กรุงเทพฯ (ในพระบรมราชูปถัมภ์)

๙๑. คุณไพบูลย์ ลีสุวัฒน์

๙๒. สโมสรไลออนส์ ดาวน์ทาวน์

๙๓. สโมสรไลออนส์ เจ้าพระยา (กรุงเทพฯ)

๙๔. หรีดของเพื่อน (อารยา)

ขอขอบพระคุณ และประทับใจไว้มิรู้ลืม

รายนามเจ้าภาพสวดพระอภิธรรม
๑๕–๒๒ พ.ค. ๒๒

๑๕ พฤษภาคม ๒๒ บุตร ธิดา และหลาน ๆ

๑๖ พฤษภาคม ๒๒ สำนัก อ. เมธี และห้างสี่เภสัช

๑๗ พฤษภาคม ๒๒ ไลออนส์สากลภาค ๓๑๐

๑๘ พฤษภาคม ๒๒ คณะเตรียม ม.ธ.ก. รุ่น ๕ บริษัทไทยนครพัฒนา พล.ต.ต. ประพันธ์ วงศ์ใหญ่

๑๙ พฤษภาคม ๒๒ แผนกเภสัชกรรมโรงพยาบาลรามาธิบดี

๒๐ พฤษภาคม ๒๒ ชาวหมู่บ้านธนลาภ (เพื่อนเอ๊ะ) ภ.บ. ๔๐ โกลล์เด้นคาเฟ

๒๑ พฤษภาคม ๒๒ โรงเรียนสตรีวิทยา ๒ ภาควิชารามาธิบดี สโมสรโรตารี่ธนบุรีตะวันตก คุณอนันต์ โพธิพันธ์ คุณไพบูลย์ วงษ์ภูมิ

เป็นพระคุณยิ่งใหญ่แด่ปวงทายาท

สารบาญ

ภาคประวัติและคำอาลัย

ภาคสารคดี

ขอกราบขอบพระคุณท่านที่ได้กรุณาให้เกียรติ
มาร่วมงานพระราชทานเพลิงศพครั้งนี้
ทุกท่านที่ร่วมเป็นเจ้าภาพสวดพระอภิธรรม
ญาติมิตรและทุกท่านที่ได้มีส่วนช่วย
ในการสวดพระอภิธรรมและบำเพ็ญกุศล
และกราบขออภัยต่อทุกท่านเป็นอย่างสูง
ในความบกพร่องทุกประการ

ภริยา บุตร ธิดา
และหลาน

พิมพ์ที่ บริษัท บี.เอฟ.ไอ. จำกัด 183/22 ซอยสุวิชานดำริ (ดาวดึงษ์) ถนนพระปิ่นเกล้า
กรุงเทพฯ โทร. 424-1095